

Statenvoorstel nr. 2019/1101825

Datum	GS-kenmerk	Inlichtingen bij
25-03-2020	2019/0400825	R.J. Fontein, telefoon 038-499 85 34 e-mail: RJ.Fontein@overijssel.nl

Aan Provinciale Staten

Onderwerp: Investeringsvoorstel Impuls voor Natuur

Bijlagen

- I. Ontwerpbesluit nr. 2019/1101825 (bijgevoegd)
- II. Hoofdpunten Evaluatie Natuur voor Elkaar (te raadplegen via https://overijssel.notubiz.nl/modules/1/ingekomen_stukken/view onder het bovengenoemde kenmerk en ligt ter inzage bij de receptie van het Provinciehuis)
- III. Rapport Evaluatie Natuur voor Elkaar (te raadplegen via https://overijssel.notubiz.nl/modules/1/ingekomen_stukken/view onder het bovengenoemde kenmerk en ligt ter inzage bij de receptie van het Provinciehuis)
- IV. Tabel Investeringsvoorstel "Natuur voor Elkaar" en doorvertaling in begroting (te raadplegen via https://overijssel.notubiz.nl/modules/1/ingekomen_stukken/view onder het bovengenoemde kenmerk en ligt ter inzage bij de receptie van het Provinciehuis)
- V. Budgettaire gevolgen van de 4^e wijziging Begroting 2020

Samenvatting van het voorgestelde besluit

Met het Koersdocument "Natuur voor Elkaar" hebben wij eind 2017 het Overijsselse natuurbeleid verbreed. De koers stelt de betekenis van natuur voor mensen meer centraal. U stelde voor 2018 en 2019 middelen beschikbaar voor een uitvoeringsimpuls. Samen met partners werkten wij via het uitvoeringsprogramma "Natuur voor Elkaar" aan negen prioritaire acties. Met het vaststellen van het coalitieakkoord 'Samen bouwen aan Overijssel' heeft u in totaal € 9,8 miljoen beschikbaar gesteld om een vervolg te geven aan de uitvoering. Hiervan is € 0,25 miljoen reeds opgenomen in de begroting 2020.

Wij stellen u voor om € 9,55 miljoen over te hevelen vanuit de Algemene reserve Kwaliteit van Overijssel naar de Reserve Uitvoering Kwaliteit van Overijssel en toe te voegen aan de volgende begrotingsprestaties:

- € 1,8 miljoen voor vergroenen van schoolpleinen aan de prestatie 3.2.2 Projecten die de relatie tussen mensen en natuur bevorderen;
- € 1,65 miljoen voor stimuleren natuurinclusieve economie en natuurinclusief werken in bouw en infrastructuur aan prestatie 3.3.3 Stimuleren natuurinclusief denken en werken
- € 1,1 miljoen voor vergroenen steden en dorpen en natuur en gezondheid aan prestatie 3.2.2 Projecten die relatie tussen natuur en mensen bevorderen;
- € 3 miljoen voor Landschapsbeheer aan prestatie 3.2.1 Beheer landschap;
- € 2 miljoen voor verbeteren van biodiversiteit aan prestatie 3.1.6 Projecten voor verbeteren biodiversiteit.

Inleiding en probleemstelling

Met de inwerkingtreding van de wet Natuurbescherming is de provincie sinds 1 januari 2017 juridisch verantwoordelijk voor het natuurbeleid. Dit gaf ons de ruimte om eigen natuurbeleid te ontwikkelen. Die kans hebben wij gegrepen. In Overijssel stelden wij in 2017 samen met een groot aantal maatschappelijke partijen een nieuwe koers voor het natuurbeleid op. Het resultaat is een Koersdocument dat wij u in de zomer van 2017 aanboden (PS/2017/667). In december 2017 (kenmerk PS/2017/833) stelde u de kaders voor het nieuwe natuurbeleid vast. U legde deze kaders vervolgens in de Omgevingsvisie vast. U besloot ook om de Omgevingsvisie aan te merken als de provinciale Natuurvisie, een bevoegdheid die u op basis van de Wet natuurbescherming heeft.

In de koers staat de betekenis van natuur voor mensen meer centraal. Het natuurbeleid is verbreed van eenzijdige bescherming van natuur naar beleven, benutten en beschermen van natuur. Daarbij vatten wij het begrip 'natuur' breed op: van het groen om de hoek tot beschermd natuurgebied. Het Koersdocument stelt vier thema's centraal:

1. Mensen en natuur meer verbinden
2. Natuur en economie meer verbinden
3. De binding van mensen met hun landschap versterken
4. Het creëren van robuuste condities voor diverse natuur

De nieuwe koers is onderdeel van een breder natuur- en landschapsbeleid. De samenhang hebben wij beschreven in het 'Natuurkompas van Overijssel' (www.overijssel.nl/sis onder kenmerk PS/2017/833).

U stelde ook een impuls van € 4 miljoen beschikbaar voor de uitvoering van negen prioritaire acties uit het Koersdocument 'Natuur voor Elkaar'. Vanaf januari 2018 gaven wij samen met partners uitvoering aan de prioritaire acties via het uitvoeringsprogramma 'Natuur voor Elkaar'.

In het coalitieakkoord 'Samen bouwen aan Overijssel' schreven we dat onze natuurvisie 'Natuur voor elkaar' de basis vormt voor ons natuurbeleid. Daarbij willen we ook weer een impuls geven voor de uitvoering van deze visie. In de Perspectiefbrief 2020 gaven we aan de middelen voor natuur (€ 9,8 miljoen) de komende coalitieperiode als volgt te willen aanwenden:

- € 1,8 miljoen voor vergroenen van schoolpleinen;
- € 3 miljoen voor Natuur voor Elkaar;
- € 3 miljoen voor Landschapsbeheer;
- € 2 miljoen voor het verbeteren van de biodiversiteit.

Binnen al deze thema's hebben wij aandacht voor beleven, beschermen en benutten. De impuls op deze thema's willen wij invullen vanuit het uitvoeringsprogramma 'Natuur voor Elkaar'.

Intussen lieten wij ook een evaluatie van het huidige uitvoeringsprogramma uitvoeren. De evaluatie bevestigt de gekozen koers en geeft suggesties voor het vervolg. De evaluatie is in een informatiesessie met Provinciale Staten besproken (december 2019), Statenleden hebben in een informatiesessie in januari hun inbreng kunnen leveren voor het vervolg van het programma.

Participatie samenleving

Het uitvoeringsprogramma is een gezamenlijk programma van de provincie en partners. Wij zetten die samenwerking voort. Dit investeringsvoorstel stelden wij ook weer samen met onze partners op. In de stuurgroep Natuur voor Elkaar, stemden zij daarmee in. Na besluitvorming door uw Staten, werken wij dit met hen uit in concrete acties.

Leidraad bij het uitvoeringsprogramma 'Natuur voor Elkaar' is dat we, gezamenlijk met onze partners, energie en initiatieven in de samenleving losmaken om iets voor de natuur te doen. Dat is succesvol, maar kent tegelijkertijd grenzen. Veel initiatieven hebben hulp nodig om tot wasdom en uitvoering te komen. Wij kijken steeds wat nodig is en geven daaraan waar mogelijk invulling. Goed voorbeeld is het landschapsbeheer. Uit de evaluatie van de pilots landschapsbeheer blijkt dat het organisatievermogen van lokale initiatieven ondersteuning behoeft. Daartoe stelden wij een landschapscoördinator aan.

Overwegingen

1. In te stemmen met de invulling van de impuls voor Natuur uit het coalitieakkoord 'Samen Bouwen aan Overijssel' en voorgestelde acties toe te voegen aan de begroting 2020

1.1 De tussenevaluatie van het uitvoeringsprogramma 'Natuur voor Elkaar' is positief en geeft richting voor het vervolg

Van juli tot en met november 2019 voerde bureau Ecorys samen met de betrokken partners een tussenevaluatie uit naar de uitvoering van het programma. De evaluatie laat zien dat partijen met veel energie werken aan het programma. Partners zijn positief over de ingezette koers en de gekozen prioritaire acties. Er zijn lokaal en regionaal succesvolle initiatieven opgestart die kansrijk zijn om op andere plekken ook te starten. De evaluatie laat ondanks de korte looptijd van het programma op inhoud een groot aantal positieve resultaten zien. Op basis van de evaluatie concluderen wij dat het programma daadwerkelijk mensen en natuur dichterbij elkaar brengt. Ook zorgt de nieuwe vorm van samenwerking voor enthousiasme bij partners. Kenmerkend voor deze nieuwe vorm van samenwerking is dat andere partijen ook acties trekken en hier ook zelf aan bijdragen. De evaluatie schetst ook enkele aandachtspunten. Zo kunnen wij de samenhang tussen acties verder verbeteren. Ook ervaren de kleinere organisaties dat werken in partnerschap veel capaciteit vraagt, die zij niet altijd kunnen leveren. Wij kijken met onze partners hoe wij de samenwerking beter kunnen vormgeven, zodat binnen ieders mogelijkheden een optimale bijdrage kan worden geleverd. De evaluatie biedt ook andere handvatten voor het vervolg. In bijlage II vindt u de kernpunten en in bijlage III het evaluatierapport zelf.

1.2 Herkenning en aandachtspunten van partners

Partners participeerden actief in de evaluatie. Zij delen de aanbevelingen en geven de volgende aandachtspunten mee:

- Ga door met succesvolle acties; veel acties vragen om verdieping en zijn kansrijk om verder op te schalen;
- Zorg voor meer synergie in de uitvoering binnen het programma; pak een aantal acties meer in samenhang op;
- Zorg voor meer synergie met andere programma's; integreer natuur in die programma's;
- Zorg dat de acties voldoende aansluiten bij actuele maatschappelijke opgaven, zoals klimaatadaptatie en gezondheid.

Deze aandachtspunten zijn verwerkt in ons voorstel voor het vervolg van het programma.

1.3 De tussenevaluatie en de inbreng van partners leiden tot accentverschuivingen

De resultaten van de evaluatie gebruikten wij om met partners het vervolg van het programma te verkennen. Ook namen wij de aanbevelingen van Statenleden mee. Alle inbreng heeft geleid tot onderstaand voorstel voor het uitvoeringsprogramma 'Natuur voor Elkaar' voor de periode 2020-2023. Het voorstel bespraken wij in de stuurgroep 'Natuur voor Elkaar', waarin partners zijn vertegenwoordigd die bij de uitvoering betrokken zijn. Zij onderschrijven dit voorstel.

Tabel 1 Voorstel verdeling impuls middelen en acties 'Natuur voor Elkaar' 2020-2023

	Aandachtspunten programma breed	
	<ul style="list-style-type: none">➤ Stimuleren van 'inwoner' initiatieven➤ Biodiversiteit bevorderen➤ Communicatie versterken	
Impulsbudget Coalitieakkoord	Acties¹	Thema's Koersdocument Natuur voor Elkaar
€ 1,8 miljoen	1) Vergroenen schoolpleinen	Natuur Dichterbij mensen

¹ Het Actieplan 1,1 miljoen bomen en het ondersteunen en uitbreiden van vrijwilligers maken onderdeel uit van het uitvoeringsprogramma Natuur voor Elkaar. Voor het Actieplan 1,1 miljoen bomen heeft u eerder besloten € 0,5 miljoen beschikbaar te stellen (toegevoegd aan prestatie 3.2.1). Voor het ondersteunen en uitbreiden van vrijwilligers heeft u eerder € 400.000 per jaar beschikbaar gesteld (toegevoegd aan prestatie 3.2.1).

(vergroenen schoolpleinen)		
€ 3 miljoen (Natuur voor Elkaar)	2) Vergroenen steden en dorpen	Economie en Natuur verbinden
	3) Natuur en gezondheid sterker verbinden	
	4) Stimuleren natuurinclusieve economie	
	5) Natuurinclusief werken in bouw & infrastructuur opschalen	
€ 3 miljoen (Landschap)	6) Uitvoeren langjarig beheer van landschap	Landschap
€ 2 miljoen (Biodiversiteit)	7) Condities voor plant en diersoorten versterken	Soorten op orde

In ons voorstel gaan wij door met de succesvolle acties, met oog voor de verbeterpunten uit de tussenevaluatie. We voeren ten opzichte van de vorige periode een aantal aanpassingen door:

- In lijn met het Coalitieakkoord en de tussenevaluatie introduceren wij een nieuwe prioritaire actie: 'Natuur & gezondheid sterker verbinden'. Groen levert een positieve bijdrage aan onze gezondheid. Door middel van deze actie willen wij die bijdrage versterken.
- Wij verstevigen de acties in de bebouwde omgeving. Deze acties gericht op verbinden natuur/ biodiversiteit en samenleving maken veel energie los bij deels nieuwe partners (woningcorporaties, architecten en bouwbedrijven).
- De acties Natuurinclusief werken in bouw en infrastructuur, Vergroenen van steden en dorpen en het 'stedelijke' deel van condities voor soorten op orde voeren wij in samenhang uit. Daarmee geven wij invulling aan het verzoek van partners voor meer samenhang tussen de acties.
- We versterken onze samenwerking met gemeenten, waarbij wij met enkele gemeenten de mogelijkheden verkennen om tot een integraal Natuur voor Elkaar plan te komen.
- Bij het vergroenen van schoolpleinen hebben we extra aandacht voor scholen in versteende en/of sociaal-economisch zwakkere wijken, om juist ook hen over te laten gaan tot vergroening.
- Het Actieplan 1,1 miljoen bomen voeren wij in samenhang met Natuur voor Elkaar uit.
- Wij zetten de communicatie over het programma steviger neer, met een focus op gedragsverandering. Onze hoofdoelen zijn inwoners en bedrijven goed informeren over projecten waaraan zij kunnen bijdragen. We zetten in op gedragsbeïnvloeding richting meer natuurinclusief handelen van alle Overijsselaars.
- Wij gaan de koppelkansen tussen Natuur voor Elkaar en de maatschappelijke opgaven die wij benoemen in het coalitieakkoord verder benutten. Het gaat dan vooral om koppeling met klimaatadaptatie, gezondheid, krachtige economie, vitaal landelijk gebied en provinciale infrastructuur. Daarvoor benutten we bestaande netwerken en programma's, zoals de Stadsbeweging, de Woonkeuken en Nieuwe Energie Overijssel.
- In lijn met de conclusies van de tussenevaluatie en de roep om meer ruimte te maken voor inwonerinitiatieven, vergroten wij de ruimte voor deze initiatieven. Wij willen per jaar € 200.000,- reserveren voor initiatieven die bijdragen aan de doelen van Natuur voor Elkaar zonder daar vooraf harde criteria aan te verbinden. Wij financieren dit vanuit de prestaties waaraan de initiatieven bijdragen.
- Jongeren zijn de toekomstige generatie en zij laten hun stem steeds vaker horen. We willen inspirerende en communicatieve activiteiten samen met jongeren en hun scholen ondernemen, bijvoorbeeld vanuit het Actieplan bomen.
- Versterken van biodiversiteit blijft een speerpunt. Wij integreren het thema biodiversiteit nadrukkelijker in alle acties, maar blijven daarnaast specifieke acties ontwikkelen voor aandachtsoorten en volgen het effect voor biodiversiteit van deze acties.
- Wij kijken voortdurend of wij initiatieven die zowel een duidelijke plus voor natuur als voor economie opleveren verder kunnen helpen. Dat vraagt om maatwerk.

In bijlage IV treft u een toelichting op de aanpak per actie. Hierin benoemen wij de speerpunten per actie en de voorgestelde aanpak, evenals de acties in de begroting voor 2020. Wij stellen voor deze toe te voegen aan de begroting. Begin 2020 – direct na goedkeuring van het investeringsvoorstel – werken wij de activiteiten per actie verder uit met de partners.

2. In te stemmen met overheveling van € 9,55 miljoen van de Algemene reserve Kwaliteit van Overijssel naar de Reserve uitvoering Kwaliteit van Overijssel en deze te koppelen aan prestaties 3.2.1., 3.2.2., 3.3.3. en 3.1.6 conform bijgevoegde begrotingswijziging.

2.1. Natuur voor Elkaar omvat verschillende prestaties in de begroting

Wij vragen u € 9,55 miljoen euro als volgt toe te kennen aan de verschillende begrotingsprestaties:

- € 1,8 miljoen voor vergroenen van schoolpleinen toe te voegen aan de prestatie 3.2.2. Projecten die de relatie tussen mensen en natuur bevorderen;
- Van de € 3 miljoen voor Natuur voor Elkaar is € 250.000,- al in de begroting voor 2020 opgenomen onder prestatie 3.3.3 Stimuleren natuurinclusief denken en werken. Wij stellen voor hier nog € 1,65 miljoen aan toe te voegen voor stimuleren natuurinclusieve economie en stimuleren natuurinclusief werken in bouw en infrastructuur. De resterende € 1,1 miljoen voor vergroenen steden en dorpen en natuur en gezondheid stellen wij voor toe te voegen aan prestatie 3.2.2 Projecten die relatie tussen natuur en mensen versterken;
- € 3 miljoen voor Landschapsbeheer toe te voegen aan de prestatie 3.2.1 Beheer landschap;
- € 2 miljoen voor verbeteren van biodiversiteit toe te voegen aan prestatie 3.1.6 Projecten voor verbeteren biodiversiteit.

Na goedkeuring van voorliggend voorstel, zullen Gedeputeerde Staten bij de 1^e monitor een evenredig deel van de middelen aan de begroting van 2020 toewijzen en deze middelen naar rato verdelen over de prestaties 3.2.1, 3.2.2, 3.3.3 en 3.1.6. De prestaties 3.2.2, en 3.1.6 bevatten ook structurele middelen en prestatie 3.2.1 incidentele middelen. Deze zetten wij ook in voor de verschillende acties binnen het uitvoeringsprogramma Natuur voor Elkaar.

2.2. De uitvoering vergt flexibiliteit in de tijd

Het uitvoeringsprogramma is een gezamenlijk programma van partners en provincie en maakt optimaal gebruik van initiatieven van (groepen) inwoners en bedrijven. Daarmee is de spreiding van de uitgaven over de tijd minder goed stuurbaar. Door de middelen toe te voegen aan de Reservering Uitvoering Kwaliteit van Overijssel kan het ritme van de uitgaven optimaal aansluiten bij de initiatieven in de samenleving zonder dat vertraging optreedt wanneer begrotingswijzigingen nodig zijn.

Vervolgproces

In grote lijnen zijn de activiteiten binnen de voorgestelde acties benoemd in de begroting. Als u instemt met dit voorstel, geven wij met partners concreet invulling aan de acties. In samenspraak met de stuurgroep Natuur voor Elkaar stellen wij de plannen vast en voeren wij ze uit. Eind 2022 zullen wij het uitvoeringsprogramma opnieuw evalueren. De uitkomsten leggen wij aan u voor.

Verantwoording / informeren PS

Via de P&C cyclus leggen wij verantwoording af over de uitvoering van het programma Natuur voor Elkaar. Verder nodigen wij u uit voor het jaarlijkse natuurcongres, relevante symposia en bijeenkomsten. Wij organiseren waar nodig of door u gewenst tussentijds informatiebijeenkomsten voor uw Staten, zodat u geïnformeerd blijft over de voortgang op de verschillende actielijnen.

Conclusie

Het uitvoeringsprogramma "Natuur voor Elkaar" heeft een goede basis gelegd om samen met partners te werken aan de uitvoering van het nieuwe natuurbeleid. Wij stellen u voor in te stemmen met de gevraagde verdeling van het budget over de begrotingsprestaties en dit budget over te hevelen naar de Reservering Uitvoering Kwaliteit van Overijssel.

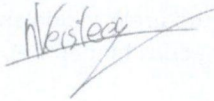
Voorstel

Gelet op het voorgaande stellen wij u voor het besluit te nemen, als in concept in bijlage I verwoord.

Met vriendelijke groet,
Gedeputeerde Staten van Overijssel,

voorzitter,
A.P. Heidema

secretaris,
N. Versteeg

Bijlage I

Ontwerpbesluit nr. (2019/1101825)

Provinciale Staten van Overijssel,

gelezen het voorstel van Gedeputeerde Staten 2019/0400825

overwegende dat

1. Het provinciale natuurbeleid deels uitgevoerd wordt via het programma Natuur voor Elkaar;
2. Via uitvoering van het programma Natuur voor Elkaar de natuur dichterbij mensen komt te staan, natuur en economie verbonden worden, de binding van mensen met het landschap wordt versterkt en een bijdrage wordt geleverd aan betere condities voor plant- en diersoorten;
3. Activiteiten binnen het programma bijdragen aan de maatschappelijke opgaven van de provincie;
4. Er breed draagvlak en betrokkenheid is om een vervolg te geven aan het uitvoeringsprogramma Natuur voor elkaar, in het bijzonder met de voorgestelde acties;

besluiten:

1. In te stemmen met de invulling van de impuls voor Natuur uit het coalitieakkoord 'Samen Bouwen aan Overijssel' en voorgestelde acties toe te voegen aan de begroting 2020
2. In te stemmen met overheveling van € 9,55 miljoen van de Algemene reserve Kwaliteit van Overijssel naar de Reserve Uitvoering Kwaliteit van Overijssel en deze te koppelen aan prestaties 3.2.1., 3.2.2., 3.3.3. en 3.1.6 conform bijgevoegde begrotingswijziging:
 - a. € 3 miljoen voor Landschapsbeheer aan prestatie 3.2.1 Beheer landschap;
 - b. € 1,8 miljoen voor vergroenen van schoolpleinen aan de prestatie 3.2.2 Projecten die de relatie tussen mensen en natuur bevorderen;
 - c. € 1,65 miljoen voor stimuleren natuurinclusieve economie en natuurinclusief werken in bouw en infrastructuur aan prestatie 3.3.3 Stimuleren natuurinclusief denken en werken
 - d. € 1,1 miljoen voor vergroenen steden en dorpen en natuur en gezondheid aan prestatie 3.2.2 Projecten die relatie tussen natuur en mensen bevorderen;
 - e. € 2 miljoen voor verbeteren van biodiversiteit aan prestatie 3.1.6 Projecten voor verbeteren biodiversiteit.

Zwolle,

Provinciale Staten voornoemd,

voorzitter,

griffier,

Oplegnotitie Evaluatie Natuur voor Elkaar

Beschrijving Evaluatie Natuur voor Elkaar

Eind 2017 werd het koersdocument 'Natuur voor Elkaar' vastgesteld. De ingezette koers onderscheidt zich van het voorgaande beleid, dat zich voornamelijk richtte op de wettelijke taak om planten en dieren te beschermen. Het nieuwe natuurbeleid zet de betekenis van natuur voor mensen centraal, door in te zetten op het beleven, benutten en beschermen van natuur.

In het Koersdocument is een groot aantal acties benoemd. In overleg met de partners zijn negen prioritaire acties geselecteerd, waarmee het uitvoeringsprogramma gestart is. Aan elke prioritaire actie is een partij gekoppeld die de actie trekt. Dit zijn provincie Overijssel, Landschap Overijssel, Natuur & Milieu Overijssel, Gemeente Tubbergen en VNO-NCW.

Tabel S 1 Overzicht van prioritaire acties uitvoeringsprogramma Natuur voor Elkaar

Prioritaire actie	Bestuurlijke trekker
Ondersteunen van vrijwilligers	Landschap Overijssel
Vergroenen van steden en dorpen	Provincie Overijssel
Vergroenen van schoolpleinen	Natuur en Milieu Overijssel
Langjarige afspraken over ontwikkeling en beheer van het landschap	Landschap Overijssel
Stimuleren natuur- en landschapsinclusieve landbouw	Provincie Overijssel
Ontwikkelen van experimenteer ruimte	Gemeente Tubbergen
Meer kennis en bewustzijn van natuurlijk kapitaal	VNO-NCW
Robuuste en flexibele condities voor wilde plant- en diersoorten	Provincie Overijssel
Natuurinclusief werken in bouw en infrastructuur	Provincie Overijssel

Op het moment dat het programma circa anderhalf jaar in uitvoering was, heeft de provincie samen met de betrokken partijen een evaluatie uitgevoerd om leerervaringen op een rij te zetten, in kaart te brengen hoe de acties bijdragen aan de koers en handvatten te vergaren voor een vervolg.

De evaluatie bevatte zes onderzoeksvragen

1. Wat zijn de belangrijkste kenmerken van het programma 'Natuur voor Elkaar' (proces en inhoud)?
2. Wat zijn de ervaringen van betrokkenen met de aanpak (proces)?
3. Wat zijn de voorlopige resultaten van het programma op het vlak van beleven, benutten en beschermen van natuur (inhoud)?
4. In hoeverre geven we met het uitvoeringsprogramma invulling aan de brede koers van Natuur voor Elkaar?
5. Welke lessen kunnen worden getrokken vanuit het proces en inhoud?
6. Welke aanbevelingen zijn er voor het vervolg van de uitvoering?

Om genoemde onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden is voor deze evaluatie een enquête uitgevoerd onder iedereen die de nieuwsbrief Natuur voor Elkaar ontvangt (>1000 ontvangers), zijn interviews afgenomen met partners en hebben er groepsgesprekken per prioritaire actie plaatsgevonden. Ook is er een literatuurstudie uitgevoerd en hebben twee focusgroepen plaatsgevonden.

Belangrijkste resultaten samenwerking en inhoud op programmaniveau

1. Partners uiten hun waardering voor nieuwe vorm van samenwerking

Partners spreken vrijwel unaniem waardering uit voor de werkwijze waarmee het uitvoeringsprogramma wordt uitgevoerd. Door de gekozen governance structuur en door de indeling in negen prioritaire acties kon het programma snel van start gaan. Er is grote waardering voor de manier waarop de prioritaire acties samenwerking aangaan met partijen zowel binnen als buiten het programma. Binnen de prioritaire acties weet men elkaar doorgaans goed te vinden en is er (inmiddels) een hoge mate van vertrouwen.

2. Koers en thema's van Natuur voor Elkaar worden breed gedragen

De keuze voor verbreding van het natuurbeleid in de Koers wordt door vrijwel alle betrokkenen als positief ervaren. Inzet vanuit de Koers en het uitvoeringsprogramma 'Natuur voor Elkaar' op het drieluik beleven, benutten en beschermen en de vier thema's valt bij vrijwel iedereen goed. De interviews en focusgroepen bevestigen dat enkel bescherming niet voldoende draagvlak meer heeft in de maatschappij en het belangrijk is om de koers van 'Natuur voor Elkaar' voort te zetten. Het belang van het meer en beter betrekken van burgers bij natuur en economie en natuur wordt alom onderkend.

3. Werkwijze met prioritaire acties zorgt voor snelle start en resultaten

Vanuit de koers zijn 9 prioritaire acties benoemd. Alle acties hebben direct een voortvarende start gemaakt met de uitvoering. In de interviews gaven partners aan tevreden te zijn met de vrijheid die ze hebben gekregen bij de invulling van de acties. Daardoor ontstond er ruimte voor invulling met ideeën die van onderop werden ingegeven. De vormgeving van het uitvoeringsprogramma heeft bijgedragen aan het relatief snel resultaten boeken zonder energie van de partners te verliezen.

De tien belangrijkste aanbevelingen op programmaniveau

1. Zet intensieve samenwerking en co-creatie voort, maar houd rekening met overvraging
2. Bewaak de koers voor de langere termijn en pas de governance hier op aan
3. Verduidelijk de rol van de provincie binnen het uitvoeringsproces
4. Zoek binnen de provincie de aansluiting met andere beleidsvelden
5. Blijf open voor bottom-up initiatieven
6. Zorg dat je straks resultaten zichtbaar kunt maken
7. Schaal een selectie van succesvolle acties verder op
8. Maak van communicatie een aparte prioritaire actie
9. Besteed aandacht aan intern draagvlak bij betrokken organisaties
10. Houd rekening met de uitdagingen en maatschappelijke opgaven voor de toekomst: natuur & gezondheid, burgerinitiatieven en klimaatverandering

Belangrijkste ervaringen en aanbevelingen per prioritaire actie

In onderstaande tabel worden per prioritaire actie de belangrijkste ervaringen en aanbevelingen per actie weergegeven.

Tabel 2: Ervaringen en aanbevelingen per prioritaire actie

Prioritaire actie	Ervaringen	Aanbevelingen
Verbinding met landschap versterken via vrijwilligers	<ol style="list-style-type: none"> 1. Intensieve samenwerking zorgt voor meer begrip en betere samenwerking dan in het verleden 2. Onderling vertrouwen tussen direct betrokken organisaties 3. Provincie als partner in het proces zorgt voor een duidelijke afkadering 4. Inzet op meer samenwerking zodat vrijwilligers meer centraal staan 5. Voortzetting bestaand initiatief zorgt voor continuïteit. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Voortzetten van basis en plusactiviteiten 2. Stel het belang van de vrijwilliger centraal en wees scherp op het activeren van 'moderne' vrijwilligers 3. Zet in op meer gelijkwaardigheid tussen vrijwilligersorganisaties
Vergroenen steden en dorpen	<ol style="list-style-type: none"> 1. Partners zijn tevreden met de brede insteek van deze prioritaire actie en de flexibiliteit die deze biedt 2. Opzet van de actie zorgt voor een breed palet aan maatregelen 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Redeneerlijn voor marktwerking richting inwoners beter neerzetten en de relatie met de koers verduidelijken 2. Aandacht richting gemeenten (ambtenaren en bestuurders) niet laten verzwakken 3. Synergie opzoeken met andere acties bebouwde omgeving (bijvoorbeeld met natuurinclusief werken in de bouw en infrastructuur) en goed afwegen waar acties een plaats moeten krijgen
Vergroenen schoolpleinen	<ol style="list-style-type: none"> 1. Sterke interne verdeling in de indeling denk, doe en leerlijn. 2. Enthousiasme en ervaring bij de betrokken partijen om tot kwalitatief goede resultaten te komen. 3. Laagdrempelige subsidie waarbinnen scholen veel autonomie hebben 4. Sterke uitbreiding van het netwerk aan scholen dat betrokken is bij dit soort groene initiatieven 5. Initiatief met (potentieel) veel resultaat op de lange termijn, mits continuïteit gewaarborgd is 6. Initiatief waarvan de verwachte resultaten erg goed te gebruiken zijn als 'reclame' voor het programma. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Maak de regeling aantrekkelijker voor scholen die drempels ervaren 2. Continuïteit borgen en meer nadruk op kwaliteit van de vergroening.
Langjarige afspraken over ontwikkeling en beheer van het landschap	<ol style="list-style-type: none"> 1. Vrijheid bij pilotvorming zorgt voor veel ruimte bij de ontwikkeling 2. Betrekken van maatschappelijke partijen zorgt voor verschuiving naar andere financieringsmodellen en bestuursvormen 3. Brede betrokkenheid van maatschappelijke partijen zorgt voor draagvlak in de samenleving 4. Intentie van langjarig beheer voor de pilotgebieden 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Evalueren en leren van de uitgevoerde pilots en lessen uit de pilots opschalen 2. Betrokkenheid van de provincie blijft van groot belang in de ondersteuning van initiatieven
Stimuleren van natuur- en landschapsinclusieve landbouw	<ol style="list-style-type: none"> 1. Breed opgezet netwerk waar veel waardering voor is vanuit de sector 2. Verbinding van de ketenbenadering van het Agro & Foodprogramma met de integrale aanpak van Natuur voor Elkaar 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Aanjagen, voorlichten en communiceren werkt beter dan afdwingen via regelgeving 2. Maak sterkere verbinding met de ketenpartners

Prioritaire actie	Ervaringen	Aanbevelingen
	<ol style="list-style-type: none"> 3. Kennisdeling en aanbod van cursussen om agrariërs bewust te maken van mogelijke verdienmodellen 	<ol style="list-style-type: none"> 3. Actie onderbrengen bij het onderdeel Agro en Food
Ontwikkelen van experimenteeruimte	<ol style="list-style-type: none"> 1. Binnen een pilotomgeving kan goed worden gesproken over barrières in regelgeving 2. Het pilot-format kan dienen als methode om barrières te identificeren 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Zorg voor continue mogelijkheid voor ondernemers om knelpunten te bespreken 2. Zoek op een hoger (provinciaal) niveau naar oplossingen voor dit soort dilemma's tussen regelgeving en vooruitgang.
Meer kennis en bewustzijn van natuurlijk kapitaal	<ol style="list-style-type: none"> 1. Structuur van de prioritaire actie is goed op gezet 2. Keuze voor verschillende aanpakken voor de drie sectoren is noodzakelijk vanwege wisselend startpunt 3. Apart ontworpen plan van aanpak per sector loont 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Differentieer tussen jonge en oudere ondernemers 2. Maak de overstap van bewustwording naar uitvoering
Robuuste en flexibele condities voor wilde plant- en diersoorten	<ol style="list-style-type: none"> 1. Combinatie met landelijke partijen die breder ervaring hebben in andere provincies 2. Gemeenten zetten zich steeds vaker in en kunnen ook helpen bij de gebiedsgerichte/lokale benadering 3. Soorten lenen zich goed voor bewustwording. Welkomstkaarten en ateliers bieden praktische handvatten om laagdrempelig aan natuur te werken 4. Subsidieregelingen bieden een kans voor inwoners om iets aan leefgebieden voor soorten te doen, bijvoorbeeld door ingrepen in de tuin of de publieke omgeving zonder specifieke kennis van biologie of biodiversiteit. 5. Sterke samenhang met andere actielijnen zoals het vergroenen van steden en dorpen, natuurinclusief bouwen en natuurinclusieve landbouw. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Stel een helder toetsingskader op waarbinnen bepaalde maatregelen worden gefinancierd. 2. Versimpel het subsidieproces voor particulieren en ondersteun ze beter 3. Blijf inzetten op communicatie en het delen van successen
Natuurinclusief werken in bouw en infrastructuur	<ol style="list-style-type: none"> 1. Uitbreiding van netwerk met nieuwe partijen zorgt voor veel enthousiasme en daadkracht 2. Natuurateliers zorgen voor veel motivatie en uitwisseling van ideeën tussen verschillende partijen 3. Faciliterende rol van de provincie past goed bij de bottom-up aanpak 4. Veel potentie om verbinding te zoeken met andere acties in de bebouwde omgeving 5. Heeft de potentie om een cultuuromslag te bewerkstelligen, maar inzet blijft noodzakelijk 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Voortzetten huidige actie. De partijen zijn nog niet in staat om dit zelf verder op te pakken, zonder faciliterende en stimulerende rol van de provincie. 2. Maak onderscheid tussen voorlopers en nieuwe aanhakers in het netwerk 3. Synergie opzoeken met andere acties in de bebouwde omgeving (bijv. met vergroenen van steden en dorpen) 4. Betrek de eindconsument meer bij natuurinclusief werken

Evaluatie Programma Natuur voor Elkaar

Eindrapport

Opdrachtgever: Provincie Overijssel

Rotterdam, 22 november 2019

Evaluatie Programma Natuur voor Elkaar

Eindrapport

Opdrachtgever: Provincie Overijssel

Michel Briene
Elvira Meurs
Thijs Fikken
Maurits Bongenaar

Rotterdam, 22 november 2019

Inhoudsopgave

Voorwoord	7
Samenvatting	9
1 Inleiding	23
1.1 Achtergrond en doel	23
1.2 Vraagstelling en inkadering	23
1.3 Leeswijzer	24
2 Methodologie	25
2.1 Inleiding	25
2.2 Lerende evaluatie als uitgangspunt	25
2.3 Scope en afbakening van de evaluatie	26
2.4 Dataverzameling	27
2.5 Analyse	28
3 Kenmerken huidige natuurbeleid in Overijssel	29
3.1 Inleiding	29
3.2 Verschuiving van centraal naar decentraal	29
3.3 Kernthema's voor natuurbeleid	30
3.4 Acties programma Natuur voor Elkaar	31
3.5 Governance	32
3.6 Conclusie	33
4 Ervaringen met nieuwe procesmatige aanpak	35
4.1 Inleiding	35
4.2 Waardering van het programma	35
4.3 Waardering van het proces in de prioritaire acties	38
4.4 Succes- en faalfactoren per prioritaire actie	42
4.5 Conclusies kenmerken en ervaringen m.b.t. procesmatige aanpak	45
5 Kenmerken van en ervaringen met de inhoud	47
5.1 Inleiding	47
5.2 Ervaringen met het programma	47
5.3 Succes- en faalfactoren per prioritaire actie	53
5.4 Relatie met de koers	56
5.5 Wensen voor inhoudelijke bijsturing	56
5.6 Conclusies	59

6	Lessen en aanbevelingen voor het vervolg	61
6.1	Inleiding	61
6.2	Proces	61
6.3	Inhoud	63
6.4	Communicatie	65
	Bijlagen	67
	Bijlage 1 Geraadpleegde bronnen	69
	Bijlage 2 Toelichting per prioritaire actie	75
	Bijlage 3: Enquête	95

Voorwoord

Afgelopen periode hebben wij met veel plezier gewerkt aan deze lerende evaluatie voor de partners van Natuur voor Elkaar. Gedurende het traject hebben we een grote betrokkenheid gevoeld van alle partners bij het Overijssels natuurbeleid. Met het samenwerkingsproces dat in 2016 via de Groene Tafels op gang is gekomen is een beweging in gang gezet waarbinnen allerlei partners in de provincie samenwerken en samen tot mooie projecten komen. Deze samenwerking is uniek binnen Nederland.

De partners zijn dan ook niet voor niets enthousiast over deze manier van werken. Het programma Natuur voor Elkaar wordt breed gedragen en de successen worden door iedereen onderkend. Tegelijkertijd is het nu tijd om vooruit te kijken. Met de toekenning van budget voor de komende jaren is er ruimte om het programma verder te ontwikkelen. Samen, met elkaar en wellicht met nieuwe partners.

Wij hebben afgelopen periode gezien wat de potentie van dit programma is. We hebben gezien dat er samen meer bereikt kan worden dan alleen. Tegelijkertijd zijn er wel verbeterpunten te benoemen. Deze rapportage legt de nadruk op deze verbeterpunten. Met deze verbeterpunten in het achterhoofd kan toegewerkt worden naar een Overijssel waarbij de betekenis van natuur voor mensen nog centraler staat.

Samenvatting

1 Achtergrond en doel

Decentralisatie natuurbeleid biedt kansen voor verbreding natuurbeleid

Het natuurbeleid in Nederland is per 1 januari 2017 met het in werking treden van de Wet Natuurbescherming de verantwoordelijkheid geworden van de provincies. Een centraal punt hierbij was de inzet op meer vermaatschappelijking van natuur. Rond diezelfde tijd heeft de provincie Overijssel ook een natuurbelevingsonderzoek uit laten voeren, waarin respondenten onder meer aangaven groen in hun directe omgeving zeer belangrijk te vinden. Provincie Overijssel heeft deze ontwikkelingen aangegrepen om (samen met veel vertegenwoordigers uit de samenleving) te bezien hoe natuur, economie en samenleving meer dan voorheen met elkaar kunnen worden verbonden.

Koersdocument 'Natuur voor Elkaar'

Via een uitgebreid participatief proces, werd eind 2017 het koersdocument 'Natuur voor Elkaar' vastgesteld. De ingezette koers onderscheidt zich van het voorgaande beleid, dat zich voornamelijk richtte op de wettelijke taak om planten en dieren te beschermen. Het nieuwe natuurbeleid zet de betekenis van natuur voor mensen centraal, door in te zetten op het beleven, benutten en beschermen van natuur.

Selectie van prioritaire acties voor het uitvoeringsprogramma

In het Koersdocument is een groot aantal acties opgenomen. Uiteindelijk zijn er, in overleg met de partners, negen prioritaire acties geselecteerd, waarmee het uitvoeringsprogramma gestart is. Aan elke prioritaire actie is een partij gekoppeld die de actie trekt. Naast de provincie Overijssel worden acties getrokken door Landschap Overijssel, Natuur en Milieu Overijssel, Gemeente Tubbergen en VNO-NCW. In onderstaande tabel zijn de negen prioritaire acties en de bijbehorende trekkers weergegeven.

Tabel S 1 Overzicht van prioritaire acties uitvoeringsprogramma Natuur voor Elkaar

Prioritaire actie	Bestuurlijke trekker
Ondersteunen van vrijwilligers	Landschap Overijssel
Vergroenen van steden en dorpen	Provincie Overijssel
Vergroenen van schoolpleinen	Natuur en Milieu Overijssel
Langjarige afspraken over ontwikkeling en beheer van het landschap	Landschap Overijssel
Stimuleren natuur- en landschapsinclusieve landbouw	Provincie Overijssel
Ontwikkelen van experimenteerruimte	Gemeente Tubbergen
Meer kennis en bewustzijn van natuurlijk kapitaal	VNO-NCW
Robuuste en flexibele condities voor wilde plant- en diersoorten	Provincie Overijssel
Natuurinclusief werken in bouw en infrastructuur	Provincie Overijssel

Uitvoering evaluatie om te leren en programma verder te optimaliseren

Op het moment dat het programma ruim anderhalf jaar in uitvoering was, heeft de provincie samen met de betrokken partijen een evaluatie uitgevoerd om leerervaringen op een rij te zetten, in kaart te brengen hoe de acties bijdragen aan de koers en handvatten te vergaren voor het vervolg van het uitvoeringsprogramma. In deze samenvatting worden de belangrijkste bevindingen van de evaluatie gepresenteerd.

2 Werkwijze en inkadering

Onderzoeksvragen

Door de opdrachtgever is het voorliggende doel van de evaluatie vertaald in een zestal onderzoeksvragen:

1. Wat zijn de belangrijkste kenmerken van het programma 'Natuur voor Elkaar' (proces en inhoud)?
2. Wat zijn de ervaringen van betrokkenen met de aanpak (proces)?
3. Wat zijn de voorlopige resultaten van het programma op het vlak van beleven, benutten en beschermen van natuur (inhoud)?
4. In hoeverre geven we met het uitvoeringsprogramma invulling aan de brede koers van Natuur voor Elkaar?
5. Welke lessen kunnen worden getrokken vanuit het proces en inhoud?
6. Welke aanbevelingen zijn er voor het vervolg van de uitvoering?

Methodiek en dataverzameling

Om genoemde onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden is voor deze lerende evaluatie een enquête uitgevoerd onder iedereen die de nieuwsbrief Natuur voor Elkaar ontvangt, zijn interviews afgenomen met een aantal partijen en hebben er groeps gesprekken per prioritaire actie plaatsgevonden. Daarnaast zijn de onderzoekers voorzien van documentatie over de totstandkoming van het koersdocument en de uitvoeringsagenda en de plannen en voortgang van de verschillende prioritaire acties.

Aanvullend hebben er twee focusgroepen plaatsgevonden. Tijdens de eerste focusgroep is met de deelnemers vooral terug gekeken op de tot nu toe behaalde resultaten. In de tweede focusgroep is gekeken naar de toekomst met als doel om de belangrijkste uitdagingen voor het natuurbeleid in de komende jaren in beeld te brengen en te bezien in hoeverre de acties hierdoor bijstelling behoeven. In de bijlagen zijn overzichten opgenomen met de geraadpleegde bronnen, geïnterviewde personen en instanties en de deelnemers aan beide focusgroepen.

3 Kenmerken en ervaringen met nieuwe procesmatige aanpak

Kenmerken van het proces

In het koersdocument wordt benadrukt dat het natuurbeleid effectiever wordt als (liefst alle) partijen het steunen, er invulling aan geven vanuit hun primaire verantwoordelijkheid en hun inspanningen richten op de gezamenlijke ambities. Vanuit deze gedachte is ervoor gekozen om zo veel mogelijk partijen actief bij 'Natuur voor Elkaar' te betrekken en de verdere uitwerking van het beleid gezamenlijk vorm te geven. Om dit te bereiken:

- is gekozen voor een brede insteek van acties om zoveel mogelijk doelgroepen uit de samenleving te bereiken en samen op te trekken;
- zijn vooral instrumenten gekozen die gericht waren op de bewustwording (bijv. door kennisdelen, stimuleren, faciliteren, verleiden en communicatie);
- is vooral ingezet op partijen en doelgroepen die het beleid ondersteunen en bereid waren om actief te participeren. Er is bewust ingezet op het bereiken van nieuwe doelgroepen zoals de bouwsector en inwoners van Overijssel.

is voor een uitvoeringsstructuur gekozen die aansluit bij zowel de breedte van het programma als bij de inhoud van de actielijnen. Het programma kon zodoende snel van start.

Nieuw proces werkt

De uitkomsten van de evaluatie laten zien dat de nieuwe aanpak gericht op actieve betrokkenheid en samenwerking tussen betrokken partijen werkt. Vanuit het veld is, in de verschillende gesprekken, vrijwel unaniem waardering uitgesproken voor de werkwijze waarmee het uitvoeringsprogramma wordt uitgevoerd. Door de gekozen governance structuur en door de indeling in negen prioritaire acties kon het programma snel van start. (*zie ook kenmerken en ervaringen met inhoud*). De meeste betrokkenen geven in de uitgevoerde enquête aan de inhoud van het programma te kennen (80%). Er is grote waardering voor de manier waarop de prioritaire acties samenwerking aangaan met partijen zowel binnen als buiten het programma. Binnen de prioritaire acties weet men elkaar doorgaans goed te vinden en is er (inmiddels) een hoge mate van vertrouwen.

Tegelijkertijd zijn er wel verbeterpunten te benoemen. Deze rapportage legt de nadruk op deze verbeterpunten. Met deze verbeterpunten in het achterhoofd kan toegewerkt worden naar een Overijssel waarbij de betekenis van natuur voor mensen nog centraler staat.

Aandachtspunten

Met betrekking tot de uitvoeringsstructuur:

- In het programma is een bestuurlijke taskforce en stuurgroep benoemd. Met name de rol van de stuurgroep is voor geïnterviewden niet helemaal duidelijk. Daar komt bij dat enkele partijen in de stuurgroep nauwelijks een rol hebben in de uitvoering. Terwijl sommige (nieuwe) partijen die in de uitvoering een belangrijke rol hebben, niet in de stuurgroep zitten.
- De huidige organisatiestructuur is vooral gericht op de huidige prioritaire acties. Er is onvoldoende belegd wie verantwoordelijk is voor het bewaken van de koers (dragen de acties opgeteld voldoende bij aan de koers?) en besluiten neemt over mogelijke bijstellingen van het uitvoeringsprogramma.
- Binnen het programma en soms ook binnen een prioritaire actie kan de provincie meerdere functies hebben (bijv. meewerkend partner, maar ook subsidieverstrekker). Externe partners vinden de verschillende rollen binnen de provincie soms verwarrend en onoverzichtelijk.
- De externe organisaties voelen zich doorgaans zeer begaan en aangesloten bij een of meerdere prioritaire acties, maar over het algemeen minder bij het uitvoeringsprogramma als geheel.. Uit de enquête blijkt ook dat men het programma hoger waardeert als men dichter betrokken is bij de uitvoering. In de interviews en in de enquête werd aangegeven dat het overzicht over het totale programma vaak ontbreekt. De waardering van het programma in de mogelijk dus meer een waardering van de actielijn.

Met betrekking tot de prioritaire acties:

- Het enthousiasme van de betrokkenen is een van de sterkste punten van het uitvoeringsprogramma op het niveau van de prioritaire acties. Belangrijke uitdaging voor de komende jaren is vooral om deze positieve energie vast te houden.
- Alle betrokken partijen hebben bewust ingezet op samenwerking als basis voor de vorm en inhoud van het programma Natuur voor Elkaar. Dat betekent dat de provinciale regierol moest worden losgelaten en men meer als partner binnen het programma ging acteren. Uit de evaluatie blijkt dat deze nieuwe rol in de praktijk soms leidde tot verwarring. Aan de ene kant is de wens dat alle partners in het programma gelijk zijn, maar aan de andere kant heeft de provincie een (wettelijke) verplichting en moet er verantwoording afgelegd worden over financiën en behaalde resultaten. Hierdoor zijn de verhoudingen in het partnerschap in de praktijk niet altijd gelijkwaardig.
- Het bieden van vrijheid en verantwoordelijkheid heeft enerzijds positief gewerkt om partijen mee te krijgen, maar zorgt anderzijds in de uitvoering voor nieuwe uitdagingen met betrekking tot

rolverdelingen binnen acties en de mate van coherentie tussen de manieren waarop de acties bijdragen aan de doelstellingen.

- Hoewel er sprake is van een breed draagvlak voor de gekozen gezamenlijke aanpak en koers, zijn er tegelijkertijd ook belangen die niet altijd in lijn liggen met die van de partnerorganisaties. Dat komt onder andere doordat standpunten en acties binnen de Koers niet altijd een op een gerelateerd kunnen worden aan doelstellingen en acties binnen de eigen organisaties. Dit komt bijvoorbeeld door het opereren op een ander schaalniveau. Waar de provincie doelstellingen heeft op provinciaal gebied, hebben gemeenten en kleinere organisaties zoals vrijwilligersorganisaties juist lokale doelstellingen. Landelijke partijen hebben hun doelstellingen geformuleerd op nationaal niveau. Het gevolg van is dat er ook acties buiten het programma worden uitgevoerd, die wellicht juist binnen het programma een plaats konden krijgen. Dit geldt vooral voor landelijke partijen, die besluiten om bepaalde activiteiten op eigen gelegenheid uit te voeren zodat ze meer zeggenschap hebben over de scope van de activiteiten.
- De (tijd)inzet vanuit de betrokkenen wordt als hoog ervaren. In zowel de interviews als in de focusgroep is hiervoor aandacht geweest. Er werd aangegeven dat de tijdsdruk op vooral kleinere organisaties relatief hoog was, mede ook vanwege de gekozen overlegstructuur, de vergaderfrequentie en de beschikbare personele capaciteit binnen de organisatie.
- Uit de eerste focusgroep bleek verder dat de interne communicatie binnen de partnerorganisaties beperkt is. Binnen de partnerorganisaties worden prioritaire acties vaak als losse projecten behandeld. Hierdoor is er weinig afstemming met collega's onderling over de inhoud en de resultaten van de verschillende acties. De volle potentie om projectresultaten te verspreiden wordt hiermee niet benut.

Met betrekking tot communicatie:

- Om meer draagvlak en begrip voor natuurbeleid te creëren, blijft het nodig om in te zetten op communicatie en het delen van successen. Momenteel worden resultaten en successen niet altijd aangegrepen om aan inwoners van de provincie Overijssel te laten zien hoe zij zich kunnen inzetten voor natuurbeleid. Het doel is immers om meer betrokkenheid te genereren bij inwoners in de provincie Overijssel. Dit kan via de website, via media van partnerorganisaties, of via andere media. Daarnaast bieden festivals en excursies een mooie gelegenheid om in te zetten op bewustzijn bij inwoners en om betrokkenheid te creëren.

4 Kenmerken en ervaringen met inhoud op programmaniveau

Kenmerken van de inhoud

Met de Koers en het bijbehorende uitvoeringsprogramma wordt invulling gegeven aan de wens tot vermaatschappelijking van natuur. Het programma 'Natuur voor Elkaar' richt zich op het beleven, benutten en beschermen van de natuur aan de hand van vier thema's:

- natuur dichterbij mensen brengen;
- natuur en economie meer verbinden;
- mens en landschap meer verbinden en afspraken maken over beheer;
- robuuste en flexibele condities voor wilde plant- en diersoorten.

Het uitvoeringsprogramma zet in op gedragsverandering door kennisdeling, stimulering (subsidiëring), laten zien van best practices, verleiding en communicatie, waarbij veelal (maar niet uitsluitend) wordt aangesloten op initiatieven die bottom-up vanuit de partners en samenleving zijn aangedragen.

Inhoud van de koers staat niet ter discussie bij de partners

De keuze voor verbreding van het natuurbeleid in de Koers wordt door vrijwel alle betrokkenen als positief ervaren. Inzet vanuit de Koers en het uitvoeringsprogramma 'Natuur voor Elkaar' op het drieluik beleven, benutten en beschermen en de vier thema's valt bij vrijwel iedereen goed. De interviews en focusgroepen bevestigen dat enkel bescherming niet voldoende draagvlak meer heeft in de maatschappij en het belangrijk is om de koers van 'Natuur voor Elkaar' voort te zetten. Het belang van het meer en beter betrekken van burgers bij natuur en economie en natuur wordt alom onderkend. Ondanks dat een evaluatie van de koers buiten de scope van de evaluatie valt, kan gesteld worden dat de inhoud van de koers bij de partijen niet ter discussie staat.

Door te starten vanuit de prioritaire acties zijn snelle resultaten bereikt

Vanuit de koers zijn 9 prioritaire acties benoemd. Alle acties hebben direct een voortvarende start gemaakt met de uitvoering. In de interviews gaven partners aan tevreden te zijn met de vrijheid die ze hebben gekregen bij de invulling van de acties. Daardoor ontstond er ruimte voor invulling met ideeën die van onderop werden ingegeven. De vormgeving van het uitvoeringsprogramma heeft bijgedragen aan het relatief snel resultaten boeken zonder energie van de partners te verliezen. Er zijn echter ook keerzijdes aan de snelle start te benoemen:

- De evaluatoren merken op dat de koppeling tussen de prioritaire acties en de thema's in de koers veelal onduidelijk is. Vaak dragen de acties bij aan meerdere (of alle) thema's tegelijkertijd. De mate en manier waarop die bijdrage tot stand komt is niet gedefinieerd. Oftewel, de interventielogica voor de prioritaire acties is in de meeste gevallen niet duidelijk. Tegelijkertijd constateren de evaluatoren dat alle benoemde acties in potentie kunnen bijdragen aan de hoogste hoofddoelstelling 'de betekenis van natuur voor mensen centraal'. De mate waarin is echter moeilijk vast te stellen. Een oorzaak is dat er alleen op het niveau van de prioritaire acties doelstellingen zijn benoemd, die meer gerelateerd zijn aan directe outputs dan aan de resultaten op het niveau van de koers zelf. Het achteraf toetsen of en in welke mate de doelstellingen van de koers behaald zijn, of het tussentijds monitoren van de voortgang, is hierdoor lastig en in sommige gevallen zelfs onmogelijk. Hierdoor is het gericht en tussentijds bijsturen op de koers lastig en kan de algemene voortgang van het behalen van de koers niet worden gemonitord.
- Voor de partners, zeker degene die slechts bij een beperkt aantal acties betrokken zijn, is de samenhang tussen de prioritaire acties en de koers niet altijd duidelijk. Eventuele synergie tussen acties wordt hierdoor niet gestimuleerd. Ook het totaalbeeld van doelbereik op koersniveau is onduidelijk.

Communicatie verloopt nu vooral op niveau van geformuleerde acties

De communicatie verloopt nu, ook door de insteek van het uitvoeringsprogramma, vooral op het niveau van de geformuleerde acties. Veel mensen geven aan dat het programma meer extern mag communiceren over activiteiten en resultaten op zowel het niveau van de acties als op het niveau van de koers.

5 Ervaringen en resultaten per actie

In onderstaande tabel worden de ervaringen en resultaten per actie weergegeven. Een uitgebreidere analyse hiervan vindt u in hoofdstuk 4 (proces) en hoofdstuk 5 (inhoud).

Tabel S 2 Overzicht van succes- en faalfactoren per prioritaire actie

Prioritaire actie	Succesfactoren	Faalfactoren
1. Verbinding met landschap versterken via vrijwilligers	<p>Proces</p> <ul style="list-style-type: none"> • Intensieve samenwerking zorgt voor meer begrip en betere samenwerking dan in het verleden • Onderling vertrouwen tussen direct betrokken organisaties • Provincie als partner in het proces zorgt voor een duidelijke afkadering • Inzet op meer samenwerking zodat vrijwilligers meer centraal komen te staan <p>Inhoud</p> <ul style="list-style-type: none"> • Voortzetting bestaand initiatief zorgt voor continuïteit. 	<p>Proces</p> <ul style="list-style-type: none"> • Meenemen van de bredere organisaties die betrokken zijn bij vrijwilligerswerk blijft uitdagend • Interne medewerkers van met name kleinere partnerorganisaties hebben veelal eerst hun eigen taken, en daarna pas tijd voor taken gerelateerd aan Natuur voor Elkaar <p>Inhoud</p> <ul style="list-style-type: none"> • Nog geen concrete resultaten op de plus-activiteiten, partners moeten wel nog écht gaan samenwerken.
2. Vergroenen steden en dorpen	<p>Proces</p> <ul style="list-style-type: none"> • Partners zijn tevreden met de brede insteek van deze prioritaire actie en de flexibiliteit die deze biedt <p>Inhoud</p> <ul style="list-style-type: none"> • Opzet van de actie zorgt voor een breed palet aan maatregelen 	<p>Proces</p> <ul style="list-style-type: none"> • Prioritaire actie is redelijk complex en is bijna een programma op zich. • Uitdaging is om de implementatiestrategie helder te hebben en de doelstellingen richting het grotere geheel duidelijk uit te werken. <p>Inhoud</p> <p>Resultaten van deze actie zijn door deze breedte soms wat diffuus</p>
3. Vergroenen schoolpleinen	<p>Proces</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sterke interne verdeling in de indeling denk, doe en leerlijn. • Enthousiasme en ervaring bij de betrokken partijen om tot kwalitatief goede resultaten te komen. <p>Inhoud</p> <ul style="list-style-type: none"> • Laagdrempelige subsidie waarbinnen scholen veel autonomie hebben • Sterke uitbreiding van het netwerk aan scholen dat betrokken is bij dit soort groene initiatieven • Initiatief met (potentieel) veel resultaat op de lange termijn, mits continuïteit gewaarborgd is • Initiatief waarvan de verwachte resultaten erg goed te gebruiken zijn als 'reclame' voor het programma. 	<p>Proces</p> <ul style="list-style-type: none"> • Het enthousiasme bij de betrokkenen moet behouden blijven. <p>Inhoud</p> <ul style="list-style-type: none"> • Huidige subsidieregeling biedt geen mogelijkheid voor het stellen van procesvoorwaarden • Continu gebruik en onderhoud van schoolpleinen is kostbaar en lastig te organiseren • Financiering is uitdagend en creatieve financieringsconstructies zijn nodig voor goed vervolg • Door de focus op kwantiteit (subsidieverlening aan aantallen schoolpleinen), kan de kwaliteit van vergroening in het geding raken.

Prioritaire actie	Succesfactoren	Faalfactoren
4. Langjarige afspraken over ontwikkeling en beheer van het landschap	<p>Proces</p> <ul style="list-style-type: none"> Vrijheid bij pilotvorming zorgt voor veel ruimte bij de ontwikkeling Betrekken van maatschappelijke partijen zorgt voor verschuiving naar andere financieringsmodellen en bestuursvormen Brede betrokkenheid van maatschappelijke partijen zorgt voor draagvlak in de samenleving <p>Inhoud</p> <ul style="list-style-type: none"> Intentie van langjarig beheer voor de pilotgebieden 	<p>Proces</p> <ul style="list-style-type: none"> Vrijheid bij pilotvorming was soms lastig voor initiatiefnemers, omdat de kaders niet duidelijk waren. <p>Inhoud</p> <ul style="list-style-type: none"> Om effecten van pilots goed te kunnen meten is continuïteit in de uitvoering nodig Vertalen van de lessen uit de pilots naar beleid op hoger schaalniveau is uitdagend
5. Stimuleren van natuur- en landschapsinclusieve landbouw	<p>Proces</p> <ul style="list-style-type: none"> Breed opgezet netwerk waar veel waardering voor is vanuit de sector Verbinding van de ketenbenadering van het Agro & Foodprogramma met de integrale aanpak van Natuur voor Elkaar <p>Inhoud</p> <ul style="list-style-type: none"> Kennisdeling en aanbod van cursussen om agrariërs bewust te maken van mogelijke verdienmodellen 	<p>Proces</p> <ul style="list-style-type: none"> Grote samenhang met Agro & Food kan voor onduidelijkheid zorgen Betrokkenheid van andere ketenpartners is nog niet vanzelfsprekend <p>Inhoud</p> <ul style="list-style-type: none"> Pilots komen niet van de grond omdat natuurinclusieve oplossingen vaak niet gezien worden als innovatief door zowel agrariërs als subsidieverstrekking Natuurrijk ondernemen wordt nog te weinig gezien als een winstmakend verdienmodel
6. Ontwikkelen van experimenteerruimte	<p>Proces</p> <ul style="list-style-type: none"> Binnen een pilotomgeving kan goed worden gesproken over barrières in regelgeving <p>Inhoud</p> <ul style="list-style-type: none"> Het pilot-format kan dienen als methode om barrières te identificeren 	<p>Proces</p> <ul style="list-style-type: none"> Besluiten over regelgeving liggen niet direct bij de uitvoerders van de actie <p>Inhoud</p> <ul style="list-style-type: none"> Door pilot-format kunnen initiatieven buiten de boot vallen

Prioritaire actie	Succesfactoren	Faalfactoren
7. Meer kennis en bewustzijn van natuurlijk kapitaal	<p>Proces</p> <ul style="list-style-type: none"> • Structuur van de prioritaire actie is goed op gezet <p>Inhoud</p> <ul style="list-style-type: none"> • Keuze voor verschillende aanpakken voor de drie sectoren is noodzakelijk vanwege wisselend startpunt • Apart ontworpen plan van aanpak per sector loont 	<p>Proces</p> <ul style="list-style-type: none"> • Communicatie kan een breder bereik hebben, zodat zowel de bevolking als de professionals worden bereikt <p>Verschillende doelgroepen ondernemers moeten op verschillende manieren overtuigd worden om natuurinclusief te werken</p> <p>Inhoud</p> <ul style="list-style-type: none"> • Natuurontwikkeling op landbouwgrond of bedrijventerreinen kan de ontwikkeling van economisch areaal beperken • Hoewel bewustzijn bij ondernemen wordt vergroot, leidt dit nog niet direct tot handelen.
8. Robuuste en flexibele condities voor wilde plant- en diersoorten	<p>Proces</p> <ul style="list-style-type: none"> • Combinatie met landelijke partijen die breder ervaring hebben in andere provincies • Gemeenten zetten zich steeds vaker in en kunnen ook helpen bij de gebiedsgerichte/lokale benadering • Soorten lenen zich goed voor bewustwording. Welkomstkaarten en ateliers bieden praktische handvatten om laagdrempelig aan natuur te werken <p>Inhoud</p> <ul style="list-style-type: none"> • Subsidieregelingen bieden een kans voor inwoners om iets aan leefgebieden voor soorten te doen, bijvoorbeeld door ingrepen in de tuin of de publieke omgeving zonder specifieke kennis van biologie of biodiversiteit. • Sterke samenhang met andere actielijnen zoals het vergroenen van steden en dorpen, natuurinclusief bouwen en natuurinclusieve landbouw. 	<p>Proces</p> <ul style="list-style-type: none"> • Subsidieproces is ingewikkeld voor particulieren • Subsidieregeling wordt gezien als versnipperd, wat tot onduidelijkheid leidt. <p>Inhoud</p> <ul style="list-style-type: none"> • Monitoring is sporadisch, dus populatietrends kunnen niet worden achterhaald. • Beperkt budget om de betrokken vrijwilligers op een goede manier te ondersteunen. • Opgave is groter dan gedacht en subsidie is waarschijnlijk niet toereikend.

Prioritaire actie	Succesfactoren	Faalfactoren
<p>9. Natuurinclusief werken in bouw en infrastructuur</p>	<p>Proces</p> <ul style="list-style-type: none"> • Uitbreiding van netwerk met nieuwe partijen zorgt voor veel enthousiasme en daadkracht • Natuurateliers zorgen voor veel motivatie en uitwisseling van ideeën tussen verschillende partijen • Faciliterende rol van de provincie past goed bij de bottom-up aanpak • Veel potentie om verbinding te zoeken met andere acties in de bebouwde omgeving <p>Inhoud</p> <ul style="list-style-type: none"> • Heeft de potentie om een cultuuromslag te bewerkstelligen, maar inzet blijft noodzakelijk 	<p>Proces</p> <ul style="list-style-type: none"> • Eindconsumenten zijn beperkt meegenomen in het proces <p>Inhoud</p> <ul style="list-style-type: none"> • Het is een cultuuromslag om natuurinclusief te denken in de bouw en de infrastructuur. Er zijn eerste stappen gezet, maar concrete gedragsverandering is nog niet duurzaam.

6 Lessen en aanbevelingen voor het vervolg

In het voorafgaande is vooral teruggekeken naar de tot nu toe opgedane ervaringen met het programma 'Natuur voor elkaar'. Gelet op de voorzetting en de verdere invulling van het programma is het nu van belang welke lessen kunnen worden getrokken vanuit het proces en inhoud en welke aanbevelingen daaruit voortvloeien. Om deze vragen te kunnen beantwoorden kijken we nu achtereenvolgens naar het proces, de inhoud, communicatie en de financiering rondom de toekomstige invulling van het programma.

Proces

1) *Zet intensieve samenwerking en co-creatie voort, maar houd rekening met belangen*

Het interactieve proces van samenwerking en co-creatie wordt gezien als belangrijk voor het draagvlak onder de belanghebbenden. Volgens de evaluatoren staat het buiten kijf dat deze samenwerking voortgezet moet worden. Anderzijds vraagt de betrokkenheid wel veel tijd van de betrokken partijen. Met name voor kleinere organisaties is het vanwege de beperkte middelen en personele omvang lastig om de betrokkenheid te onderhouden bij overvraging. Het is om die reden zaak om rekening te houden met belangen en mogelijkheden van de betrokken partners. Door meer aansluiting te zoeken binnen de prioritaire acties bij de doelstellingen van de partners en gericht te zoeken naar aansluiting kan het interessanter blijven om samen te werken en zich ook meer betrokken te voelen bij de uitvoering. Houd hier rekening mee en stem dit af binnen de prioritaire acties.

2) *Houd aandacht voor doelen op de lange termijn en beleg deze verantwoordelijkheid in de governance structuur*

Het programma Natuur voor Elkaar loopt aan tegen een dilemma: er is een koers uitgezet voor de lange termijn, terwijl het uitvoeringsprogramma hieraan invulling geeft op de korte termijn en voor een bepaalde tijd. Hierop is ook de governance structuur ingericht. Toch dient het langere termijn beeld niet uit het oog verloren te worden en dient de koers bewaakt te worden. De huidige opzet en inrichting van de governance structuur is hierop niet goed ingericht en dient om die reden te worden aangepast. Daarnaast is het nu ook zaak om opnieuw acties te agenderen en te prioriteren.

3) *Durf de rolverdeling binnen de governance structuur aan te passen als de thema's veranderen*

Op dit moment gaat het programma een nieuwe fase in. Naast de uitvoering van lopende initiatieven moeten er ook keuzes voor de toekomst gemaakt worden. De governance structuur is hierbij van belang. Er zijn hierin twee varianten voor governance mogelijk:

A) Uitbreiding taken taskforce: In deze variant moet de *taskforce* een uitbreiding krijgen, met meer experts uit het veld zodat er inhoudelijke keuzes en beslissingen gemaakt kunnen worden over de operationele voortgang van het programma binnen de koers en de prioritering van nieuwe actielijnen. De inbreng moet hiermee breder worden dan de thema's die bij de huidige taskforce op het netvlies staan. Hierbij blijft de *stuurgroep* bestaan uit een brede groep afgevaardigden die interesse hebben getoond in het programma Natuur voor Elkaar. Een voorwaarde voor deze structuur is een uitbreiding van de stuurgroep met eventueel belangrijke partners op nieuwe thema's, zodat projectleiders ook hun adviesvragen bij de stuurgroep neer kunnen leggen. Hiermee wordt ervoor gezorgd dat het uitvoeringsprogramma flexibel genoeg is om ook de nieuwe maatschappelijke uitdagingen te borgen. Voordeel van deze variant is dat er veel verschillende partijen aangehaakt blijven bij de uitvoering en op de hoogte gehouden worden van de voortgang en dat de inhoudelijke discussie en afweging plaatsvindt in de taskforce. Nadeel van deze structuur is dat er door de beperkte inzet van een groot deel van de aanwezigen in de stuurgroep weinig écht inhoudelijke discussie en afweging

plaatsvindt. In deze variant fungeert de stuurgroep eigenlijk als een bredere maatschappelijke klankbordgroep die op gezette tijden wordt geïnformeerd over de voortgang van het programma.

B) Een meer formele rol voor de stuurgroep: In deze variant krijgt de *stuurgroep* een zwaardere rol en zorgt voor de borging van de voortgang van het koersdocument. De stuurgroep heeft in deze variant dan ook een formele taak om de koers te bewaken. Uitbreiding en opschaling van de acties zou op het niveau van de stuurgroep besloten moeten worden in deze variant. Daarnaast zou er een meer formelere adviesfunctie aan de stuurgroep toegekend kunnen worden. Niet de projectleiders, maar de *taskforce* kan hierin zaken voorleggen aan de stuurgroep. De taskforce zet in deze variant dus meer in op het dagelijks bestuur van de acties. De taskforce kan eventueel uitgebreid of ingekrompen worden in deze variant naargelang besluiten in de stuurgroep hiertoe aanleiding geven. In deze variant zou de stuurgroep zo'n 2 à 3 keer per jaar bij elkaar kunnen komen en wordt de bredere doelstelling van de koers bewaakt. Voordeel van deze variant is dat de verschillende bestuurders een formele taak krijgen en zich hier ook aan committeren. Het dagelijks bestuur van de acties vindt plaats in de taskforce. Nadeel van deze variant is dat de stuurgroep naar alle waarschijnlijkheid ingekrompen zal moeten worden, om op deze wijze nog hanteerbaar en raadzaam advies te kunnen geven. De vrijblijvendheid van deelname gaat er in deze variant af.

4) *Verduidelijk de rol van de provincie binnen het uitvoeringsproces*

Het uitvoeringsprogramma 'Natuur voor Elkaar' is in samenspraak met veel partijen opgesteld en is nadrukkelijk opgesteld als een programma van en voor iedereen. Omdat de provincie echter niet alleen inhoudelijk bij het programma betrokken is, maar tegelijkertijd fungeert als een belangrijke financier, handhaver en een verplichting heeft, is de afbakening van rollen niet altijd helder. De provincie is immers ook verplicht om te kijken of middelen rechtmatig zijn verkregen en ingezet. Om de onafhankelijkheid te waarborgen is het zaak om de verschillende rollen van de provincie in het programma te verduidelijken, wellicht te beleggen bij verschillende personen en hierover ook beter te communiceren. Op deze manier is het voor zowel de provinciale medewerker als voor de partners duidelijk vanuit welke hoedanigheid er gehandeld wordt.

5) *Zoek binnen de provincie de aansluiting met andere beleidsvelden*

Een aantal acties, zoals bijvoorbeeld 'natuurlijk kapitaal' of 'het stimuleren van natuur inclusieve landbouw', hebben sterke verbinding met andere beleidsvelden. Om de druk bij de betrokken partijen te verlagen en het proces voor externen om deel te nemen en mee te denken te vergemakkelijken, is het aan te raden om vanuit de provincie als één partij richting met name het MKB en agrariërs te communiceren. De provinciale inzet wordt hierdoor voor deze betrokkenen overzichtelijker. Tegelijkertijd onderkennen de evaluatoren dat door delen van het programma te beleggen bij andere beleidsvelden het programma zelf juist complexer wordt en dat dit wellicht andere problemen met zich meebrengt op het gebied van governance, afweging en afstemming en dat het natuurspectief wellicht meer naar de achtergrond verdwijnt.

Inhoud

6) *Blijf open voor bottom-up initiatieven*

Een van de grote krachten van het uitvoeringsprogramma Natuur voor Elkaar is de flexibiliteit binnen de acties, met name in het opnemen van lokale initiatieven van burgers en bedrijven. Hoewel het noodzaak is om in de komende periode acties naar een hoger niveau te tillen en dus meer te investeren in een aantal gevestigde acties, is het wel van belang om ruimte te houden voor dit soort bottom-up initiatieven. Het enthousiasme vanuit het publiek moet immers

niet worden afgeremd, maar in de geest van het programma juist worden beloofd. Door aanpassingen in de governancestructuur (zie eerder) kan de flexibiliteit ook binnen het programma worden geborgd.

7) *Zorg dat je straks resultaten zichtbaar kunt maken*

Hoewel er behoorlijke resultaten behaald zijn op het niveau van prioritaire acties, is het onduidelijk hoe deze resultaten bijdragen aan de doelstellingen in de Koers. De aansluiting en de redeneerlijn naar de uiteindelijke resultaten op het niveau van de Koers zou daarom per prioritaire actie beter moeten worden uitgewerkt. Hierbij kunnen meetbare indicatoren worden opgesteld op het niveau van output (actueel), resultaat (koers) als impact (vergroten van de bewustwording van burgers). Door deze SMART te formuleren kan er op gezette tijden bezien worden waar het programma staat. Een jaarlijkse update op de verschillende indicatoren en communicatie hierover zou hierbij een goede werkwijze zijn. Op deze manier worden ook alle partners weer betrokken bij 'waar staan we, en waar deden we dit ook alweer met zijn alle voor'. Zie hiervoor ook het onderdeel communicatie. Ook kan er enkel op deze wijze tussentijds en aan het eind gerapporteerd en gecommuniceerd worden over de behaalde resultaten op het gebied van de koers.

8) *Schaal een selectie van succesvolle acties verder op*

Het eerste echte jaar van het uitvoeringsprogramma is een succesvolle testcase geweest voor projecten en pilots met potentie. Binnen de verschillende prioritaire acties zijn goede initiatieven opgestart en enthousiaste partijen zijn goed betrokken bij de uitvoering. Het is nu zaak om een selectie van succesvolle acties verder op te schalen en breder uit te rollen. Per actie zijn hierover in onderstaande overzicht de belangrijkste aanbevelingen opgenomen. In de bijlagen staan toelichtingen en verder aanbevelingen:

	Prioritaire actie	Aanbeveling voor de komende periode
1.	Verbinding met landschap versterken via vrijwilligers	<ul style="list-style-type: none"> • Voortzetten van basis en plusactiviteiten • Stel het belang van de vrijwilliger centraal en wees scherp op het activeren van 'moderne' vrijwilligers • Zet in op meer gelijkwaardigheid tussen vrijwilligersorganisaties
2.	Vergroenen steden en dorpen	<ul style="list-style-type: none"> • Redeneerlijn voor marktwerking richting inwoners beter neerzetten en de relatie met de koers verduidelijken • Aandacht richting gemeenten (ambtenaren en bestuurders) niet laten verzwakken • Synergie opzoeken met andere acties bebouwde omgeving (bijvoorbeeld met natuurinclusief werken in de bouw en infrastructuur) en goed afwegen waar acties een plaats moeten krijgen
3.	Vergroenen schoolpleinen	<ul style="list-style-type: none"> • Maak de regeling aantrekkelijker voor scholen die drempels ervaren • Continuïteit borgen en meer nadruk op kwaliteit van de vergroening.
4.	Langjarige afspraken over ontwikkeling en beheer van het landschap	<ul style="list-style-type: none"> • Evalueren en leren van de uitgevoerde pilots en lessen uit de pilots opschalen • Betrokkenheid van de provincie blijft van groot belang in de ondersteuning van initiatieven
5.	Stimuleren van natuur- en landschapsinclusieve landbouw	<ul style="list-style-type: none"> • Aanjagen, voorlichten en communiceren werkt beter dan afdwingen via regelgeving • Maak sterkere verbinding met de ketenpartners

Prioritaire actie		Aanbeveling voor de komende periode
		<ul style="list-style-type: none"> Actie onderbrengen bij het onderdeel Agro en Food
6.	Ontwikkelen van experimenteerruimte	<ul style="list-style-type: none"> Zorg voor continue mogelijkheid voor ondernemers om knelpunten te bespreken Zoek op een hoger (provinciaal) niveau naar oplossingen voor dit soort dilemma's tussen regelgeving en vooruitgang.
7.	Meer kennis en bewustzijn van natuurlijk kapitaal	<ul style="list-style-type: none"> Differentieer tussen jonge en oudere ondernemers Maak de overstap van bewustwording naar uitvoering
8.	Conditie van leefgebieden op orde brengen	<ul style="list-style-type: none"> Stel een helder toetsingskader op waarbinnen bepaalde maatregelen worden gefinancierd. Versimpel het subsidieproces voor particulieren en ondersteun ze beter Blijf inzetten op communicatie en het delen van successen
9.	Natuurinclusief werken in bouw en infrastructuur	<ul style="list-style-type: none"> Voortzetten huidige actie. De partijen zijn nog niet in staat om dit zelf verder op te pakken, zonder faciliterende en stimulerende rol van de provincie. Maak onderscheid tussen voorlopers en nieuwe aanhangers in het netwerk Synergie opzoeken met andere acties in de bebouwde omgeving (bijv. met vergroenen van steden en dorpen) Betrek de eindconsument meer bij natuurinclusief werken

9) *Houd rekening met de uitdagingen voor de toekomst*

Uit de focusgroep zijn duidelijke uitdagingen voor de toekomst geïdentificeerd. Relevant hierbij zijn onder andere de groeiende relevantie en belang van het thema gezondheid hetgeen ook is belegd in het nieuwe coalitieprogramma. Daarnaast kan ook worden gedacht aan belangrijke maatschappelijke thema's en trends waaronder de toenemende vergrijzing, de stikstofproblematiek, klimaatverandering en de verduurzamingsopgave. Binnen het programma 'Natuur voor Elkaar' kunnen sommige van deze uitdagingen uitstekend worden geadresseerd.

Hierbij kan onder andere worden gedacht aan:

- Het opnemen van een actie gericht op het stimuleren en ontwikkelen van **burgerinitiatieven**. Deze actie zou wellicht een plek kunnen krijgen onder de bestaande actie 'vrijwilligers' omdat het feitelijk gaat om het zoveel als mogelijk mobiliseren en laten participeren van burgers.
- Ontwikkeling van een actie gericht op de verbinding van **natuur en voor gezondheid**.
- Aansluiten bij de ontwikkelingen op het gebied van klimaat** omdat klimaatverandering sinds een aantal jaar steeds directer door de burger wordt ervaren en er sprake is van een duidelijke link met het natuurbeleid.

Door de governance structuur op een andere wijze vorm te geven kunnen hierin ook meer afgewogen keuzes gemaakt worden gedurende het programma (zie hierboven).

Communicatie

10) *Maak van communicatie een aparte prioritaire actie*

De bekendheid van de koers is een belangrijke factor in de uiteindelijke effectiviteit van het programma. Verbetering en intensivering van de communicatie richting het publiek en de betrokken partners is daarom van belang. Maak om die reden van communicatie van de koers een aparte prioritaire actie, waarbinnen alle initiatieven als showcase kunnen worden gepresenteerd. Dit doet ook meer recht aan de plaats die communicatie op dit moment al

inneemt in het programma. De bewustwording van het publiek kan hierbij bijvoorbeeld jaarlijks gemeten worden, evenals de resultaten op de vier thema's. Bijkomend voordeel is dat dit de coherentie van de acties binnen de koers kan bevorderen, omdat alle informatie centraler beschikbaar komt en in samenhang zichtbaar is. Dit geeft ook meer houvast om het (uitvoerings-) programma bij te sturen als de uitkomsten van de jaarlijkse meting daartoe aanleiding geven. Met een gerichte communicatie over de resultaten van de koers op de vier thema's kunnen de betrokkenen ook hun inzet richting hun eigen organisaties intern beter verantwoorden (zie ook hierboven).

11) Besteed aandacht aan intern draagvlak bij betrokken organisaties

Bij het programma Natuur voor Elkaar is een groot aantal partijen en organisaties uit de samenleving betrokken. Omdat acties en bijbehorende maatregelen een projectmatig karakter dragen, is binnen de betreffende organisaties niet altijd afdoende duidelijk wat het programma behelst en wat de bijdrage is van de specifieke actie aan het programma. Door meer aandacht te besteden aan de communicatie richting betrokken organisaties kan het draagvlak voor 'Natuur voor Elkaar' worden behouden en verder versterkt. Het is aan de betrokken personen bij de organisaties om hier voor te zorgen. De provincie kan dit natuurlijk wel ondersteunen en stimuleren.

1 Inleiding

1.1 Achtergrond en doel

Via een uitgebreid participatief proces is eind 2017 het koersdocument 'Natuur voor Elkaar' tot stand gekomen. Deze koers is een breuk met het voorgaande beleid, dat zich voornamelijk richtte op het beschermen van natuur. In het huidige koersdocument hechten de provincie en haar partners waarde aan een viertal thema's:

- natuur dichterbij mensen brengen;
- natuur en economie meer verbinden;
- mens en landschap meer verbinden en afspraken maken over beheer;
- robuuste en flexibele condities voor wilde plant- en diersoorten.

Binnen deze thema's zijn uiteindelijk ook weer via een participatief proces negen prioritaire acties geselecteerd die elk gekoppeld zijn aan een bestuurlijke partij die de actie trekt. In onderstaande tabel zijn de acties en de trekkers weergegeven.

Tabel 1.1 Overzicht van prioritaire acties uitvoeringsprogramma Natuur voor Elkaar

Prioritaire actie	Bestuurlijke trekker
Ondersteunen van vrijwilligers	Landschap Overijssel
Vergroenen van steden en dorpen	Provincie Overijssel
Vergroenen van schoolpleinen	Natuur en Milieu Overijssel
Langjarige afspraken over ontwikkeling en beheer van het landschap	Landschap Overijssel
Stimuleren natuur- en landschapsinclusieve landbouw	Provincie Overijssel
Ontwikkelen van experimenteerruimte	Gemeente Tubbergen
Meer kennis en bewustzijn van natuurlijk kapitaal	VNO-NCW
Robuuste en flexibele condities voor wilde plant- en diersoorten	Provincie Overijssel
Natuurinclusief werken in bouw en infrastructuur	Provincie Overijssel

Om te bezien of de aangebrachte koerswijziging effect sorteert en of de uitvoering op koers ligt, is het gewenst om een evaluatie uit te voeren.

1.2 Vraagstelling en inkadering

Het doel van het onderzoek is het weergeven van:

- resultaten van het uitvoeringsprogramma Natuur voor Elkaar en de ervaringen met de nieuwe aanpak (inhoud en proces).
- De lessen van het programma en handvatten voor het vervolg (inclusief prioritering van thema's).

Hierbij staan een zestal onderzoeksvragen centraal:

1. Wat zijn de belangrijkste kenmerken van het programma 'Natuur voor Elkaar' (proces en inhoud)?
7. Wat zijn de ervaringen van betrokkenen met de aanpak (proces)?
8. Wat zijn de voorlopige resultaten van het programma op het vlak van beleven, benutten en beschermen van natuur (inhoud)?

9. In hoeverre geven we met het uitvoeringsprogramma invulling aan de brede koers van Natuur voor Elkaar?
10. Welke lessen kunnen worden getrokken vanuit het proces en inhoud?
11. Welke aanbevelingen zijn er voor het vervolg van de uitvoering?

1.3 Leeswijzer

- In **hoofdstuk 2** gaan wij in op de methodiek die is gehanteerd om de voorliggende onderzoeksvragen te beantwoorden.
- In **Hoofdstuk 3** beschrijven wij de kenmerken van het programma Natuur voor Elkaar in Overijssel. Het hoofdstuk begint breed met een beschrijving van het natuurbeleid. Vervolgens wordt ingegaan op de totstandkoming van het programma Natuur voor Elkaar, en alle activiteiten en aspecten die onderdeel uitmaken van het programma.
- In **hoofdstuk 4** gaan wij in op het proces waarmee het programma tot stand is gekomen, en de procesmatige aspecten van de huidige uitvoering. Hierbij gaat expliciet aandacht uit naar het betrekken van belanghebbenden bij het natuurbeleid. Via een uitgebreid participatief proces zijn het koersdocument en de prioritaire acties tot stand gekomen.
- In **hoofdstuk 5** bespreken wij de inhoud van het programma. Hierbij gaan wij ook in op de resultaten. Hoewel de acties nog niet volledig zijn afgerond, bieden wij een inzicht in de resultaten van de acties tot nu toe.
- In **hoofdstuk 6** gaan wij in op de belangrijkste lessen en aanbevelingen voor het vervolg van het programma. Hierbij gaan wij in op de uitvoering van het programma en de bijbehorende acties; de koers uit het koersdocument 'Natuur voor Elkaar' blijft ongewijzigd.
- Tot slot hebben wij in de **bijlage** een overzicht opgenomen van de belangrijkste kenmerken per prioritaire actie, de belangrijkste onderdelen van de enquête, een overzicht van bronnen en deelnemers aan de interviews en focusgroepen.

2 Methodologie

2.1 Inleiding

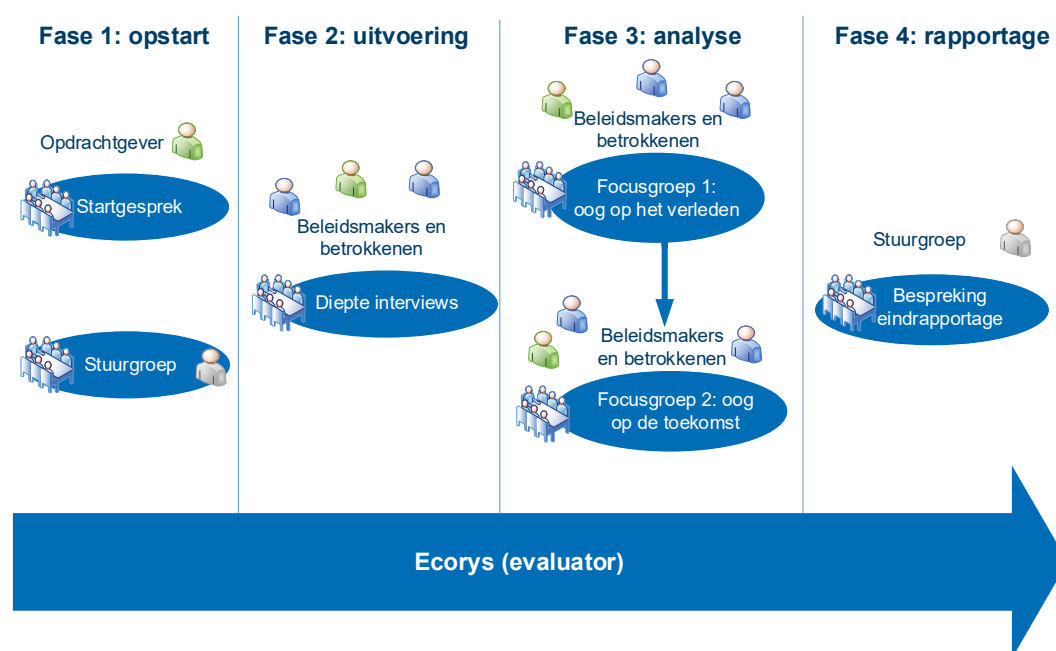
Dit hoofdstuk gaat nader in op de methodiek die is gehanteerd om de voorliggende onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden. De evaluatiemethode die is gehanteerd bij de evaluatie van het programma Natuur voor Elkaar is die van de lerende evaluatie. In de onderstaande paragrafen wordt de methodiek nader toegelicht. Het is essentieel om dit ook in het achterhoofd te houden bij de interpretatie van de uitkomsten van de evaluatie. De evaluatie richt zich op aanknopingspunten en verbeterpunten voor de toekomst.

2.2 Lerende evaluatie als uitgangspunt

Bij een lerende evaluatie is de interactie tussen de evaluatoren, beleidsmakers en betrokken stakeholders van groot belang. De betrokken partijen bekijken gezamenlijk het beleid en geven gezamenlijk een oordeel over de werking van dat beleid. Door tijdens het onderzoeksproces meerdere momenten in te plannen waarop belanghebbenden, beleidsmakers en evaluatoren gezamenlijk over het beleidsveld spreken, kunnen tussentijdse resultaten meteen gedeeld worden en kan er zelfs al voordat de evaluatie is afgerond, ingespeeld worden op de uitvoering.

Om te zorgen voor draagvlak onder de deelnemers is het van belang dat de betrokkenen zelf een eerste oordeel over de uitvoering geven. Dit is in het onderzoek gewaarborgd door in een vroeg stadium een reflectief diepte-interview en een eerste focusgroep uit te voeren. Vervolgens is gezamenlijk naar de toekomst gekeken in een tweede focusgroep. Na afloop van de tweede werksessie is een set aan aanbevelingen geformuleerd die nog eens ter validatie besproken is voor de oplevering van het eindrapport. Een overzicht van de verschillende gespreksmomenten en vormen is in onderstaand figuur weergegeven.

Figuur 2.1 Schematische weergave van de contactmomenten met belanghebbenden binnen deze evaluatie

Bron: Ecorys

In de evaluatie wordt specifiek gekeken naar de doelen uit het koersdocument en de manier waarop hier met het uitvoeringsprogramma 'Natuur voor Elkaar' invulling aan is gegeven. Dit betekent voor het raamwerk dat het onderdeel relevantie buiten beschouwing is gelaten.

2.3 Scope en afbakening van de evaluatie

Evaluatieperiode beslaat 2016 tot en met 2019

Per 1 januari 2017 zijn de provincies in de volle breedte verantwoordelijk geworden voor het natuurbeleid. Via een uitgebreid participatief proces is eind 2017 het koersdocument 'Natuur voor Elkaar' tot stand gekomen. Provinciale Staten hebben de koers 'Natuur voor Elkaar' eind 2017 vastgesteld en voor 2018 en 2019 4 miljoen euro extra beschikbaar gesteld voor Natuur voor Elkaar en 2,5 miljoen euro extra voor landschapsmaatregelen. Voor de komende jaren is vanuit de provincie opnieuw budget toegewezen. De provincie gebruikt de uitkomsten van de evaluatie om een beslissing te maken over de voortgang van het uitvoeringsprogramma. De evaluatieperiode heeft betrekking op zowel de uitvoering van het programma Natuur voor Elkaar in de jaren 2018 en 2019 als de totstandkoming van het uitvoeringsprogramma via de groene tafels en de werkateliers in de jaren 2016 en 2017.

Natuurbeleid in de context van decentralisatie

Decentralisatie van het natuurbeleid in Nederland heeft een grote rol gespeeld in de totstandkoming van het uitvoeringsprogramma Natuur voor Elkaar. Een belangrijke aanleiding voor de decentralisatie was de constatering dat Natuurbeleid weinig meer met mensen zelf en de natuur te maken had, en meer met wetten, regels en procedures.¹ Per 1 januari 2017 zijn de provincies in de volle breedte verantwoordelijk geworden voor het natuurbeleid, om natuurbeleid steviger te verankeren in de samenleving. Het programma Natuur voor Elkaar is een 'plus' op het natuurbeleid dat de provincie sowieso vanuit haar wettelijke verantwoordelijkheid uitvoert. Het gaat er met name om burgers beter en meer bij natuur te betrekken: oftewel de betekenis voor mensen meer centraal. Deze evaluatie gaat dan ook enkel in op deze extra acties die binnen Natuur voor Elkaar worden uitgevoerd.

Samen met partners voor toekomstbestendige natuur

Het doel van het natuurbeleid is niet de natuur beschermen tegen (ontwikkelingen in) de samenleving, maar natuur versterken met de samenleving. Daarbij wordt zoveel mogelijk aangesloten bij de drijfveren van inwoners en ondernemers. Hiermee wordt ruimte geboden aan anderen om invulling te geven aan de manier waarop we gezamenlijke doelen kunnen realiseren. Het doel is hiermee met name het 'zelforganiserende vermogen' in de samenleving te benutten en aan te jagen. Op deze manier groeit de brede maatschappelijke basis voor toekomstbestendige natuur. In deze evaluatie is met de verschillende partners van het programma gesproken om een zo goed mogelijk beeld van het draagvlak, de resultaten en de aandachtspunten voor vervolg te verkrijgen.

Natuurbeleid in de brede zin van het woord

Natuurbeleid zoals in het programma Natuur voor Elkaar bedoeld is, is natuur in een brede zin van het woord. Oftewel, ook het groen om de hoek is natuur. Hetzelfde geldt voor tuinen, schoolpleinen en perkjes. Bij de behaalde resultaten zullen we aansluiten bij deze brede definitie.

¹ Planbureau voor de Leefomgeving (2017) Lerende Evaluatie van het Natuurpact.

2.4 Dataverzameling

Deskresearch

Dit onderzoek is gestart met een deskresearch. Hierin is gekeken naar de verschillende beleidsdocumenten die relevant zijn voor de evaluatieperiode. De deskstudie is eveneens de basis voor de verdiepende interviewronde. Op basis van de gevoerde gesprekken kunnen de context en mogelijke hiaten in de informatie goed worden geduid. De gebruikte bronnen zijn weergegeven in bijlage 1.

Op basis van de beschikbare literatuur is een kwantitatieve analyse uitgevoerd per activiteit in het uitvoeringsprogramma. In deze kwantitatieve analyses wordt met name gekeken naar de activiteiten die zijn uitgevoerd en de output die tot nu toe gerealiseerd is, of gerealiseerd gaat worden. Hiermee werd een eerste inzicht verkregen in de doeltreffendheid van het programma Natuur voor Elkaar. De kwantitatieve analyse is versterkt met kwalitatieve informatie uit de interviews en focusgroepen.

Interviews

Om een goed beeld te krijgen bij de doelen en uitvoering van de verschillende prioritaire acties en de huidige rolverdeling tussen de betrokken organisaties zijn ongeveer 20 diepte-interviews gehouden met de trekkers van de prioritaire acties en andere betrokkenen. Hierbij zijn per prioritaire actie de output en waar mogelijk de outcome en impact besproken. Daarnaast is een eerste overkoepelend beeld te gevormd van de behaalde resultaten.

Gedurende de diepte-interviews stond zelfreflectie centraal. De interviewpartners is gevraagd om te vertellen over hun eigen rol binnen het uitvoeringsprogramma en om hierover hun mening te geven. Op deze manier is van onder op een eerste inzicht verkregen in de staat van uitvoering van het programma. Daarnaast kregen betrokkenen hier de kans om zelf kritische punten aan te wijzen in de uitvoering.

Een overzicht van de gesproken personen is opgenomen in bijlage 1.

Enquête

De provincie Overijssel is een van de koplopers in het betrekken van belanghebbenden bij het natuurbeleid. Om belanghebbenden ook zo veel mogelijk bij de evaluatie te betrekken, is besloten om een enquête te versturen naar de ontvangers van de nieuwsbrief 'Natuur voor Elkaar'. De enquête dient ter aanvulling op de diepte-interviews, om een zo compleet mogelijk beeld te krijgen van de mening van betrokkenen. Het doel is om extra inzichten over de doelen, uitvoering en resultaten van het uitvoeringsprogramma te vergaren.

De enquête is in totaal door 188 personen ingevuld in de periode 20 augustus 2019 tot 25 september 2019. Tussentijds is eenmalig een herinnering gestuurd. Doordat de verspreiding plaats heeft gevonden onder de ontvangers van de nieuwsbrief 'Natuur voor Elkaar' is de enquête niet representatief voor de inwoners van Overijssel, noch voor het beeld van het hele programma of de verschillende actielijnen. Het geeft enkel een indicatie van de meningen van de betrokkenen. Bij het lezen van voorliggend rapport dient hier rekening mee gehouden te worden.

In de enquête zijn zowel meerkeuzevragen gesteld als open vragen over de ervaringen van de betrokkenen bij het uitvoeringsprogramma Natuur voor Elkaar en bij de prioritaire acties. In dit kader wordt zowel ingegaan op het proces als op de resultaten. De volledige enquête is weergegeven in bijlage 3.

2-pagers

De resultaten van de deskstudie en de diepte-interviews zijn verwerkt in 2-pagers per prioritaire actie. Hierin zijn de doelen, input en activiteiten kort beschreven en eerste inzichten op het gebied van uitvoering (resultaten en ervaringen) gedeeld. De 2-pagers fungeerden als input voor de stakeholderconsultatie in de analysefase en zijn gebruikt als eerste medium om de opgehaalde resultaten vanuit de interviews terug te koppelen.

Focusgroepen

Ter beantwoording van de onderzoeksvragen zijn twee focusgroepen met stakeholders georganiseerd. In deze focusgroepen is een moderator ingeschakeld die de rol van verbinder tussen de belanghebbenden heeft ingenomen. Tijdens de focusgroepen is gezocht naar punten die herkend worden door alle partijen, zodat daar constructief op voortgebouwd kan worden. De eerste focusgroep draaide expliciet om de beoordeling van betrokkenen van de huidige uitvoering van Natuur voor Elkaar. Als input daarvoor zijn de uitkomsten uit de diepte-interviews gebruikt.

Na de analyse van de uitvoering van het programma Natuur voor Elkaar is gekeken naar mogelijke vervolgstappen voor de uitvoering van het programma. In deze tweede focusgroep hebben de belanghebbenden onder begeleiding van de moderator besproken welke elementen in de uitvoeringsaanpak behouden moeten blijven en hoe de uitvoering verder kan worden verbeterd. Centraal bij deze fase van het onderzoek stond de agendering van thema's richting de toekomst. Op initiatief van de moderator hebben de belanghebbenden expliciet stilgestaan bij het creëren van draagkracht voor de verbeterpunten die uit de sessie naar voren komen.

Een overzicht van de aanwezigen is opgenomen in bijlage 1.

2.5 Analyse

Uiteindelijk heeft de analyse vorm gekregen aan de hand van twee lijnen:

1. **Proces:** In het onderdeel proces is zowel gekeken naar het tot stand komen van de koers, het proces van het maken van keuzes in het uitvoeringsprogramma, als naar het proces van totstandkoming en de uitvoering van de actielijnen. Deze analyse is langs meerdere lijnen opgebouwd. Allereerst is, na de deskstudie, per actielijn gekeken naar de kenmerken van en de ervaringen met het proces. Vervolgens is de enquête geanalyseerd, waarin een bredere groep betrokkenen zijn of haar ervaringen met het uitvoeringsprogramma heeft gedeeld. Als laatste is het proces ook in de focusgroepen aan de orde geweest. Ook hier zijn resultaten uit gedestilleerd. Op deze wijze zijn er zowel per actielijn als op programmaniveau uitspraken te doen over het proces.
2. **Inhoud:** De analyse van het onderdeel inhoud heeft ook plaatsgevonden via verschillende lijnen. De eerste lijn is het idee achter de totstandkoming van het programma door het bekijken van de doelstellingen van de Koers. Hiervoor heeft met name deskstudie plaatsgevonden. Vervolgens is er per actielijn getracht na te gaan hoe deze actielijn bijdraagt aan de bredere doelstellingen van de koers. Hiervoor heeft zowel deskstudie plaatsgevonden als interviews. De analyse van de interviews heeft per actielijn plaatsgevonden. Ook de enquête is geanalyseerd om zo tot uitspraken over het resultaat te komen.

Bovenstaande analyses hebben geleid tot de analyses in hoofdstuk 3 (kenmerken van het huidige natuurbeleid), hoofdstuk 4 (ervaringen met de procesmatige aanpak) en hoofdstuk 5 (ervaringen met de inhoud).

3 Kenmerken huidige natuurbeleid in Overijssel

3.1 Inleiding

Dit hoofdstuk beschrijft de totstandkoming en de kenmerken van het programma Natuur voor Elkaar in Overijssel. Het hoofdstuk begint met een beschrijving van het bredere natuurbeleid om vervolgens in te zoomen op de extra inzet die wordt gedaan door de provincie door middel van het programma Natuur voor Elkaar.

3.2 Verschuiving van centraal naar decentraal

In het Natuurpact van 2013 hebben Het Rijk en de provincies afspraken gemaakt over de ambities en financiering van het Nederlandse natuurbeleid tot 2027. Het belangrijkste speerpunt van het Natuurpact was decentralisatie van natuurbeleid. Daarnaast bevat het Natuurpact afspraken tussen Rijk en provincies voor het vergroten van de maatschappelijke en economische betekenis van natuur, en de inzet voor de Europese biodiversiteitsdoelstellingen. Een belangrijke aanleiding voor de decentralisatie was de constatering dat Natuurbeleid weinig meer met mensen zelf en de natuur te maken had, en meer met wetten, regels en procedures.² Doel van de decentralisatie was dan ook om natuurbeleid steviger te verankeren in de samenleving. Met het in werking treden van de Wet Natuurbescherming op 1 januari 2017 werd de decentralisatie van kracht.

Verantwoordelijkheid voor natuurbeleid ligt bij de provincies

In het Natuurpact wordt ingegaan op de middelen die provincies tot hun beschikking krijgen. Het Rijk draagt verantwoordelijkheid voor het stellen van beleidsmatige en wettelijke kaders en legt verantwoording af aan de Europese Commissie voor het voldoen aan Europese verplichtingen voortkomend uit Vogel- en Habitatrictlijn (VHR) en de Kaderrichtlijn Water (KRW).² De verantwoordelijkheid voor de beleidsinvulling en uitvoering van de ambities uit het Natuurpact ligt bij de provincies. Nieuw in het natuurpact was dat er extra inzet moest komen op het gebied van de vermaatschappelijking van natuur. In 2015 heeft de provincie Overijssel ook een natuurbelevingsonderzoek uit laten voeren waarin respondenten onder meer aangaven groen in hun directe omgeving zeer belangrijk te vinden. De Provincie Overijssel heeft deze ontwikkelingen aangegrepen om (samen met veel vertegenwoordigers uit de samenleving) te bezien hoe natuur, economie en samenleving meer dan voorheen met elkaar kunnen worden verbonden. En vanaf 2016 is dan ook gestart met een iteratief proces met partners om natuur en samenleving beter bij elkaar aan te laten sluiten.

Groene Tafels als basis voor wijziging natuurbeleid

Het Koersdocument Natuur voor Elkaar uit 2017 is de uitkomst van de Groene Tafels en de werkateliers die van januari tot april 2017 gehouden zijn. Tijdens deze besprekingen is in samenwerking met de betrokken stakeholders gekeken naar de kansen en mogelijkheden van bestaand beleid, én waar natuur, economie en samenleving nog beter verbonden kunnen worden.³ In andere woorden, de provincie wil de natuur niet beschermen tegen ontwikkelingen in de samenleving maar de natuur versterken *met* de samenleving.⁴ Het resultaat van een aanpak die aansluit op de drijfveren van inwoners en ondernemers is een brede maatschappelijke basis voor

² Planbureau voor de Leefomgeving (2017) Lerende Evaluatie van het Natuurpact.

³ <https://www.overijssel.nl/thema's/duurzaam/natuur/verhalen-natuur/visie-maken-we/>.

⁴ Provincie Overijssel (2017) Aftrapnotitie Koersdocument Natuur voor Elkaar.

natuurbeleid, waarbij het zelforganiserende vermogen binnen de samenleving wordt benut en aangejaagd.

In het Koersdocument zijn de speerpunten beleven, benutten en beschermen uitgewerkt tot concrete acties. Tegelijkertijd heeft de provincie Overijssel de uitkomsten van de Groene Tafels en de werkateliers gebruikt voor het opstellen van het totale (en bredere) natuurbeleid van de provincie. Dit totale natuurbeleid staat beschreven in het Natuurkompas Overijssel. Hiermee geeft de provincie invulling aan de afspraken uit het Natuurpact, de kaders in de Wet Natuurbescherming en de bijdrage van verschillende betrokkenen op het gebied van natuurbeleid.

Van beschermen van natuur naar beleven, benutten en beschermen

De Groene Tafels hebben geleid tot een bijstelling van het natuurbeleid. Binnen het natuurbeleid werd de betekenis voor mensen meer centraal gesteld en werd het accent verlegd van slechts het beschermen van natuur naar een combinatie van beleven, benutten en beschermen van natuur. Hierbij is het accent meer komen te liggen op de betekenis die de natuur heeft voor mensen. Natuur wordt niet langer beoordeeld puur op basis van de ecologische kwaliteit maar de rol die natuur speelt voor betrokkenen, zowel bedrijven als burgers.

3.3 Kernthema's voor natuurbeleid

Het Koersdocument Natuur voor Elkaar is opgesteld op basis van de uitkomsten van de Groene Tafels uit 2016. Hierin konden vertegenwoordigers uit de samenleving overleggen over de kansen die natuurbeleid biedt, en de manier waarop deze kansen kunnen worden benut. Dit werd gedaan aan de hand van vier kernthema's. Deze kernthema's zijn in het najaar van 2017 vastgelegd in een Aftrapnotitie en besproken met de deelnemers van de Groene Tafels:⁵

- natuur dichterbij mensen brengen;
- natuur en economie meer verbinden;
- mens en landschap meer verbinden en afspraken maken over beheer;
- robuuste en flexibele condities voor wilde plant- en diersoorten.

Natuur dichterbij mensen brengen

De partners die samen werken aan de uitvoering van het Koersdocument proberen mensen en natuur beter te verbinden op vier manieren: door het bewustzijn voor de goede werking van natuur te bevorderen, het gebruik en de beleving van natuur te laten toenemen, de toegang en beschikbaarheid van groen vooral in steden en dorpen te vergroten en kinderen meer in aanraking te laten komen met natuur.

Natuur en economie beter verbinden

Het verbinden van natuur en economie wordt door het Koersdocument op vier manieren bevorderd: door het bewustzijn en kennis over de economische waarde van natuur te bevorderen, door economische kansen van natuur beter te benutten, door de natuur te versterken via economische ontwikkeling en door de belangen van natuur en economie beter op een lijn te brengen.

Mens en landschap beter verbinden en afspraken maken over beheer

Het beter verbinden van mens en landschap en het maken van afspraken over beheer komt op drie manieren tot stand: door inwoners zich meer verbonden te laten voelen met het landschap, door de noodzaak en invulling van beheer van landschapselementen door inwoners op gebiedsniveau in beeld te laten brengen en door afspraken te maken over landschapsbeheer op gebiedsniveau, door middel van collectief eigenaarschap en vrijwillig landschapsbeheer.

⁵ Provincie Overijssel (2017) Koersdocument Natuur voor Elkaar.

Robuuste en flexibele condities voor wilde plant- en diersoorten

Bij het ontwikkelen van robuuste en flexibele condities voor wilde plant- en diersoorten wordt gedacht aan zes maatregelen: uitvoering geven aan de ontwikkelopgave Natuurnetwerk / Natura 2000 / PAS en (agraris) natuurbeheer met gebiedspartijen⁶, de effectiviteit van huidige maatregelen vergroten via kennisdeling, natuurinclusief denken en werken bevorderen, vaststellen welke soorten in Overijssel van cruciaal belang zijn, specifieke maatregelen nemen voor aandachtsoorten en een goede kennisbasis over de toestand van de natuur in Overijssel ontwikkelen.

Deze kernthema's worden in het Koersdocument Natuur voor Elkaar ook wel denkrichtingen genoemd. In het Koersdocument Natuur voor Elkaar zijn per denkrichting concrete ambities vastgelegd. Daarnaast zijn 50 concrete acties opgesteld, verdeeld over de vier denkrichtingen.

Per denkrichting zijn gedurende vier dagen werkateliers gehouden. Hierbij waren 10-20 vertegenwoordigers van partijen aanwezig die in de volledige breedte betrokken zijn bij natuurbeleid. Het gaat hierbij om vertegenwoordigers van bijvoorbeeld partijen uit het bedrijfsleven, maatschappelijke organisaties, gemeenten en waterschappen. De Provincie Overijssel was bij deze werkateliers aanwezig in de rol van procesregisseur, maar ook als inhoudelijk betrokkene bij natuurbeleid. De resultaten van de werkateliers bestonden uit twee categorieën:

- concrete beleidsambities volgend uit de kernthema's
- een lijst met acties om de beleidsambities te realiseren

Deze laatste vormde de basis voor de volgende stap.

3.4 Acties programma Natuur voor Elkaar

In mei 2017 zijn deelnemers aan de Groene Tafels opnieuw bijeengekomen om de resultaten van de werkateliers te bespreken. Op basis van deze acties hebben deelnemers een selectie gemaakt van negen 'prioritaire acties'. Het gaat om de volgende acties:

Tabel 3.1 Overzicht van prioritaire acties uitvoeringsprogramma Natuur voor Elkaar

Prioritaire actie	Bestuurlijke trekker
Ondersteunen van vrijwilligers	Landschap Overijssel
Vergroenen van steden en dorpen	Provincie Overijssel
Vergroenen van schoolpleinen	Natuur en Milieu Overijssel
Langjarige afspraken over ontwikkeling en beheer van het landschap	Landschap Overijssel
Stimuleren natuur- en landschapsinclusieve landbouw	Provincie Overijssel
Ontwikkelen van experimenteerruimte	Gemeente Tubbergen
Meer kennis en bewustzijn van natuurlijk kapitaal	VNO-NCW
robuuste en flexibele condities voor wilde plant- en diersoorten	Provincie Overijssel
Natuurinclusief werken in bouw en infrastructuur	Provincie Overijssel

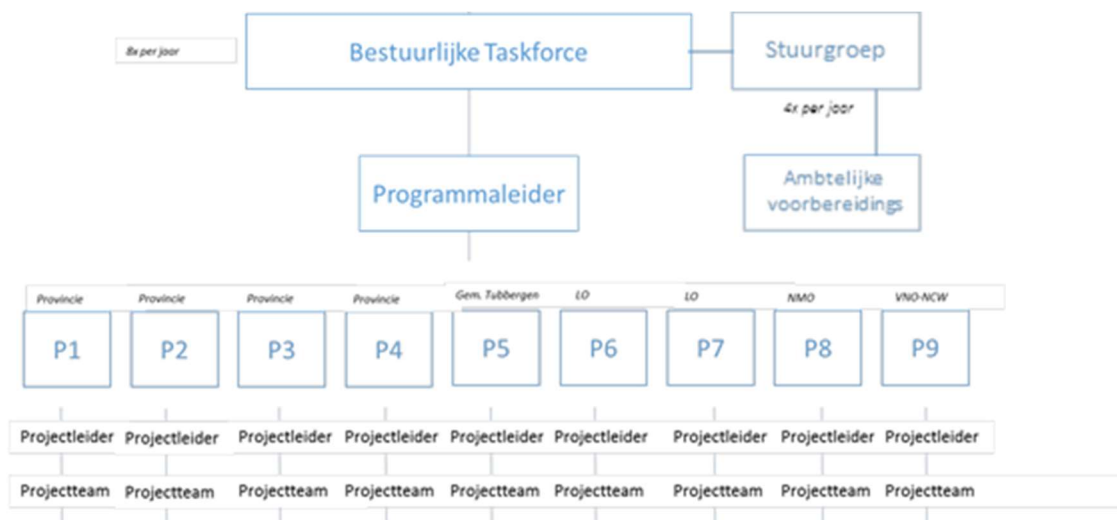
Bij deze acties zijn trekkers en projectteams benoemd. Zij zijn vervolgens aan de slag gegaan met het opstellen van een plan van aanpak. De plannen van aanpak zijn besproken in februari 2018, waarna de uitvoering van de acties kon starten.

⁶ Hoewel dit thema in het Koersdocument is opgenomen, is de uitvoering van de ontwikkelopgave geen onderdeel van het uitvoeringsprogramma en wordt dit strikt gescheiden gehouden.

3.5 Governance

Het idee achter het programma van het activeren en blijvend laten aanhaken van de partners zien we ook terug in de governance van het programma. Ondanks dat er geen formeel organogram van de structuur bestaat, hebben de onderzoekers ter verduidelijking getracht een schematische weergave op hoofdlijnen te schetsen.

Figuur 3.1 Organogram van de governance van ‘Natuur voor Elkaar’

Het centrale orgaan binnen ‘Natuur voor Elkaar’ is de **bestuurlijke taskforce** die momenteel bestaat uit de vijf bestuurlijke trekkers van de prioritaire acties: Provincie Overijssel, Landschap Overijssel, Natuur en Milieu Overijssel, VNO-NCW en de gemeente Tubbergen. De taskforce zorgt voor de directe aansturing van de projectleiders. De taskforce komt zo’n 6 keer per jaar bij elkaar, waarbij ongeveer de helft van de bijeenkomsten samen met de stuurgroep is.

De leden van de taskforce hebben eveneens zitting in de **stuurgroep** die bestaat uit circa 25 bestuurlijke partners. Deze stuurgroep is voortgekomen uit de brede betrokkenheid van partners bij de totstandkoming van het koersdocument. De stuurgroep komt zo’n 4 keer per jaar bij elkaar. Deze overleggen zijn vooral bedoeld om de partners te informeren over de voortgang van het programma en accenten vanuit de partijen op te halen voor de uitvoering van de acties. Daarnaast vervult de stuurgroep een adviesrol voor de projectleiders van de prioritaire acties.

De stuurgroep wordt ondersteund door een **ambtelijke voorbereidingsgroep** die de vergaderingen voorbereidt. Voor met name de kleinere organisaties wordt de bestuurlijke en ambtelijke vertegenwoordiging door dezelfde persoon ingevuld.

De ambtelijke **programmameider** is (aangesteld door Provincie Overijssel) het schakelpunt tussen de bestuurlijke taskforce en de projectleiders van de afzonderlijke prioritaire acties. Hij draagt ook verantwoordelijkheid voor de onderlinge samenhang van de acties.

De negen prioritaire acties worden door een **projectleider** getrokken, ondersteund door een projectteam. Dit projectteam bestaat uit een bredere afspiegeling van de betrokken partners en verschilt sterk per prioritaire actie.

3.6 Conclusie

In het koersdocument wordt benadrukt dat het natuurbeleid effectiever wordt als (liefst alle) partijen het steunen, er invulling aan geven vanuit hun primaire verantwoordelijkheid en hun inspanningen richten op de gezamenlijke ambities. Vanuit deze gedachte is ervoor gekozen om zo veel mogelijk partijen actief bij 'Natuur voor Elkaar' te betrekken en de verdere uitwerking van het beleid gezamenlijk vorm te geven. Om dit te bereiken:

- is gekozen voor een brede insteek van acties om zoveel mogelijk doelgroepen uit de samenleving te bereiken en samen op te trekken;
- zijn vooral instrumenten gekozen die gericht waren op de bewustwording (bijv. door kennisdelen, stimuleren, faciliteren, verleiden en communicatie);
- is vooral ingezet op partijen en doelgroepen die het beleid ondersteunen en bereid waren om actief te participeren. Deels waren dit al bestaande doelgroepen, maar daarnaast is bewust ingezet op het bereiken van nieuwe doelgroepen zoals de bouwsector en inwoners van Overijssel;
- en is er voor een uitvoeringsstructuur gekozen die aansluit bij zowel de breedte van het programma als bij de inhoud van de actielijnen en hiermee een snelle start van het programma kon bewerkstelligen;

4 Ervaringen met nieuwe procesmatige aanpak

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk gaan wij dieper in op de wijze waarop het programma tot stand is gekomen, en de procesmatige aspecten van de huidige uitvoering van de prioritaire acties. Hierbij nemen we de resultaten uit de enquête mee. Hierin zijn betrokkenen bij het programma gevraagd naar hun ervaringen met het proces rondom het koersdocument en de prioritaire acties.

4.2 Waardering van het programma

Waardering van de totstandkoming van het programma

Vanuit het veld is in de verschillende gesprekken vrijwel unaniem waardering uitgesproken voor de gehanteerde werkwijze zoals reeds in hoofdstuk 3 besproken. Men vond het proces van de Groene Tafels plezierig en leerzaam. Dit beeld wordt vanuit de enquête, ondersteund. Op de vraag 'Wat waardeert u het meest in het programma?' wordt de samenwerking en de bottom-up benadering van het programma het meest genoemd. Onderstaand citaat illustreert dit op pakkende wijze.

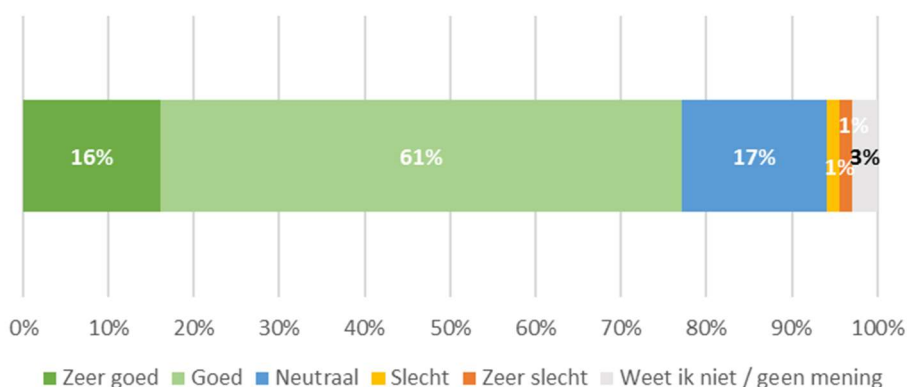
“Dat het opgezet is door alle partners samen, daarmee gedragen door de betrokkenen en niet opgelegd door de provincie. Het geeft gehoor aan datgene waar de meeste vraag naar is.”

Bron: Enquête Natuur voor Elkaar: antwoord op de vraag: wat waardeert u het meest in het programma?

Waardering van het van programma als geheel

In de enquête is mensen die het programma kennen gevraagd naar hun waardering voor het programma. Ruim driekwart van de respondenten beoordeelt het programma met 'goed' of 'zeer goed'. Slechts 2 procent geeft aan dat haar waardering voor het programma 'slecht' of 'zeer slecht' is.

Figuur 4.1 Hoe waardeert u het programma Natuur voor Elkaar als geheel? (N=100)

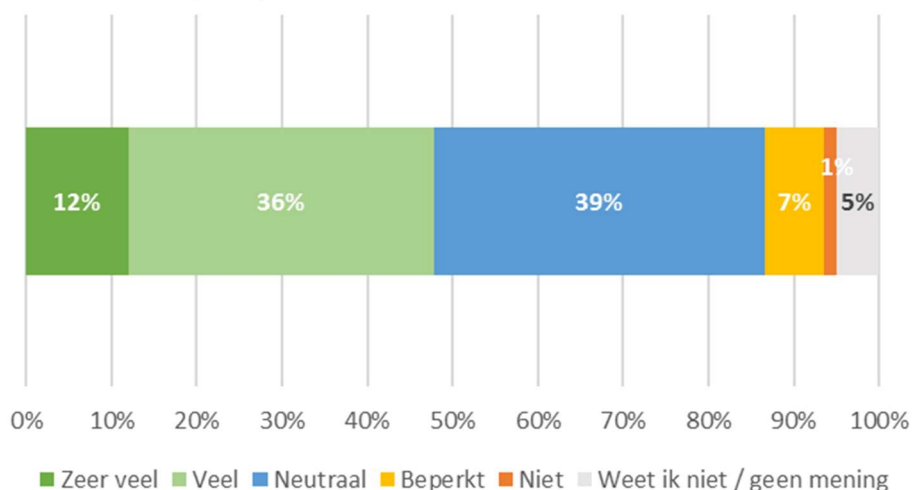
De waardering voor het programma is overigens hoger naarmate men langer bij de uitvoering van het programma betrokken is. De hoogste waardering voor het programma komt van de mensen die al vanaf het begin af aan betrokken zijn geweest en de totstandkoming van het programma hebben meegemaakt. Ook waarden medewerkers of statenleden van de provincie Overijssel het programma aanzienlijk hoger dan andere bevroagden. De redenen voor de waardering verschillen sterk. Zo zijn de natuurorganisaties over het algemeen zeer blij met de aandacht die er op natuur

wordt gevestigd bij het bredere publiek, waarden medewerkers en statenleden van de provincie voornamelijk de samenwerking en betrokkenheid en waarden gemeenten over het algemeen de diversiteit van het programma.

Aanmoediging om bij te dragen aan het programma

Vervolgens werd gevraagd of de respondenten worden aangemoedigd om bij te dragen aan de uitvoering van het programma Natuur voor Elkaar. Bijna de helft van de mensen gaf aan zij inderdaad werden aangemoedigd om een bijdrage te leveren aan de uitvoering van het programma. Slechts een klein percentage (7%) gaf aan dat zij niet werden aangemoedigd en een opvallend groot deel gaf (39%) aan hier neutraal tegenover te staan.

Figuur 4.2 Wordt u aangemoedigd om bij te dragen aan de uitvoering van het programma Natuur voor Elkaar? (N=100)

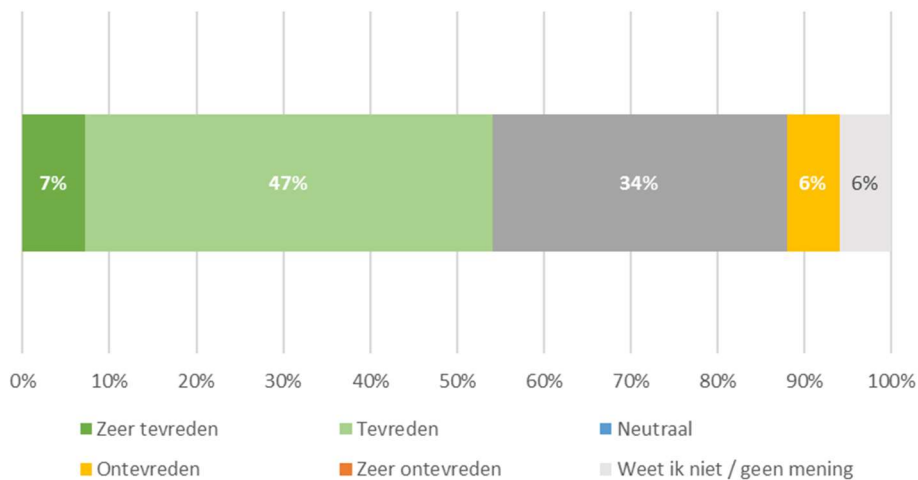
In de eerste focusgroep zijn redenen hierachter getracht te achterhalen. Ondanks dat dit natuurlijk lastig is (immers de betrokkenen bij de focusgroepen zijn wel betrokken bij de uitvoering), was de belangrijkste conclusie die hierbij getrokken kon worden dat processen en acties met elkaar oppakken nou eenmaal tijd kost. Aan de ene kant is het een pluspunt dat de samenwerking tussen de verschillende partijen en disciplines is vergroot, aan de andere kant zijn de tastbare resultaten nog wat onzichtbaar en kan dit wellicht leiden tot een terughoudende houding. Waarbij werd opgemerkt dat veranderingen in het natuurbeleid nou eenmaal tijd kosten. Een jaar uitstel van de uitvoering van maatregelen, doordat bijvoorbeeld het seizoen voorbij is, is geen uitzondering.

Communicatie van het programma

Een aandachtspunt is de communicatie van het programma. Dit blijkt zowel uit de gehouden interviews als uit de enquête. In de interviews werd met name genoemd dat er binnen de acties wel een goede communicatie was, maar met name tussen de verschillende acties en op overkoepelend niveau werd de communicatie gemist. Overigens werd hierbij wel aangegeven dat dit met name gold voor de 'schil' buiten de provincie Overijssel. Binnen de provincie Overijssel is de indruk dat iedereen voldoende op de hoogte is van de voortgang van de verschillende acties. Dit laatste kwam ook naar voren uit de discussie in de eerste focusgroep.

In de enquête geeft maar iets meer dan de helft van de respondenten aan 'zeer tevreden' of 'tevreden' te zijn over de communicatie.

Figuur 4.3 Bent u tevreden over de communicatie over de voortgang, activiteiten en resultaten van het programma Natuur voor Elkaar? (N=100)

Ondanks dat dus slechts 6% aangeeft ontevreden te zijn over de communicatie, werd als verbeterpunt toch door een aanzienlijk deel van de respondenten de communicatie genoemd. Respondenten geven aan dat het programma nog meer mag communiceren over de activiteiten die worden ondernomen en de resultaten. Dit geldt zowel voor communicatie op sociale media als naar betrokkenen/vrijwilligers toe. Ook missen enkele respondenten nog de samenwerking met andere partijen op het gebied van de communicatie en de communicatie over de samenhang binnen het programma.

Voor de interne communicatie geldt overigens dat men binnen de provincie redelijk op de hoogte is van wat er speelt binnen het programma en hoe de samenhang is. Voor de partners lijkt het in de ogen van de onderzoekers al een stuk minder duidelijk. Uit de gesprekken bleek regelmatig dat partners in de diverse prioritaire acties een beperkt idee hadden in welke samenhang zij hun actie in verhouding tot de koers moesten zien. Eventuele synergie tussen acties wordt hierdoor niet gestimuleerd. Wanneer de evaluatoren betrokkenen spraken, werd al vrij snel ingegaan op de tastbare behaalde output van de acties, maar het uitzoomen en op helikopterniveau naar de resultaten kijken, bleek toch vaak lastig. Idealiter bepaal je rechtstreeks de bijdrage van de acties aan de ambities van de koers. Omdat meetbaarheid van resultaten wel belangrijk is om ook in de toekomst de koers te behouden, kijken we in het navolgende naar de behaalde resultaten op het niveau van de individuele acties.

Een positieve uitkomst van de samenwerking onder het uitvoeringsprogramma is dat alle partners eind 2018 tot een gezamenlijke huisstijl voor Natuur voor elkaar gekomen. Het verzoek aan alle partners was toen om deze ook te gaan gebruiken in de communicatie rondom Natuur voor elkaar. Er is een handboek samengesteld waarin het gebruik van de huisstijl wordt toegelicht. Deze is via de ambtelijke lijn verspreid en wordt ook gebruikt in de communicatie.

4.3 Waardering van het proces in de prioritaire acties

1. Ondersteunen van vrijwilligers

In het kader van deze actie worden onder andere subsidiegelden van de provincie Overijssel ingezet voor het financieren van initiatieven voor vrijwilligers. Het betreft een samenwerking tussen Landschap Overijssel, Natuur en Milieu Overijssel en de provincie Overijssel, samen met andere organisaties die vrijwilligers werven. De eerste drie partijen hebben al jaren een overlegstructuur en een subsidierelatie. Hierdoor kennen de partijen elkaar goed, maar was het in de beginfase wel even zoeken naar de nieuwe verhoudingen tussen de partners. Inmiddels heeft de rolverdeling zich uitgekristalliseerd en neemt de provincie de regierol wanneer nodig. Het kernteam komt drie keer per jaar bij elkaar om te evalueren en vooruit te kijken. Tegelijkertijd is het niet alle partners duidelijk hoe het programma precies aangestuurd wordt, bleek uit het groepsinterviews.

Uit de interviews bleek verder dat de afstand tussen met name kleinere organisaties, landelijke organisaties, en het programma redelijk groot is. Zij kunnen niet overal aanwezig zijn en moeten er dus op vertrouwen dat hun belangen goed worden vertegenwoordigd door de andere partijen. Tegelijkertijd hebben zij het gevoel dat zij alleen informatie komen halen en weinig kunnen brengen. Deze partijen willen wel meedenken op hoofdlijnen, maar voor concrete projecten kunnen ze niet altijd aanwezig zijn: er moeten immers tijdsafwegingen gemaakt worden. Dit is volgens de geïnterviewden met name kenmerkend voor de partijen die op landelijk niveau actief zijn (Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten) en juist degene die op lokaal niveau actief zijn. De grotere partijen geven echter juist aan de inbreng van de kleinere partijen te waarderen om zo ook de kennisvraag en zorgen vanuit veld goed in beeld te hebben.

Tabel 4.1 Resultaten op de enquête (n=23)

Enquêtevraag	Score
Waardering van het programma goed of zeer goed	86%
Aangemoedigd om bij te dragen veel of heel veel	55%
Communicatie over voortgang, activiteiten en resultaten tevreden of heel tevreden	64%

2. Vergroenen van steden en dorpen

Het vergroenen van steden en dorpen is een brede actie die vele facetten kent. De partijen onder deze prioritaire actie voeren onder andere de subsidieregeling Natuur en Samenleving, initiatieven onder de Groene Loper, en Overijssel Tuiniert uit. Samenwerking verloopt met organisaties als de VNG, gemeenten, NMO, waterschappen en Operatie Steenbreek in verschillende samenstellingen voor de verschillende onderdelen. Uit het groepsinterview bleek dat deze actielijn uit dusdanig veel verschillende onderdelen bestaat dat de partners binnen de actie het overzicht ook niet altijd scherp hebben. Deze prioritaire actie is hiermee meer een programma dan daadwerkelijk een actielijn. In het groepsinterview kwam ook naar voren dat er voor deze prioritaire actie geen trekker buiten de provincie gevonden kon worden. Daarom neemt de provincie Overijssel hier het voortouw. De betrokkenen waarderen deze rol, mede omdat hierdoor de invulling van de prioritaire actie de breedte blijft behouden om kansrijke initiatieven een kans te geven. Uiteindelijk hoopt de provincie in een aantal gevallen vooral een aanjaagfunctie te hebben, zodat de rol uiteindelijk overgenomen wordt door de gemeenten. Dit geldt bijvoorbeeld bij de Groene Lopers. Of deze wens in alle gevallen gegrond is valt overigens nog te bezien. Vanuit de focusgroep kwam naar voren dat de capaciteit bij vooral kleinere gemeenten hiervoor niet altijd adequaat is. Tegelijkertijd werd er wel de wens uitgesproken om het wijkniveau en het provinciale meer te verbinden. Hiervoor moeten onderwerpen ook bestuurlijk op het programma gezet worden en moet meer gebruik gemaakt worden van bestaande netwerken in de wijk.

Tabel 4.2 Resultaten op de enquête (n=36)

Enquêtevraag	Score
Waardering van het programma goed of zeer goed	75%
Aangemoedigd om bij te dragen veel of heel veel	58%
Communicatie over voortgang, activiteiten en resultaten tevreden of heel tevreden	58%

3. Vergroenen van schoolpleinen

De partners in het vergroenen van schoolpleinen zijn de provincie Overijssel, Natuur en Milieu Overijssel, IVN en Springzaad. Binnen de actie zijn er trekkers benoemd voor de denklijn, de doelijn en de leerlijn. Het proces is in deze actie tamelijk moeizaam verlopen, omdat er gedurende het eerste jaar een verschil in visie ontstond over de invulling van de regeling tussen provinciebestuur en betrokken partners. Partners ambieerden een meedenkende en stimulerende rol richting het schoolbestuur om zo de kwaliteit van het groene schoolplein te verhogen. Een procesbegeleider moest dit bereiken en was onderdeel van het voorstel voor de subsidieregeling. De subsidieregeling werd aangepast vanwege de wens om een grotere focus te leggen op realisatie. Hierbij werd de procesbegeleider uit de subsidieregeling gehaald. Hierdoor hebben partners bij een subsidieaanvraag veel meer een toetsende functie achteraf gekregen dan een leidende rol vooraf. Door deze wijziging moesten de partners zich opnieuw activeren om aangehaakt te blijven.

Tabel 4.3 Resultaten op de enquête (n=22)

Enquêtevraag	Score
Waardering van het programma goed of zeer goed	81%
Aangemoedigd om bij te dragen veel of heel veel	62%
Communicatie over voortgang, activiteiten en resultaten tevreden of heel tevreden	52%

4. Langjarige afspraken over ontwikkeling en beheer van landschap

Deze actie is met name een samenwerking tussen vertegenwoordigers van de agrarische collectieven, Landschap Overijssel, LTO, Provincie Overijssel, Staatsbosbeheer, Stichting IJssellandschap (mede namens OPG) en de Vlinderstichting. In 2015 liepen de groen/blauwe diensten af, waarbij individuele contracten afgesloten werden voor het beheer van het landschap. In het nieuwe programma is er daarna voor gekozen om via pilots ontwikkeling en beheer van landschap op te pakken en te kijken naar nieuwe vormen van samenwerking. Al snel is er wel voor gekozen om bij de oorspronkelijke beheertermijn van de groen/blauwe regelingen aan te sluiten van 20 tot 30 jaar. Hiervoor is een landschapsfonds opgericht, waardoor deze langetermijnstrategie ook is gegarandeerd. Uit twaalf aanmeldingen voor pilots, zijn uiteindelijk zeven pilots uitgekozen. De actie wordt getrokken door Landschap Overijssel. Hier zit ook gelijk een spanning. De provincie is namelijk verantwoordelijk voor het bredere landschapsbeheer en heeft ook een subsidieregeling bij het financieren van de pilots. De provincie zit daarom met een dubbelrol aan tafel. In het groepsgesprek werd aangegeven dat het vooral in de beginfase wel zoeken was om het enthousiasme van de pilotgebieden in lijn te brengen met de formele regels van de provincie. In het groepsgesprek werd daarom ook aangegeven dat er nu achteraf gevonden werd dat de provincie vooral in het begin meer kaders had kunnen bieden in de uitvoering. Ook gaven zij aan dat de kennis en kunde van goed landschapsbeheer bij de provincie ligt, en dat het zaak is om dit aan te blijven bieden en de pilotgebieden te ondersteunen. Op dit moment vindt overigens een separate evaluatie van deze actielijn plaats, om lessen voor de toekomst te trekken.

Tabel 4.4 Resultaten op de enquête (n=29)

Enquêtevraag	Score
Waardering van het programma goed of zeer goed	69%

Enquêtevraag	Score
Aangemoedigd om bij te dragen veel of heel veel	43%
Communicatie over voortgang, activiteiten en resultaten tevreden of heel tevreden	68%

5. Stimuleren van natuur- en landschapsinclusieve landbouw

De Provincie Overijssel is trekker van de actie, waarbinnen pilots konden worden ingediend in kansrijke gebieden. De kern van het innovatielab is een netwerk van ongeveer dertig mensen die een brede range aan organisaties vertegenwoordigen. Dit zijn de organisaties uit Samen werkt Beter, aangevuld met anderen. Onder de paraplu van de prioritaire actie zijn verschillende cursussen aangeboden die bijvoorbeeld ingingen op de voordelen van natuurlijk ondernemen. Binnen het kader van de afdeling Agro & Food biedt de provincie subsidies voor kennisvragen en subsidies voor nieuwe concepten, op basis van 'proofs of concept'. Echter, op het gebied van natuurlijk ondernemen blijven deze subsidies achter. Het innovatielab heeft tot nu slechts één uitgewerkte pilot voortgebracht. Binnen het netwerk is de wens geuit om het innovatielab door te ontwikkelen naar een eigen platform, met personeel en budget, die dicht bij ondernemers kan staan. Hiervoor is het pamflet 'de tijd is rijp en groen ontwikkeld'. Gelet op het vervolg is een belangrijke vraag of deze actie onder de paraplu van 'Natuur voor Elkaar' moet blijven voortbestaan of moet worden ondergebracht bij een andere provinciale beleidslijn 'Agro & Food'. Voordeel van de eerste lijn is dat natuur centraal staat in de aanpak. Aan de andere kant kan in de beleidslijn Agro & Food de hele keten worden afgedekt, wat voor dit onderdeel ook van belang is.

Tabel 4.5 Resultaten op de enquête (n=18)

Enquêtevraag	Score
Waardering van het programma goed of zeer goed	83%
Aangemoedigd om bij te dragen veel of heel veel	55%
Communicatie over voortgang, activiteiten en resultaten tevreden of heel tevreden	73%

6. Ontwikkelen van experimenteeruimte

De partners in deze actie zijn de VNG, de provincie Overijssel, VNO-NCW, OPG en Landschap Overijssel. De trekker van deze actie is de VNG. Voor de actie zijn projecten aangedragen die in de knel kwamen met regelgeving, maar naar verwachting wel goed waren voor de natuur. In februari 2018 is een oproep gedaan voor pilots. Uit de pool van zeven voorstellen zijn uiteindelijk 5 pilots gekozen. Met alle betrokkenen binnen de provincie, de gemeenten en de initiatiefnemers is toen het overleg gestart in mei/juni/juli 2018. Na de zomer van 2018 is gestart met het zoeken naar oplossingen binnen de pilots. Vier van de vijf pilots zijn inmiddels afgerond. In één van de pilots is de herplantplicht aan de orde gekomen. De bevindingen van deze pilot worden nu meegenomen naar het landelijke niveau. De overige pilots hebben vooral gediend om de werkwijze helder te krijgen. De uitdaging voor de toekomst ligt vooral in het opschalen en algemene lessen trekken uit de uitgevoerde pilots.

Tabel 4.6 Resultaten op de enquête (n=9)

Enquêtevraag	Score
Waardering van het programma goed of zeer goed	100%
Aangemoedigd om bij te dragen veel of heel veel	89%
Communicatie over voortgang, activiteiten en resultaten tevreden of heel tevreden	89%

7. Meer kennis en bewustzijn van natuurlijk kapitaal

Deze actie heeft vorm gekregen via een aantal verschillende initiatieven en met betrokkenheid van organisaties als Recron, LTO-Noord, VNO-NCW, Landschap Overijssel, Natuurverdubbeelaars,

Provincie Overijssel, Natural Captains en andere ondernemers. De actie wordt getrokken door VNO-NCW. Deze actie is gestart met een onderzoek naar de economische waarde van natuur bij drie sectoren en best practices om deze waarde beter te kunnen benutten: recreatie/vrijtijdseconomie, bedrijventerreinen en landbouw. Uiteindelijk heeft dit geleid tot vouwkaarten waarmee het gesprek aangegaan wordt bij de verschillende sectoren om ondernemers te motiveren. Het handelen van de ondernemers lijkt echter nog minder beïnvloed. De indruk vanuit de prioritaire actie is dat ondernemers geld en/of middelen nodig hebben om de volgende stap te zetten. Voor het vervolg van het programma zou daarom gekeken moeten worden hoe ook het handelen van deze groepen ondernemers kan worden beïnvloed. Overigens komt ook uit de gesprekken naar voren dat er risico is op overvraging richting ondernemers omdat er ook vanuit andere beleidsvelden lijntjes lopen. Goede afstemming met andere provinciale afdelingen (voornamelijk Economie & Cultuur) is daarom van belang.

Tabel 4.7 Resultaten op de enquête (n=13)

Enquêtevraag	Score
Waardering van het programma goed of zeer goed	100%
Aangemoedigd om bij te dragen veel of heel veel	84%
Communicatie over voortgang, activiteiten en resultaten tevreden of heel tevreden	92%

8. Robuuste en flexibele condities voor wilde plant- en diersoorten

De trekker van deze actie is de provincie Overijssel. De volgende partijen zijn betrokken bij de actie: Soortenorganisaties (waaronder RAVON en de Vlinderstichting), Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer, Landschap Overijssel, IJssellandschap, Overijssels Particulier Grondbezit. Daarnaast worden bij sommige maatregelen ook direct gemeenten, inwoners, vrijwilligers en agrarische collectieven betrokken. In de ontwerpfase van het Programma Natuur voor Elkaar bestond onduidelijkheid over de rol en verantwoordelijkheden die de provincie en de betrokken partijen op zich zouden nemen. De provincie wilde graag een gedeelde verantwoordelijkheid. In de praktijk heeft met name Landschap Overijssel veel verantwoordelijk genomen bij de uitvoering van deze prioritaire actie. De deelnemers aan het groepsinterview gaven aan dat het beleid wat hun betreft niet veel actiever of passiever geworden is dan voor Natuur voor Elkaar. De indruk is dat de activiteiten hetzelfde zijn, alleen de koepel anders. Eén van de subacties in deze prioritaire actie is een subsidieregeling. Voor organisaties als Landschap Overijssel is het voorbereiden en indienen van een subsidieaanvraag goed te doen, vanwege beschikbare tijd en middelen. Voor particulieren of nieuwe partijen ontbreekt vaak benodigde kennis of kost het proces te veel tijd. Als een duidelijker (toetsings-)kader opgesteld wordt waarbinnen bepaalde maatregelen worden gefinancierd, of betere ondersteuning wordt verzorgd bij het aanvraagproces, kan dit de doeltreffendheid van de actie vergroten.

Tabel 4.8 Resultaten op de enquête (n=25)

Enquêtevraag	Score
Waardering van het programma goed of zeer goed	69%
Aangemoedigd om bij te dragen veel of heel veel	46%
Communicatie over voortgang, activiteiten en resultaten tevreden of heel tevreden	46%

9. Natuurinclusief werken in de bouw en infrastructuur

De partners in deze actie zijn onder meer de provincie Overijssel, Gemeente Zwolle, VHG, Bouwend Nederland, Waterschap DOD, Waterschap Vechtstromen, en NMO. De trekker van deze actie is de provincie Overijssel. In januari 2018 is vrijwel direct gestart met het uitbouwen van de coalitie en het benaderen van nieuwe partijen, zoals woningcorporaties, projectontwikkelaars, architecten en bouwers. Hier is een persoonlijke benadering voor gekozen, en dit werkte heel goed. Het netwerk was vooral ter inspiratie en voor de bouwende en 'groene' wereld om elkaar te vinden. In het nieuwe netwerk zijn actieve partners verschenen, die in het begin van het proces nog niet in zicht waren. De provincie heeft een 'makelaarsfunctie' waarbij zij zorgt dat de verschillende puzzelstukjes bij elkaar gelegd kunnen worden. In de inhoud was er behoefte aan tools voor verdere uitvoering. Om deze reden is een toolbox ontwikkeld met maatregelen voor alle specifieke doelgroepen van natuurinclusief bouwen. In de afgelopen periode hebben ook diverse netwerk- en inspiratiebijeenkomsten plaatsgevonden en trainingen voor zowel professionals als vrijwilligers. Vrijwilligers leren zo hoe zij aan de voorkant van bouw- en ontwikkeltrajecten van meerwaarde kunnen zijn. Daarnaast wordt in natuurateliers vorm gegeven aan natuurinclusieve ambities voor concrete bouw- en ontwikkelprojecten. Uiteindelijk is het doel van deze actie dat de aanjagende rol van de provincie niet meer nodig zal zijn en dat consumenten, bouwers en gemeenten deze rol samen oppakken. Hierdoor leren partijen vooral van elkaar, op een 'bottom-up' manier. Zover is het echter nog niet. In het groepsgesprek werd ook aangegeven dat de bouwsector zelf behoefte heeft aan hulp. Consumenten hebben ook nog niet scherp dat hun keuzes in een bouwontwerp natuurinclusief kunnen zijn. Aanvullend werd aangegeven dat het borgen van natuurinclusief bouwen in het beleid van gemeentes nog een uitdaging is. Daarnaast zijn er relatief weinig bouwbedrijven en commerciële projectontwikkelaars in het netwerk aangehaakt. Voor wat betreft de samenwerking met andere 'Prioritaire Acties is de belangrijkste hier de samenwerking met vergroening steden en dorpen. Er is een knip gemaakt tussen de gebouwschil (deze Prioritaire Actie) en de publieke ruimte (andere Prioritaire Actie). Dit onderscheid blijkt te vervagen gedurende het proces. In het vervolg kan daarom ook nagedacht worden om dit onderscheid minder helder te maken.

Tabel 4.9 Resultaten op de enquête (n=25)

Enquêtevraag	Score
Waardering van het programma goed of zeer goed	80%
Aangemoedigd om bij te dragen veel of heel veel	68%
Communicatie over voortgang, activiteiten en resultaten tevreden of heel tevreden	68%

4.4 Succes- en faalfactoren per prioritaire actie

Uit de groepsgesprekken, focusgroepen en de analyse van de evaluatoren komen per prioritaire actie een aantal succes- en faalfactoren naar voren. De succesfactoren zijn elementen die de actie tot een succes (kunnen) maken en vaak al goed gaan in de huidige uitvoering. Dit zijn de redenen waarom de actie haar beoogde resultaat kan behalen. De faalfactoren zijn ook wel valkuilen, of remmende elementen, die het behalen van de beoogde resultaten kunnen bemoeilijken. In de onderstaande tabel zijn per prioritaire actie de succes- en faalfactoren puntsgewijs opgenomen.

Tabel 4.10 Overzicht van succes- en faalfactoren per prioritaire actie

Prioritaire actie	Succesfactoren	Faalfactoren
1. Verbinding met landschap versterken via vrijwilligers	<p>Proces</p> <ul style="list-style-type: none"> • Intensieve samenwerking zorgt voor meer begrip en betere samenwerking dan in het verleden • Onderling vertrouwen tussen direct betrokken organisaties • Provincie als partner in het proces zorgt voor een duidelijke afkadering <p>Inzet op meer samenwerking zodat vrijwilligers meer centraal komen te staan</p>	<p>Proces</p> <ul style="list-style-type: none"> • Meenemen van de bredere organisaties die betrokken zijn bij vrijwilligerswerk blijft uitdagend • Interne medewerkers van met name kleinere partnerorganisaties hebben veelal eerst hun eigen taken, en daarna pas tijd voor taken gerelateerd aan Natuur voor Elkaar.
2. Vergroenen steden en dorpen	<p>Proces</p> <ul style="list-style-type: none"> • Partners zijn tevreden met de brede insteek van deze prioritaire actie en de flexibiliteit die deze biedt 	<p>Proces</p> <ul style="list-style-type: none"> • Prioritaire actie is redelijk complex en is bijna een programma op zich. • Uitdaging is om de implementatiestrategie helder te hebben en de doelstellingen richting het grotere geheel duidelijk uit te werken.
3. Vergroenen schoolpleinen	<p>Proces</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sterke interne verdeling in de indeling denk, doe en leerlijn. • Enthousiasme en ervaring bij de betrokken partijen om tot kwalitatief goede resultaten te komen. 	<p>Proces</p> <ul style="list-style-type: none"> • Het enthousiasme bij de groep betrokken moet behouden blijven.
4. Langjarige afspraken over ontwikkeling en beheer van het landschap	<p>Proces</p> <ul style="list-style-type: none"> • Vrijheid bij pilotvorming zorgt voor veel ruimte bij de ontwikkeling • Betrekken van maatschappelijke partijen zorgt voor verschuiving naar andere financieringsmodellen en bestuursvormen • Brede betrokkenheid van maatschappelijke partijen zorgt voor draagvlak in de samenleving 	<p>Proces</p> <ul style="list-style-type: none"> • Vrijheid bij pilotvorming was soms lastig voor initiatiefnemers, omdat de kaders niet duidelijk waren.

Prioritaire actie	Succesfactoren	Faalfactoren
5. Stimuleren van natuur- en landschapsinclusieve landbouw	<p>Proces</p> <ul style="list-style-type: none"> Breed opgezet netwerk waar veel waardering voor is vanuit de sector Verbinding van de ketenbenadering van het Agro & Foodprogramma met de integrale aanpak van Natuur voor Elkaar 	<p>Proces</p> <ul style="list-style-type: none"> Grote samenhang met Agro & Food kan voor onduidelijkheid zorgen Betrokkenheid van andere ketenpartners is nog niet vanzelfsprekend
6. Ontwikkelen van experimenteerruimte	<p>Proces</p> <ul style="list-style-type: none"> Binnen een pilotomgeving kan goed worden gesproken over barrières in regelgeving 	<p>Proces</p> <ul style="list-style-type: none"> Besluiten over regelgeving liggen niet direct bij de uitvoerders van de actie
7. Meer kennis en bewustzijn van natuurlijk kapitaal	<p>Proces</p> <ul style="list-style-type: none"> Structuur van de prioritaire actie is goed op gezet 	<p>Proces</p> <ul style="list-style-type: none"> Communicatie kan een breder bereik hebben, zodat zowel de bevolking als de professionals worden bereikt Oudere ondernemers zijn minder vatbaar voor natuurinclusief werken en hebben meer overtuiging nodig
8. Robuuste en flexibele condities voor wilde plant- en diersoorten	<p>Proces</p> <ul style="list-style-type: none"> Combinatie met landelijke partijen die breder ervaring hebben in andere provincies Gemeenten zetten zich steeds vaker in en kunnen ook helpen bij de gebiedsgerichte benadering 	<p>Proces</p> <ul style="list-style-type: none"> Subsidieproces is ingewikkeld voor particulieren Subsidieregeling wordt gezien als versnipperd, wat tot onduidelijkheid leidt.
9. Natuurinclusief werken in bouw en infrastructuur	<p>Proces</p> <ul style="list-style-type: none"> Uitbreiding van netwerk met nieuwe partijen zorgt voor veel enthousiasme en daadkracht Natuurateliers zorgen voor natuurinclusieve plannen en ambities in concrete ontwikkelprojecten Faciliterende rol van de provincie past goed bij de bottom-up aanpak Veel potentie om verbinding te zoeken met andere acties in de bebouwde omgeving 	<p>Proces</p> <ul style="list-style-type: none"> Eindconsumenten zijn nog niet meegenomen in het proces

4.5 Conclusies kenmerken en ervaringen m.b.t. procesmatige aanpak

Nieuw proces werkt

De uitkomsten van de evaluatie laten zien dat de nieuwe aanpak gericht op actieve betrokkenheid en samenwerking tussen betrokken partijen werkt. Het is dus zaak om deze aanpak voort te zetten. Vanuit het veld is in de verschillende gesprekken vrijwel unaniem waardering uitgesproken over de werkwijze waarmee de koers en het uitvoeringsprogramma tot stand zijn gekomen en worden uitgevoerd. De invulling van het programma in 9 prioritaire acties heeft gezorgd voor een snelle start met de uitvoering (*zie ook kenmerken en ervaringen met inhoud*). De bijbehorende governancestructuur van het uitvoeringsprogramma heeft ook sterk ingezet op de uitvoering van deze 9 prioritaire acties en hiermee bijgedragen aan de vliegende start. Het gevolg is ook dat de meeste betrokkenen in de uitgevoerde enquête de inhoud van het programma zeggen te kennen (80%). Er is grote waardering voor de samenwerking die het programma zoekt door middel van de prioritaire acties, zowel binnen als buiten het programma. Binnen de prioritaire acties weet men elkaar doorgaans goed te vinden en is er (inmiddels) een hoge mate van vertrouwen.

Tegelijkertijd zijn er wel verbeterpunten te benoemen. Deze rapportage legt de nadruk op deze verbeterpunten. Met deze verbeterpunten in het achterhoofd kan toegewerkt worden naar een Overijssel waarbij de betekenis van natuur voor mensen nog centraler staat.

Aandachtspunten

Er zijn echter ook aandachtspunten te benoemen aan de aanpak blijkt uit de evaluatie:

Met betrekking tot de uitvoeringsstructuur:

- In het programma is een bestuurlijke taskforce en stuurgroep benoemd. Met name de rol van de stuurgroep is voor geïnterviewden niet helemaal duidelijk. Daar komt bij dat enkele partijen in de stuurgroep nauwelijks een rol hebben in de uitvoering. Terwijl sommige (nieuwe) partijen die in de uitvoering een belangrijke rol hebben, niet in de stuurgroep zitten.
- De huidige organisatiestructuur is vooral gericht op de huidige prioritaire acties. Er is onvoldoende belegd wie verantwoordelijk is voor het bewaken van de koers (dragen de acties opgeteld voldoende bij aan de koers?) en besluiten neemt over mogelijke bijstellingen van het uitvoeringsprogramma.
- Binnen het programma en soms ook binnen een prioritaire actie kunnen dezelfde provinciale medewerkers meerdere functies hebben (bijv. meewerkend partner, maar ook subsidieverstrekker). Externe partners vinden de verschillende rollen binnen de provincie soms verwarrend en onoverzichtelijk. Zij (en ook sommige betrokken ambtenaren) pleiten daarom ook voor een duidelijkere en soms meer formele scheiding van taken van de provincie.
- De externe organisaties voelen zich doorgaans zeer begaan en aangesloten bij een of meerdere prioritaire acties, maar over het algemeen minder bij het programma zelf. Uit de enquête blijkt ook dat men het programma hoger waardeert als men dichter betrokken is bij de uitvoering. Hiernaast werd aangegeven in de interviews en in de enquête dat het overzicht over het totale programma vaak ontbreekt. De waardering van het programma in de enquête is naar alle waarschijnlijkheid dus over het algemeen meer een waardering van de actielijn.

Met betrekking tot de prioritaire acties:

- Het enthousiasme van de betrokkenen heeft bijgedragen aan een snelle invulling en start van het uitvoeringsprogramma op het niveau van de prioritaire acties. Belangrijke uitdaging voor de komende jaren is vooral om deze positieve energie vast te houden en daar waar nodig verder uit te bouwen per prioritaire actie.
- De provincie heeft bewust ingezet op samenwerking als basis voor de vorm en inhoud van het (uitvoerings)programma Natuur voor Elkaar. Dat betekent dat de provinciale regierol moest

worden losgelaten en men meer als partner binnen het programma dient te acteren. Uit de evaluatie blijkt dat deze nieuwe rol in de praktijk soms leidde tot verwarring. Aan de ene kant is de wens dat alle partners in het programma gelijk zijn, maar aan de andere kant heeft de provincie een (wettelijke) verplichting en moet er verantwoording afgelegd worden over financiën en behaalde resultaten. Hierdoor is in de praktijk het partnerschap niet altijd gelijkwaardig.

- Het bieden van vrijheid en verantwoordelijkheid heeft dus enerzijds positief gewerkt om partijen mee te krijgen en een snelle start te garanderen, maar zorgt anderzijds in de uitvoering voor nieuwe uitdagingen.
- Hoewel er sprake is van een breed draagvlak voor de gekozen gezamenlijke aanpak en koers, zijn er tegelijkertijd ook belangen die niet altijd in lijn liggen met die van de partnerorganisaties. Dat komt bijvoorbeeld doordat standpunten en acties binnen de Koers niet altijd een op een gerelateerd kunnen worden aan doelstellingen en acties binnen de eigen organisaties. Dit komt bijvoorbeeld door het opereren op een ander schaalniveau. Waar de provincie doelstellingen heeft op provinciaal gebied, hebben gemeenten en kleinere organisaties zoals vrijwilligersorganisaties juist lokale doelstellingen. Landelijke partijen hebben hun doelstellingen geformuleerd op nationaal niveau. Het gevolg van is dat er ook acties buiten het programma worden uitgevoerd, die wellicht juist binnen het programma een plaats konden krijgen. Dit geldt vooral voor landelijke partijen, die besluiten om bepaalde activiteiten op eigen gelegenheid uit te voeren zodat ze meer zeggenschap hebben over de scope van de activiteiten.
- De (tijd)inzet vanuit de betrokkenen wordt als hoog ervaren. In zowel de interviews als in de focusgroep is hiervoor aandacht geweest. Er werd aangegeven dat de tijdsdruk op vooral kleinere organisaties relatief hoog was, mede ook vanwege de gekozen overlegstructuur, de vergaderfrequentie en de beschikbare personele capaciteit binnen de organisatie.
- Uit de eerste focusgroep bleek verder dat de interne communicatie binnen de partnerorganisaties beperkt is. In de partnerorganisaties behandelt een prioritaire actie vaak als project en er is weinig afstemming met collega's onderling over de inhoud en de resultaten van de verschillende acties.

Met betrekking tot communicatie:

- Om meer draagvlak en begrip voor natuurbeleid te creëren, blijft het nodig om de prioritaire acties in te zetten voor communicatie en het delen van successen. Momenteel worden resultaten en successen niet altijd aangegrepen om aan inwoners van de provincie Overijssel te laten zien hij zij zich kunnen inzetten voor natuurbeleid. Het doel is immers om meer betrokkenheid te genereren bij inwoners in de provincie Overijssel. Dit kan via de website, via het tijdschriften van partners of via andere media. Daarnaast bieden festivals een mooie gelegenheid om in te zetten op bewustzijn bij inwoners en om betrokkenheid te creëren.

5 Kenmerken van en ervaringen met de inhoud

5.1 Inleiding

De implementatie van de prioritaire acties loopt nu ruim een jaar. De betrokken partijen zijn volop bezig met het uitvoeren van de geschreven plannen van aanpak en het realiseren van de verschillende outputs van de acties. Hoewel de acties nog niet volledig zijn afgerond, is het wel al mogelijk om inzicht te vergaren in de eerste resultaten van de acties tot nu toe. We bekijken de resultaten eerst op het niveau van de individuele prioritaire acties. Vervolgens kijken we op het overkoepelende niveau van de koers.

5.2 Ervaringen met het programma

De negen prioritaire acties hebben elk op hun eigen manier bijgedragen aan de doelstelling van het uitvoeringsprogramma Natuur voor Elkaar. Hieronder staat per prioritaire actie samengevat wat de opzet van de actie is en welke resultaten er tot nu toe zijn geboekt. We sluiten af met een overzicht van succes- en faalfactoren per actie. De individuele uitvoering en resultaten van de acties worden uitgebreider besproken in bijlage 2.

1. Ondersteunen van vrijwilligers

De Prioritaire Actie Ondersteunen van vrijwilligers is erop gericht om meer mensen in Overijssel te inspireren, stimuleren en faciliteren zodat zij zich in kunnen zetten voor natuur, landschap en milieu in Overijssel.⁷ Om de doelstellingen te realiseren worden basisactiviteiten en plusactiviteiten uitgevoerd. De basisactiviteiten staan in het kader van het bestendigen van de faciliteiten voor groene vrijwilligers en zijn feitelijk een voortzetting van de al bestaande activiteiten. De plusactiviteiten staan in het kader van innovaties voor de inzet van vrijwilligers en het burgerinitiatief in de natuur.

In deze prioritaire actie hebben de partners er het afgelopen jaar voor gezorgd dat:

- Activiteiten, begeleiding en materialen zijn voortgezet die het mogelijk maken om overal in Overijssel actief mee te kunnen doen aan vrijwilligerswerk in het landschap.
- Het netwerk van vrijwilligers verder is versterkt en verbreed.
- In 2020 het 'Groen Bezig' festival georganiseerd zal worden.
- Er beter aangesloten wordt bij de 'veranderende' vrijwilliger.
- Betere afstemming tussen opleidingsprogramma's worden onderzocht.
- Aangesloten wordt bij andere initiatieven vanuit Natuur voor Elkaar.

De plusactiviteiten hebben nog geen concrete resultaten. Als kans wordt gezien dat men elkaar in een goed daglicht kan zetten, maar zonder de eigen identiteit te verliezen. Het vertrouwen bij de direct betrokken organisaties is sterk aanwezig. Er wordt nu gewerkt aan een groeiend vertrouwen over de gehele breedte van organisaties die betrokken zijn bij vrijwilligerswerk.

⁷ Provincie Overijssel (2019) Samenwerken in facilitering vrijwilligers Subsidieaanvraag 2019-2021.

2. Vergroenen steden en dorpen

De Prioritaire Actie Vergroenen van steden en dorpen is erop gericht om meer bruikbaar groen in en nabij steden dorpen te krijgen, met een verbeterde welzijn, beleving, interactie, eigenaarschap en biodiversiteit als gevolg. Het doel van het vergroenen van steden en dorpen is het aanjagen van een beweging om steden en dorpen te vergroenen. Dit wordt gedaan door groen te verbinden met andere thema's als klimaatadaptatie, gezondheid, sociale thema's en economie. De actie richt zich sterk op de verbinding tussen mens en natuur.

In deze prioritaire actie hebben de partners er het afgelopen jaar voor gezorgd dat:

- Er inspiratiebijeenkomsten zijn georganiseerd voor gemeenten.
- Operatie Steenbreek is opgeschaald
- Doe en leernetwerk Groene Steden en Dorpen in Overijssel voor gemeente ambtenaren georganiseerd.

- De subsidieregeling Natuur en Samenleving is uitgevoerd
- Verschillende acties en prijsvragen, zoals de tuinontwerpdag en Groen, Groener, Groenst
- Doorontwikkeling van de aanpak Groene Lopers
- Het onderdeel gericht op bedrijven is uitgevoerd via de actie Natuurlijk Kapitaal
- Start gemaakt met actieprogramma 'Overijssel tuiniert'

De actie is breed in haar opzet. Zo zijn er inspiratiebijeenkomsten georganiseerd, verschillende acties en prijsvragen uitgezet, maar ook programma's zoals Overijssel tuiniert en Operatie Steenbreek vallen onder deze actie. De subsidieregeling Natuur en Samenleving en de doorontwikkeling van de aanpak Groene Lopers is tevens onderdeel van deze actie. Het brede palet aan acties zorgt er aan de ene kant voor dat veel initiatieven uitgevoerd kunnen worden, maar aan de andere kant levert dit ook een versnipperd beeld op.

In 2018 is de keuze gemaakt om in eerste instantie te richten op het inspireren van gemeenteambtenaren. De gedachte hierbij was dat in eerste instantie de gemeenten mee moeten in de groene beweging, om zo gezamenlijk inwoners te verleiden om mee te gaan in de beweging. Er zijn diverse activiteiten (omgevingsscan, symposium, doe- en leernetwerk) uitgevoerd om concrete voorbeelden en handvatten te geven aan bestuurders en gemeenteambtenaren. Inmiddels zijn alle gemeenten in meer of minder mate aangehaakt en wordt de focus verlegd naar de inwoners.

De evaluatoren hebben twijfels of het direct benaderen van inwoners via deze actie wel past bij de rol die de provincie heeft in het natuurbeleid. In principe zou dit via de gemeenten kunnen lopen. Het is wel zo dat gemeenten vaak niet zelf de capaciteit hebben om inwoners voor dit soort onderwerpen warm te maken. Een goede implementatiestrategie met een heldere redeneerlijn zou hierbij helpen.

3. Vergroenen schoolpleinen

De Provincie Overijssel heeft samen met de partners de ambitie geformuleerd om alle schoolpleinen groen te krijgen in 2025. Onder de prioritaire actie groene schoolpleinen is het doel gesteld om 600 schoolpleinen te vergroenen. Vergroening van de schoolomgeving wordt gestimuleerd omdat groen een belangrijke rol speelt bij de cognitieve, motorische en sociale ontwikkeling van kinderen. Daarnaast draagt dit bij aan biodiversiteit en sociale cohesie: door groene schoolpleinen samen in te richten met kinderen, ouders en de buurt. Zo raken kinderen en daarmee de volwassenen van de toekomst beter verbonden met de natuur. De prioritaire actie draagt daarom vooral bij aan de hoofdlijnen 'Natuur dichterbij mensen brengen'.

De actie is opgezet in drie lijnen: denken, doen en leren. De denklijn omvat het programma-management, de communicatie en de zaken die samenhangen met partnerschappen, netwerk-opbouw en fondsvorming. De doelijn gaat over de uitvoering en het naar behoefte uitbouwen van de ontzorgstructuur en de ondersteuning van de scholen richting de vergroening van de school/pleinen. Dit is de kern van de opgave. De leerlijn gaat over het koppelen van educatie aan het gebruik van de groene schoolpleinen. De leerlijn is op dit moment nog niet ingezet.

In deze prioritaire actie hebben de partners er het afgelopen jaar voor gezorgd dat:

- Een overzicht is gevormd van de huidige situatie bij scholen.
- Een netwerk is opgebouwd van ontwerpers, procesbegeleiders en hoveniers die bekend zijn met de ambities en realisatie van groene schoolpleinen
- Er informatiebijeenkomsten zijn geweest voor scholen die geïnteresseerd zijn in de vergroening van hun schoolplein
- Er kennisbijeenkomsten zijn geweest voor professionele betrokkenen bij de vergroening van schoolpleinen (hoveniers, ontwerpers, procesbegeleiders)
- Opzet van een website met toegankelijke informatie over de mogelijkheden voor de inrichting van een groene schoolplein, het proces om tot een groen schoolplein te komen (stappenplan), financieringsmogelijkheden en andere handige tips en tricks voor het vergroenen van schoolpleinen.
- In 2019 een subsidieregeling is opengesteld voor het vergroenen van schoolpleinen, met een budget om aan 100 scholen een subsidie van € 10.000 beschikbaar te stellen. Inmiddels (oktober 2019) hebben meer dan 65 scholen subsidie aangevraagd

Om het beoogde resultaat van de actie daadwerkelijk te behalen zal wel vervolg gegeven moeten worden aan de actie. De leerlijn richt zich op het optimale gebruik van de groene schoolpleinen als groen klaslokaal en zal in 2020 worden uitgerold. Daarnaast kunnen met nauwkeurige monitoring de successen van groene schoolpleinen beter gevolgd en gecommuniceerd worden. Dit kan andere scholen motiveren om in te zetten op de vergroening van schoolpleinen, wat het resultaat ook kan verbeteren.

4. Langjarige afspraken over ontwikkeling en beheer van het landschap

De actie langjarige afspraken over ontwikkeling en beheer van het landschap heeft als doel om zelforganisatie en eigenaarschap in het gebied te stimuleren en maatwerk per gebied te bieden, met behoud van de kwaliteit van het landschap als gevolg.

Deze prioritaire actie heeft er in het afgelopen jaar voor gezorgd dat:

- Er zeven pilots zijn ontwikkeld met verschillende benaderingen, van een zeer integrale benadering van landschapsbeheer met een grote diversiteit aan maatschappelijke stakeholders, tot een benadering die strikt gericht is op het behoud van het landschap
- Nieuwe samenwerkingen zijn opgestart tussen organisaties
- Alternatieve verdienmodellen en bestuursvormen zijn ontwikkeld.

Door de brede kaders binnen deze actie moest opnieuw worden vastgesteld wat het landschap precies inhoudt. De vrijheid bij de pilotvorming was soms lastig voor initiatiefnemers, maar het heeft wel geleid tot een integrale benadering waar ook thema's als beleving, toegankelijkheid, wandelpaden en de gebruiker een belangrijke rol hebben gekregen. Dit neemt niet weg dat een sectorale benadering soms nog gebruikt wordt, maar in algemene zin wordt het landschap zo breed mogelijk gedefinieerd. De resultaten van de pilots kunnen op dit moment nog niet gemeten worden omdat de uitvoering pas net gestart is.

5. Stimuleren van natuur- en landschapsinclusieve landbouw

De Prioritaire Actie Stimuleren van natuur- en landschapsinclusieve landbouw is gericht op de verbetering van de relatie tussen de landbouwsector en natuurlijk kapitaal⁸. De Prioritaire Actie wordt ook vaak aangeduid als het Innovatielab Natuurrijk ondernemen. Het koersdocument benadrukt het belang van natuurlijk kapitaal voor de landbouw. De ontwikkeling naar een meer positieve en wederkerige relatie tussen landbouw en het natuurlijk kapitaal en productie in harmonie met de omgeving is al onderweg, bijvoorbeeld vanuit het provinciale uitvoeringsprogramma Agro & Food. Ter versterking van deze ontwikkeling is deze prioritaire actie in het leven geroepen.

Om tot de bovengenoemde doelen te komen is een innovatielab natuurrijk ondernemen in het leven geroepen. Dit is een netwerk waarin nieuwe verbindingen gelegd kunnen worden, kennis en ervaringen gedeeld en waarin experimenten en pilots worden opgezet of aangejaagd. De provincie begeleidt het opzetten van het innovatielab en bewaakt de voortgang van deelacties. Budget voor kennisvouchers en proof of concepts zijn voorbeelden van financieringsstructuren die in het kader van het innovatielab gebruikt worden.

In deze prioritaire actie hebben de partners er het afgelopen jaar voor gezorgd dat:

- Er een breed netwerk is opgezet dat geregeld bij elkaar komt.
- Er verschillende cursussen zijn aangeboden, bijvoorbeeld voor het ontwikkelen van verdienmodellen rond natuurrijk ondernemen.
- Er vier pilots zijn geselecteerd, waarvan 1 pilot is uitgemond in een subsidie.
- Er verbinding is gemaakt tussen de ketengerichte benadering van Agro & Food en de integrale benadering van Natuur voor Elkaar.

Het innovatielab is een goede manier om agrariërs kennis te laten maken met natuurinclusief werken. Het is met name gericht op stimuleren, voorlichting en communicatie. Het beeld is dat bij agrariërs hierdoor meer begrip van natuurinclusief werken is ontstaan. Binnen het kader van de afdeling Agro & Food biedt de provincie subsidies voor kennisvragen en subsidies voor nieuwe concepten, op basis van 'proofs of concept'. Echter, op het gebied van natuurrijk ondernemen blijven deze subsidies achter. Het innovatielab heeft tot nu slechts één uitgewerkte pilot voortgebracht. Natuurrijk ondernemen wordt nog te weinig gezien als winstmakend verdienmodel. Ook betrokkenheid van de ketenpartners is nog niet vanzelfsprekend. Hoewel een goede start is gemaakt, is het nu dus wel zaak om door te pakken richting implementatie.

6. Ontwikkelen van experimenteerruimte

De prioritaire Actie Ontwikkelen van Experimenteerruimte is erop gericht om initiatieven die niet binnen de bestaande regels en procedures uit te voeren zijn, maar naar verwachting wel een positief effect voor natuur en economie teweeg brengen, een kans te geven. Het doel van de actie is tot een werkwijze te komen waarbij dergelijke initiatieven worden geselecteerd, ondersteund en geholpen bij de realisatie.

Uit een oproep voor pilots zijn zeven voorstellen gekomen met initiatieven die in de problemen raakten op het gebied van regelgeving bij de gemeenten. Op basis van criteria die zijn samengesteld door de actoren zijn uiteindelijk een vijftal projecten geselecteerd voor verdere uitwerking. Deze projecten zijn:

- Landschapskamers;
- Loswal Giethoorn;
- Voedselbos;
- Natuurinclusief bouwen (Vechtdal Wonen);
- Verplaatsing Vechtdalhoeve.

⁸ Provincie Overijssel (2017) Reader deel B: Plannen van aanpak per actie.

Alle bovenstaande pilotprojecten op de landschapskamers na, zijn op dit moment afgerond. Dit houdt in dat er samen met de ondernemers en andere betrokkenen tot een oplossing is gekomen. waarbij natuur en economie beter hand in hand kunnen gaan. Sommige van de initiatieven kunnen ook opgeschaald worden naar landelijk niveau. Dit gaat met name om de pilotstudie over het voedselbos. Met de pilots onder deze actie is aangetoond dat er ruimte is om tot oplossingen te komen, maar dit is geen structurele oplossing. Op deze manier wordt er namelijk een arbitraire selectie gemaakt, en vallen sommige initiatieven tussen wal en schip.

7. Meer kennis en bewustzijn van natuurlijk kapitaal

De actie meer kennis en bewustzijn van natuurlijk kapitaal is er op gericht om mensen meer bewust te maken van de kansen die natuur biedt en de verbindingen tussen natuur en economie. Natuurlijk kapitaal wordt hier gedefinieerd als natuurlijke bronnen en ecosystemen, economische activiteit als productie & consumptie van goederen en diensten. De acties zijn ontworpen om het bewustzijn van mensen over deze relatie actief te vergroten.

De prioritaire actie bestaat uit twee sporen, die elk een aantal doelstellingen bevatten. Spoor 1 draait om het vergroten van kennis, en spoor 2 is gericht op proeftuinen voor nieuwe verdienmodellen. Binnen deze sporen wordt gericht op het vergroten van het bewustzijn over de economische waarde van natuur via ambassadeurs, het ontwikkelen van een provinciaal beeld over de relatie economie-natuur en het maken van een 'plan de campagne' om Overijsselse sectoren uit te dagen.

In deze prioritaire actie hebben de partners er het afgelopen jaar voor gezorgd dat:

- Ambassadeurs van duurzaam ondernemen hun verhaal konden houden aan andere ondernemers.
- Excursies, masterclasses en een atelier is opgezet voor agrarische ondernemers.
- Aansluiting gevonden is met de aanpak 'duurzame bedrijventerreinen' via een roadshow, kennisdeling, masterclasses en ateliers.
- Samenwerking met de vrijetijdsindustrie is opgezet onder de noemer 'Gastvrij Overijssel' en hierbinnen excursies naar voorbeeldbedrijven zijn georganiseerd.

In het plan van aanpak is voor elke sector een andere aanpak ontworpen. Dit is een goede beslissing geweest, vanwege de wisselende context per sector. De bijbehorende acties zijn dusdanig verschillend dat een apart ontworpen plan van aanpak loont. De ervaringen van de drie sectoren is dat vooral jonge ondernemers open staan voor maatregelen, terwijl voor oudere werknemers meer voorlichting of overtuiging nodig hebben. Daarnaast kunnen bij de andere sectoren individuele ondernemers aangesproken worden, terwijl voor bedrijventerreinen doorgaans het parkmanagement/ondernemersgroepen aanspreekbaar zijn.

8. Robuuste en flexibele condities voor wilde plant- en diersoorten

De prioritaire actie Robuuste en flexibele condities voor wilde plant- en diersoorten heeft als doelstelling om het vestigings- en leefgebied van 114 Overijsselse aandachtsoorten op orde te brengen. Hiermee draagt de actie met name bij aan het thema 'Robuuste en flexibele condities voor wilde plant- en diersoorten'.

In deze prioritaire actie hebben de partners er het afgelopen jaar voor gezorgd dat:

- Er een aandachtsoortenlijst is opgesteld, vastgesteld door GS en gepubliceerd is op de website met subsidies.
- Aan de hand van de uitkomsten van een vijftal bijeenkomsten een maatregelentabel is opgesteld.

- Op basis van de maatregelentabel is gekeken welke maatregelen het hardste nodig zijn dan wel het meeste effect sorteren.
- In 2017, 2018 en 2019 de subsidieregeling 'Uitvoeren maatregelen voor aandachtsoorten' uitgevoerd.
- Er verschillende communicatie uitingen en kennisdelingsactiviteiten zijn uitgevoerd (welkomstkaarten, ateliers, website, symposia, etc.).

Uit de gesprekken en de documentatie blijkt dat voorlopige resultaten van de actie met name verhalend zijn, en moeilijk concreet te maken. De projectdocumentatie differentieert tussen maatregelen met resultaat op korte termijn, en maatregelen met resultaat op lange termijn. Korte termijn is hierbij gedefinieerd als 'toename binnen 10 jaar'. Aangezien de eerste maatregelen in 2019 zijn gestart, is het nog niet mogelijk hier harde resultaten aan te koppelen. In relatie met de koers kan wel gezegd worden dat deelnemers aan de subsidieregeling en de verschillende voorlichtingsactiviteiten meer begrip hebben gekregen voor het soortenbeleid en naar alle waarschijnlijkheid meer belangstelling voor natuur in het algemeen.

9. Natuurinclusief werken in bouw en infrastructuur

De actie natuurinclusief werken in bouw en infrastructuur is gericht op twee kernambities: het bevorderen van natuurinclusief ontwerpen, bouwen en werken-beheren, en het proactief combineren van ruimtelijke ontwikkelingen en natuur.

In deze prioritaire actie hebben de partners er het afgelopen jaar voor gezorgd dat:

- Er een breder netwerk met nieuwe partners uit de economische en stedelijke hoek is opgezet
- Naast het onderwerp natuurinclusief werken in de bouw en infrastructuur ook soortenmanagementplannen bij gebiedsontwikkeling meegenomen worden in de actie
- Er omgevormd wordt naar een stimulerende functie, via ontwerpateliers, inspiratiebijeenkomsten, voorlichtingen en cursussen
- Er een toolbox met best practices, concrete maatregelen, handzame materialen en andere informatie per doelgroep wordt opgeleverd
- Er een viertal pilots gestart gaat worden in het kader van soortenmanagementplannen
- Provincie Overijssel een pilot is gestart voor natuurinclusief bermbeheer
- Provincie Overijssel een programmatische aanpak ontwikkelt om natuur in infrastructurele projecten mee te nemen, waarbij vier pilots reeds gestart zijn

In het kader van de prioritaire actie worden twee manieren onderscheiden om natuurinclusief werken in de provincie te verbeteren. Allereerst kunnen partijen in de sector gestimuleerd en geïnspireerd worden om meer natuurinclusief te werken. De heersende opvatting is dat natuurinclusieve maatregelen vooral werken als partijen in de maatschappij elkaar enthousiasmeren en informeren, en minder als zij van bovenaf regels opgelegd krijgen. Dit is de manier waar de prioritaire momenteel actief op inzet. Hierdoor zijn steeds meer partijen in de samenleving aan de slag gegaan met natuurinclusief werken.

Een andere manier is het verwerken van natuurinclusieve maatregelen in regelgeving of beleid. Dit kan op Rijksniveau zijn in het Bouwbesluit, maar ook op Provinciaal niveau via de omgevingsverordening en op gemeentelijk niveau via bestemmingsplannen en de bouwenvelop. Dit wordt echter gezien als mogelijke gevolgen van het stimuleren en inspireren, en niet als doelstellingen waar de prioritaire actie zich expliciet op richt.

5.3 Succes- en faalfactoren per prioritaire actie

Uit de groepsgesprekken, focusgroepen en de analyse van de evaluatoren komen per prioritaire actie een aantal succes- en faalfactoren naar voren. De succesfactoren zijn elementen die de actie tot een succes (kunnen) maken en vaak al goed gaan in de huidige uitvoering. Dit zijn de redenen waarom de actie haar beoogde resultaat kan behalen. De faalfactoren zijn ook wel valkuilen, of remmende elementen, die het behalen van de beoogde resultaten kunnen bemoeilijken. In de onderstaande tabel zijn per prioritaire actie de succes- en faalfactoren puntsgewijs opgenomen.

Tabel 5.1 Overzicht van succes- en faalfactoren per prioritaire actie

Prioritaire actie	Succesfactoren	Faalfactoren
1. Ondersteunen van vrijwilligers	<p>Inhoud</p> <ul style="list-style-type: none"> Voortzetting bestaand initiatief zorgt voor continuïteit. 	<p>Inhoud</p> <ul style="list-style-type: none"> Nog geen concrete resultaten op de plus-activiteiten, partners moeten wel nog écht gaan samenwerken.
2. Vergroenen steden en dorpen	<p>Inhoud</p> <ul style="list-style-type: none"> Opzet van de actie zorgt voor een breed palet aan maatregelen 	<p>Inhoud</p> <ul style="list-style-type: none"> Resultaten van deze actie zijn door deze breedte soms wat diffuus
3. Vergroenen schoolpleinen	<p>Inhoud</p> <ul style="list-style-type: none"> Laagdrempelige subsidie waarbinnen scholen veel autonomie hebben Sterke uitbreiding van het netwerk aan scholen dat betrokken is bij dit soort groene initiatieven Initiatief met (potentieel) veel resultaat op de lange termijn, mits continuïteit gewaarborgd is Initiatief waarvan de verwachte resultaten erg goed te gebruiken zijn als 'reclame' voor het programma. 	<p>Inhoud</p> <ul style="list-style-type: none"> Huidige subsidieregeling biedt geen mogelijkheid voor het stellen van proces voorwaarden Continu gebruik en onderhoud van schoolpleinen is kostbaar en lastig te organiseren Financiering is uitdagend en creatieve financieringsconstructies zijn nodig voor goed vervolg Door de focus op kwantiteit (subsidieverlening aan aantallen schoolpleinen), kan de kwaliteit van vergroening in het geding raken.
4. Langjarige afspraken over ontwikkeling en beheer van het landschap	<p>Inhoud</p> <ul style="list-style-type: none"> Intentie van langjarig beheer voor de pilotgebieden 	<p>Inhoud</p> <ul style="list-style-type: none"> Om effecten van pilots goed te kunnen meten is continuïteit in de uitvoering nodig Vertalen van de lessen uit de pilots naar beleid op hoger schaalniveau is uitdagend
5. Stimuleren van natuur- en landschapsinclusieve landbouw	<p>Inhoud</p> <ul style="list-style-type: none"> Kennisdeling en aanbod van cursussen om agrariërs bewust te maken van mogelijke verdienmodellen 	<p>Inhoud</p> <ul style="list-style-type: none"> Pilots komen niet van de grond omdat ze niet gezien worden als innovatief Natuurrijk ondernemen wordt nog te weinig gezien als een winstmakend verdienmodel
6. Ontwikkelen van experimenteerruimte	<p>Inhoud</p> <ul style="list-style-type: none"> Het pilot-format kan dienen als methode om barrières te identificeren 	<p>Inhoud</p> <ul style="list-style-type: none"> Door pilot-format kunnen initiatieven buiten de boot vallen

Prioritaire actie	Succesfactoren	Faalfactoren
7. Meer kennis en bewustzijn van natuurlijk kapitaal	<p>Inhoud</p> <ul style="list-style-type: none"> • Keuze voor verschillende aanpakken voor de drie sectoren is noodzakelijk vanwege wisselend startpunt • Apart ontworpen plan van aanpak per sector loont 	<p>Inhoud</p> <ul style="list-style-type: none"> • Natuurontwikkeling op landbouwgrond of bedrijventerreinen kan de ontwikkeling van economisch areaal beperken • Hoewel bewustzijn bij ondernemen wordt vergroot, leidt dit nog niet direct tot handelen.
8. Robuuste en flexibele condities voor wilde plant- en diersoorten	<p>Inhoud</p> <ul style="list-style-type: none"> • Subsidieregelingen bieden een kans voor inwoners om iets aan leefgebieden voor soorten te doen, bijvoorbeeld door ingrepen in de tuin of de publieke omgeving zonder specifieke kennis van biologie of biodiversiteit. • Sterke samenhang met andere actielijnen zoals het vergroenen van steden en dorpen, natuurinclusief bouwen en natuurinclusieve landbouw. 	<p>Inhoud</p> <ul style="list-style-type: none"> • Monitoring is sporadisch, dus populatietrends kunnen niet worden achterhaald. • Beperkt budget om de betrokken vrijwilligers op een goede manier te ondersteunen. • Opgave is groter dan gedacht en subsidie is waarschijnlijk niet toereikend.
9. Natuurinclusief werken in bouw en infrastructuur	<p>Inhoud</p> <ul style="list-style-type: none"> • Heeft de potentie om een cultuuromslag te bewerkstelligen, maar inzet blijft noodzakelijk 	<p>Inhoud</p> <ul style="list-style-type: none"> • Het is een cultuuromslag om natuurinclusief te denken in de bouw en de infrastructuur. Er zijn eerste stappen gezet, maar concrete gedragsverandering is nog niet duurzaam.

5.4 Relatie met de koers

De verschillende prioritaire acties dragen gezamenlijk bij aan de doelen in de overkoepelende koers. Vanuit deze gedachte is het de moeite waard om te bekijken in hoeverre de acties gezamenlijk de boodschap uit de koers afdekken en wat de relatie met de koers precies is. Een indicatie per prioritaire actie is hiervoor reeds gegeven in de voorgaande paragrafen. In de onderstaande paragrafen kijken we op het niveau van het programma naar de verbinding tussen de acties en de koers.

Prioritaire acties zijn een afspiegeling van de koers

De prioritaire acties zijn een selectie van de 50 voorgestelde acties uit het Koersdocument. Daarmee is het direct ook een afspiegeling van het Koersdocument. Het is wel zo dat dit slechts een deel van de voorgestelde acties bevat, en dat er dus ook acties zijn die niet aan bod komen. Vanwege de keuze voor 9 prioritaire acties worden automatisch niet alle elementen uit de koers belicht.

Prioritering van thema's onder het koersdocument is niet duidelijk

Zoals eerder opgemerkt is de invulling van het programma breed ingezet om daarmee ook zo veel mogelijk partijen uit de samenleving te mobiliseren. In het koersdocument is geen zwaartepunt in de vier verschillende thema's gelegd. Uit de interviews en focusgroepen komt naar voren dat er meer aandacht lijkt te zijn voor 'natuur dichtbij' dan voor de andere thema's. Hoewel de meeste betrokkenen blij zijn met de nadruk op 'natuur dichtbij' en dit ook aansluit bij de hoofddoelstelling van de koers, zijn er in de gesprekken wel een aantal partijen geweest, die hebben aangegeven dat er meer aandacht zou moeten zijn voor soortenbescherming.

De directe bijdrage van de acties aan de doelstellingen in de koers is onduidelijk

De causale relatie tussen de uitvoering van de actie en de doelstellingen van de koers is enkel kwalitatief vast te stellen. De verschillende acties dragen allen bij aan meerdere thema's uit de koers. Omdat er in het koersdocument geen duidelijke output, resultaat of impactindicatoren op programmaniveau zijn opgesteld, is het niet mogelijk om kwantitatief vast te stellen in hoeverre de acties bijdragen aan de doelstellingen van de koers.

5.5 Wensen voor inhoudelijke bijsturing

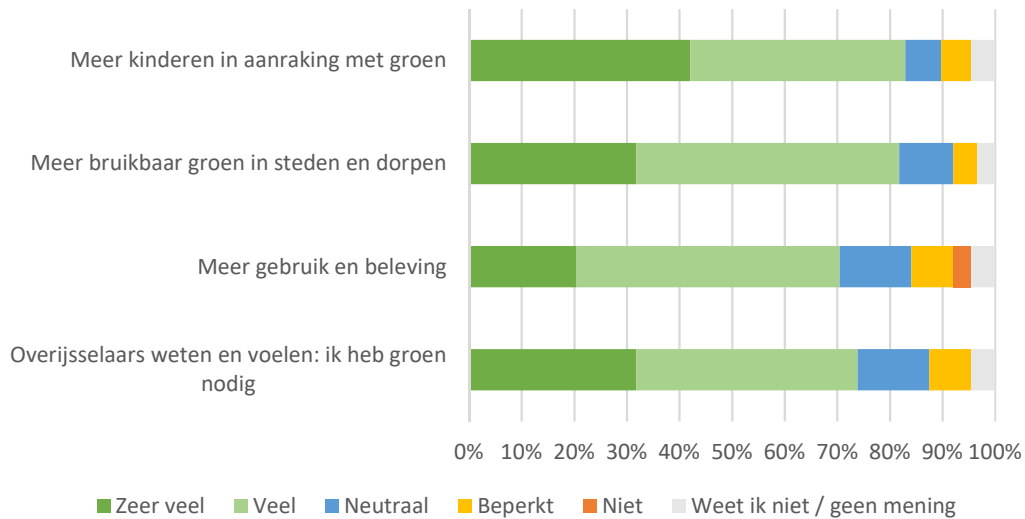
Via de interviews, enquête en de focusgroepen is er nadrukkelijk gevraagd welke inhoudelijke elementen op dit moment volgens de betrokkenen nog niet goed tot uitvoer gebracht worden binnen het programma. Hieronder wordt aangegeven wat de betrokken partijen de belangrijkste ambities vinden, en of er ambities missen.

Meer aandacht gewenst voor de ambities 'Natuur Dichtbij' en 'Landschap'

Voor elk van de vier ambities uit het programma Natuur voor Elkaar werden de respondenten gevraagd in welke mate er aandacht moet zijn voor die ambitie. Er werd specifiek gevraagd naar elke subcategorie uit de ambities.

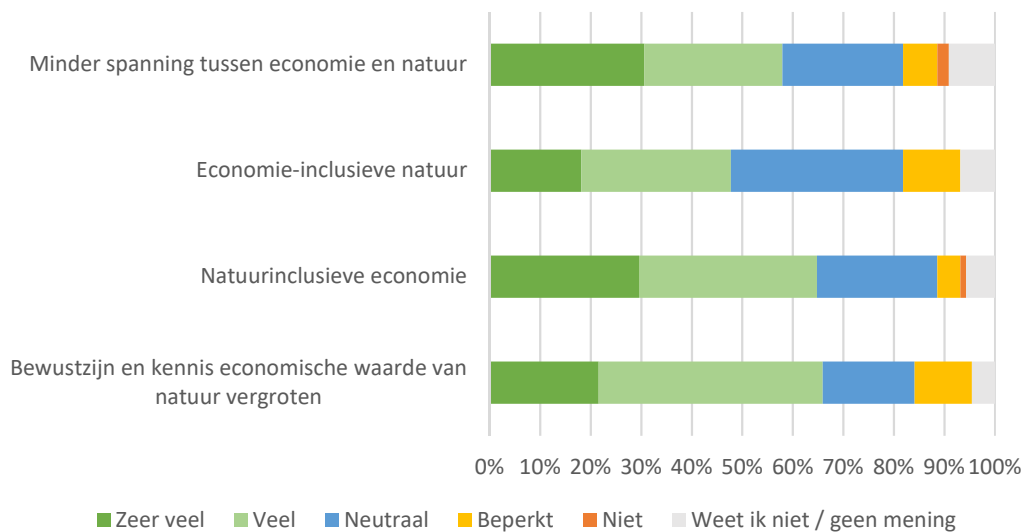
Voor de ambitie '**Natuur Dichtbij**' geldt dat de respondenten in grote mate vonden dat hier veel aandacht voor moet zijn. Voor elke subcategorie geldt dat minimaal 70% het met de stelling eens is. De meeste aandacht zou volgens de respondenten binnen deze ambitie uit moeten gaan naar 'Meer kinderen in aanraking met groen' en 'meer bruikbaar groen in steden en dorpen'.

Figuur 5.1 In welke mate moet er aandacht zijn voor de ambitie 'Natuur Dichtbij'? (N=87)

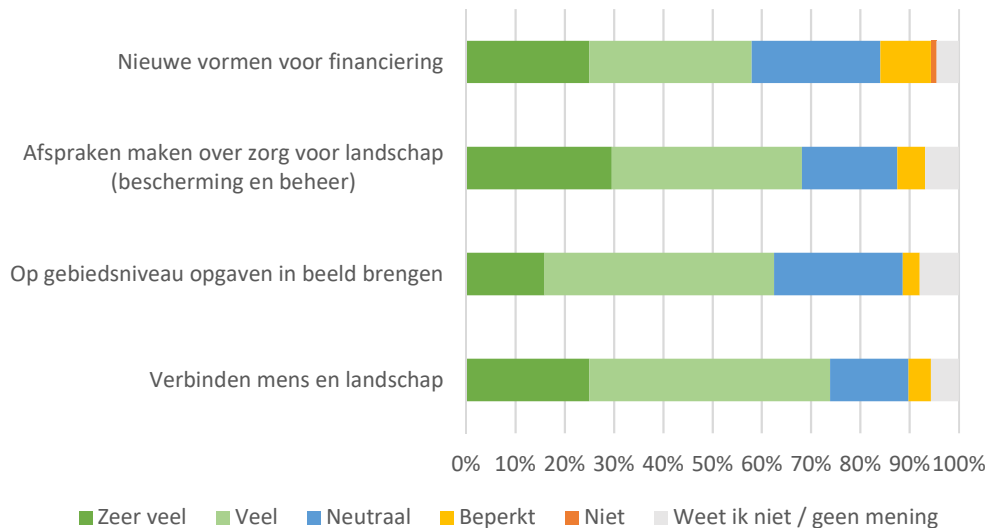
Voor de ambitie 'Economie' geldt over het algemeen dat een lager percentage van de respondenten vindt dat hier meer aandacht voor moet zijn. Het laagst scoort de ambitie 'Economie-inclusieve natuur': minder dan de helft van de respondenten vindt dat hier meer aandacht voor moet zijn. Hoger scoren de ambities 'Natuurinclusieve economie' en 'bewustzijn en kennis economische waarde van natuur vergroten': zo'n twee derde van de respondenten vindt dat hier meer aandacht voor moet zijn.

Figuur 5.2 In welke mate moet er aandacht zijn voor de ambitie 'Economie'? (N=87)

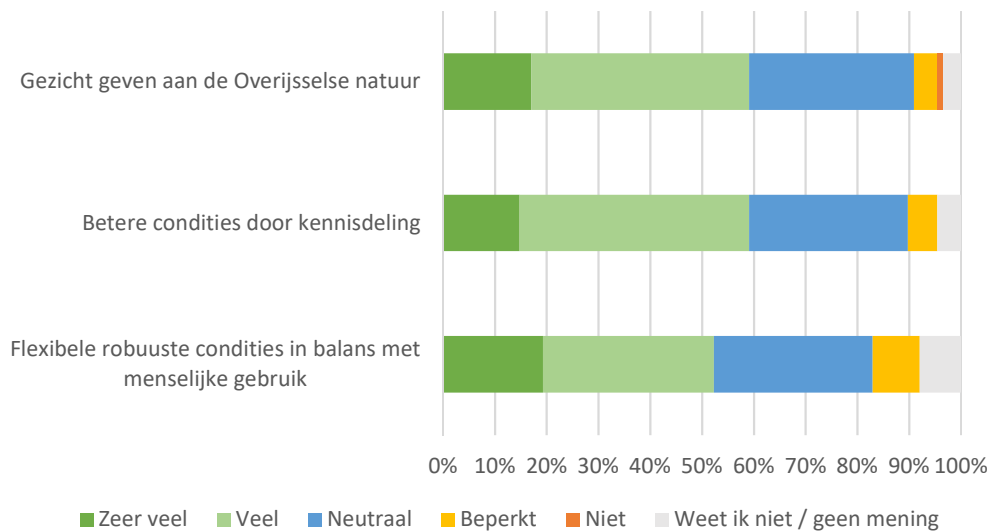
De volgende ambitie waar gevraagd naar werd is 'Landschap'. Voor elk van de categorieën geldt dat tussen de 55 en 75% van de respondenten vindt dat er meer aandacht voor die ambitie moet zijn. Dit geldt het sterkst voor de ambitie 'verbinden mens en landschap' en 'Afspraken maken over zorg voor landschap' en in mindere mate voor 'nieuwe vormen voor financiering' en 'op gebieds-niveau opgaven in beeld brengen'.

Figuur 5.3 In welke mate moet er aandacht zijn voor de ambitie 'Landschap'? (N=87)

De laatste ambitie waarnaar gevraagd werd is de ambitie 'soorten'. Van deze ambitie wordt over het algemeen minder gevonden dat er meer aandacht voor moet zijn dan van de andere ambities. Tussen de 50 en 60% van de respondenten geeft aan dat er meer aandacht moet zijn voor de categorieën 'Gezicht geven aan de Overijsselse natuur', 'Betere condities door kennisdeling' en 'Flexibele robuuste condities in balans met menselijk gebruik'.

Figuur 5.4 In welke mate moet er aandacht zijn voor de ambitie 'Soorten'? (N=87)

Natuurbescherming verdient meer aandacht, en de nadruk op regels mag minder

Ten slotte werd aan de respondenten gevraagd wat zij het programma nog wilde meegeven. Bij deze laatste afsluitende vraag gaf een deel van de respondenten aan het programma vooral aan te moedigen zo door te gaan. Daarnaast gaven enkele respondenten aan dat natuurbescherming meer aandacht verdient. Ook het betrekken van burgers en andere stakeholders werd genoemd, evenals het verbreden van de groep betrokkenen bij het programma. Ten slotte gaven enkele respondenten nog aan dat er soms te veel focus is op regels in plaats van de doelen die ermee bereikt getracht worden te bereiken.

Klimaat, gezondheid en burgerparticipatie worden gezien als belangrijke thema's die nu buiten de boot vallen

In de tweede focusgroep is uitgebreid gesproken over maatschappelijke uitdagingen die relevant zijn voor het programma Natuur voor Elkaar, maar nog niet expliciet in het programma worden behandeld. De drie belangrijkste thema's die hierbij naar voren kwamen, zijn klimaatverandering, gezondheid en burgerparticipatie. Deze thema's worden allemaal wél benoemd in het koersdocument, maar krijgen wat de betrokkenen betreft nog te weinig aandacht in het uitvoeringsprogramma. Binnen het programma 'Natuur voor Elkaar' kunnen sommige van deze uitdagingen uitstekend worden geadresseerd.

Het thema **klimaatverandering** heeft indirect een relatie met de acties 'Vergroenen van steden en dorpen', 'Vergroenen van schoolpleinen', 'Stimuleren van natuur- en landschapsinclusieve landbouw' en 'Natuurinclusief werken in de bouw en infrastructuur'. De focus ligt hierbij vooral op steden en dorpen, en niet zozeer op het buitengebied, terwijl daar volgens de betrokkenen wel veel potentie is om op klimaatverandering in te spelen. Ook worden koppelingen tussen de acties op dit moment nog niet gemaakt.

De relatie tussen **Natuur en Gezondheid** is door veel gesprekspartners aangekaart als nuttig frame voor het uitvoeringsprogramma. Er is steeds meer aandacht voor gezondheidseffecten van groen. De koppeling tussen mens en natuur met als hoger doel de gezondheid past volgens de betrokkenen uitstekend binnen het kader van Natuur voor Elkaar. Op dit moment komt deze relatie indirect terug in de acties 'Vergroenen van steden en dorpen' en 'Vergroenen van Schoolpleinen', maar voor goede inpassing zou samenwerking moeten worden gezocht met nieuwe partners.

De deelnemers aan de focusgroep zien dat er onder de inwoners van Overijssel steeds meer enthousiasme ontstaat om zelf iets met de natuur te gaan doen. Dit moet volgens de betrokkenen vooral bemoedigd worden. **Burgerparticipatie** is in zeker zin de kern van het Natuur voor Elkaar programma, en alle acties hebben hier in meer of mindere mate al betrekking op. Om dit momentum te behouden kan volgens de betrokkenen gedacht worden aan een actie gericht op experimenteeruimte voor de coöperatieve samenleving, waarin groepen burgers al vroeg in trajecten betrokken worden.

5.6 Conclusies

Op basis van de bovenstaande analyse kunnen we een aantal conclusies trekken over de inhoudelijke resultaten van het programma.

Voorzetting ingezette koers is wenselijk: nog meer focus op natuur dichtbij gewenst

De gemaakte keuze voor verbreding van het natuurbeleid wordt door vrijwel alle betrokkenen als positief ervaren. Inzet vanuit 'Natuur voor Elkaar' op het drieluik beleven, benutten en beschermen en de daarbij onderscheiden thema's valt bij vrijwel iedereen goed. Vanuit de interviews en de focusgroepen werd aangegeven dat het belangrijk is om voor het programma 'Natuur voor Elkaar' op de huidige voet door te gaan en de koers te blijven volgen. Het meer en beter betrekken van burgers bij natuur en economie en natuur wordt alom gedeeld als belangrijk. In de optiek van een groot aantal mensen kan de inzet op 'natuur dichtbij' zelfs nog sterker, zo bleek vanuit de enquête.

Acties zijn gelinkt aan de koers, maar de mate waarin is onduidelijk

Alle acties volgen direct uit de koers en hebben hiermee dus een directe link. Tegelijkertijd is geen duidelijke redeneerlijn opgesteld per actielijn en ontbreekt het vaak aan meetbare indicatoren op output, resultaat en impact niveau. Succes- en faalfactoren per actie kunnen wel worden benoemd en zijn in tabelvorm eerder in dit hoofdstuk opgenomen.

Concrete output is vaak nog niet gerealiseerd

Ook zien we dat de uitvoering van de initiatieven zich veelal nog in een beginstadium bevindt. Hierdoor zijn concrete outputs, resultaten en impact nog niet altijd geleverd. Een groot aantal van de acties die al wel concrete outputs leveren, zijn continueringen van al bestaand beleid of bestaande initiatieven. De nieuwe impuls vanuit de prioritaire acties zal naar verwachting de komende jaren volledig tot zijn recht komen.

Betrokkenen hebben hoge verwachtingen van de potentiële resultaten

Tegelijkertijd komt uit de interviews wel duidelijk naar voren dat de deelnemers aan verschillende acties enthousiast zijn over de eerste resultaten van de acties. Door lokale initiatieven gaat de natuur leven onder de mensen. De aanname van de partners is dat dit enthousiasme aanstekelijk werkt en zich verspreidt onder de andere bewoners. Er wordt beter samengewerkt en daarnaast heerst ook het beeld dat de bereikte inwoners meer verbonden zijn met de natuur. De partijen geven daarbij wel aan dat er nog ruimte is voor verbetering. De evaluatoren merken op dat het vooral van belang is om de resultaten en impacts ook meetbaar te maken (zie ook aanbevelingen).

6 Lessen en aanbevelingen voor het vervolg

6.1 Inleiding

In het voorafgaande is vooral teruggekeken naar de tot nu toe opgedane ervaringen met het programma 'Natuur voor elkaar'. Gelet op de voorzetting en de verdere invulling van het programma is het nu van belang welke lessen kunnen worden getrokken vanuit het proces en inhoud en welke aanbevelingen daaruit voortvloeien. Om deze vragen te kunnen beantwoorden kijken we nu achtereenvolgens naar het proces, de inhoud, communicatie en de financiering rondom de toekomstige invulling van het programma.

6.2 Proces

1) *Zet intensieve samenwerking en co-creatie voort, maar houd rekening met belangen*

Het interactieve proces van samenwerking en co-creatie wordt gezien als belangrijk voor het draagvlak onder de belanghebbenden. Volgens de evaluatoren staat het buiten kijf dat deze samenwerking voortgezet moet worden. Anderzijds vraagt de betrokkenheid wel veel tijd van de betrokken partijen. Met name voor kleinere organisaties is het vanwege de beperkte middelen en personele omvang lastig om de betrokkenheid te onderhouden bij overvraging. Het is om die reden zaak om rekening te houden met belangen en mogelijkheden van de betrokken partners. Door meer aansluiting te zoeken binnen de prioritaire acties bij de doelstellingen van de partners en gericht te zoeken naar aansluiting kan het interessanter blijven om samen te werken en zich ook meer betrokken te voelen bij de uitvoering. Houd hier rekening mee en stem dit af binnen de prioritaire acties.

2) *Houd aandacht voor doelen op de lange termijn en beleg deze verantwoordelijkheid in de governance structuur*

Het programma Natuur voor Elkaar loopt aan tegen een dilemma: er is een koers uitgezet voor de lange termijn, terwijl het uitvoeringsprogramma hieraan invulling geeft op de korte termijn en voor een bepaalde tijd. Hierop is ook de governance structuur ingericht. Toch dient het langere termijn beeld niet uit het oog verloren te worden en dient de koers bewaakt te worden. Daarnaast is het nu ook zaak om opnieuw acties te agenderen en de prioriteren. De huidige opzet en inrichting van de governance structuur is hierop niet goed ingericht en dient om die reden te worden aangepast.

3) *Durf de governance structuur aan te passen als de thema's veranderen*

Op dit moment gaat het programma een nieuwe fase in. Naast de uitvoering van lopende initiatieven moeten er ook keuzes voor de toekomst gemaakt worden. Dit betekent dat er inhoudelijk nieuwe keuzes en afwegingen gemaakt moeten worden. Er zijn hierin twee varianten voor governance mogelijk:

A) Uitbreiding taken taskforce: In deze variant moet de *taskforce* een uitbreiding krijgen, met meer experts uit het veld zodat er inhoudelijke keuzes en beslissingen gemaakt kunnen worden over de operationele voortgang van het programma binnen de koers en de prioritering van nieuwe actielijnen. Te denken valt bijvoorbeeld aan een of twee hoogleraren. Hierbij blijft de *stuurgroep* bestaan uit een brede groep afgevaardigden die interesse hebben getoond in het programma Natuur voor Elkaar. Een voorwaarde voor deze structuur is een uitbreiding van de stuurgroep met eventueel belangrijke partners op nieuwe thema's, zodat projectleiders ook hun adviesvragen bij de stuurgroep neer kunnen

leggen. Hiermee wordt ervoor gezorgd dat het uitvoeringsprogramma flexibel genoeg is om ook de nieuwe maatschappelijke uitdagingen te borgen. Voordeel van deze variant is dat er veel verschillende partijen aangehaakt blijven bij de uitvoering en op de hoogte gehouden worden van de voortgang en dat de inhoudelijke discussie en afweging plaatsvindt in de taskforce. Nadeel van deze structuur is dat er door de beperkte inzet van een groot deel van de aanwezigen in de stuurgroep weinig écht inhoudelijke discussie en afweging plaatsvindt. In deze variant fungeert de stuurgroep eigenlijk als een bredere maatschappelijke klankbordgroep die op gezette tijden wordt geïnformeerd over de voortgang van het programma.

- B) Een meer formele rol voor de stuurgroep:** In deze variant krijgt de *stuurgroep* een zwaardere rol en zorgt voor de borging van de voortgang van het koersdocument. De stuurgroep heeft in deze variant dan ook een formele taak om de koers te bewaken. Uitbreiding en opschaling van de acties zou op het niveau van de stuurgroep besloten moeten worden in deze variant. Daarnaast zou er een meer formelere adviesfunctie aan de stuurgroep toegekend kunnen worden. Niet de projectleiders, maar de *taskforce* kan hierin zaken voorleggen aan de stuurgroep. De taskforce zet in deze variant dus meer in op het dagelijks bestuur van de acties. De taskforce kan eventueel uitgebreid of ingekrompen worden in deze variant naargelang besluiten in de stuurgroep hiertoe aanleiding geven. In deze variant zou de stuurgroep zo'n 2 à 3 keer per jaar bij elkaar kunnen komen en wordt de bredere doelstelling van de koers bewaakt. Voordeel van deze variant is dat de verschillende bestuurders een formele taak krijgen en zich hier ook aan committeren. Het dagelijks bestuur van de acties vindt plaats in de taskforce. Nadeel van deze variant is dat de stuurgroep naar alle waarschijnlijkheid ingekrompen zal moeten worden, om op deze wijze nog hanteerbaar en raadzaam advies te kunnen geven. De vrijblijvendheid van deelname gaat er in deze variant af.

4) *Verduidelijk de rol van de provincie binnen het uitvoeringsproces*

Het uitvoeringsprogramma 'Natuur voor Elkaar' is in samenspraak met veel partijen opgesteld en is nadrukkelijk opgesteld als een programma van en voor iedereen. Omdat de provincie echter niet alleen inhoudelijk bij het programma betrokken is, maar tegelijkertijd fungeert als een belangrijke financier, handhaver en een verplichting heeft, is de afbakening van rollen niet altijd helder. De provincie is immers ook verplicht om te kijken of middelen rechtmatig zijn verkregen en ingezet. Om de onafhankelijkheid te waarborgen is het zaak om de verschillende rollen van de provincie in het programma te verduidelijken, wellicht te beleggen bij verschillende personen en hierover ook beter te communiceren. Op deze manier is het voor zowel de provinciale medewerker als voor de partners duidelijk vanuit welke hoedanigheid er gehandeld wordt.

5) *Zoek binnen de provincie de aansluiting met andere beleidsvelden*

Een aantal acties, zoals bijvoorbeeld 'natuurlijk kapitaal' of 'het stimuleren van natuur inclusieve landbouw', hebben sterke verbinding met andere beleidsvelden. Door serieus te overwegen waar bepaalde acties een plaats moeten krijgen, kan de provincie zich richting met name het MKB en agrariërs meer als één partij presenteren. Dit vermindert de druk bij de betrokken partijen en vereenvoudigt het proces voor externen om deel te nemen en mee te denken. De provinciale inzet wordt hierdoor voor deze betrokkenen overzichtelijker. Tegelijkertijd onderkennen de evaluatoren dat door delen van het programma te beleggen bij andere beleidsvelden het programma zelf juist complexer wordt en dat dit wellicht andere problemen met zich meebrengt op het gebied van governance, afweging en afstemming en dat het natuurperspectief wellicht meer naar de achtergrond verdwijnt.

6.3 Inhoud

6) *Blijf open voor bottom-up initiatieven*

Een van de grote krachten van het uitvoeringsprogramma Natuur voor Elkaar is de flexibiliteit binnen de acties, met name in het opnemen van lokale initiatieven van burgers en bedrijven. Hoewel het noodzaak is om in de komende periode acties naar een hoger niveau te tillen en dus meer te investeren in een aantal gevestigde acties, is het wel van belang om ruimte te houden voor dit soort bottom-up initiatieven. Het enthousiasme vanuit het publiek moet immers niet worden afgeremd, maar in de geest van het programma juist worden beloond. Door aanpassingen in de governancestructuur (zie eerder) kan de flexibiliteit ook binnen het programma worden geborgd.

7) *Zet nu monitoring op, zodat je straks resultaten zichtbaar kunt maken*

Hoewel er behoorlijke resultaten behaald zijn op het niveau van prioritaire acties, is de onderbouwing richting de Koers beperkt. De aansluiting en de redeneerlijn naar de uiteindelijke resultaten op het niveau van de Koers zou daarom per prioritaire actie beter moeten worden uitgewerkt. Hierbij zouden meetbare indicatoren moeten worden opgesteld op het niveau van output (actielijn), resultaat (koers) als impact (vergroten van de bewustwording van burgers). Door deze SMART te formuleren kan er op gezette tijden bezien worden waar het programma staat. Een jaarlijkse update op de verschillende indicatoren en communicatie hierover zou hierbij een goede werkwijze zijn. Op deze manier worden ook alle partners weer betrokken bij 'waar staan we, en waar deden we dit ook alweer met zijn alle voor'. Zie hiervoor ook het onderdeel communicatie. Ook kan er enkel op deze wijze tussentijds en aan het eind gerapporteerd en gecommuniceerd worden over de behaalde resultaten op het gebied van de koers.

8) *Schaal een selectie van succesvolle acties verder op*

Het eerste echte jaar van het uitvoeringsprogramma is een succesvolle testcase geweest voor projecten en pilots met potentie. Binnen de verschillende prioritaire acties zijn goede initiatieven opgestart en enthousiaste partijen zijn goed betrokken bij de uitvoering. Het is nu zaak om een selectie van succesvolle acties verder op te schalen en breder uit te rollen. Per actie zijn hierover in onderstaande overzicht de belangrijkste aanbevelingen opgenomen. In de bijlagen staan toelichtingen en verder aanbevelingen:

	Prioritaire actie	Aanbeveling voor de komende periode
8a	Verbinding met landschap versterken via vrijwilligers	<ul style="list-style-type: none">• Voortzetten van basis en plusactiviteiten• Stel het belang van de vrijwilliger centraal en wees scherp op het activeren van 'moderne' vrijwilligers• Zet in op meer gelijkwaardigheid tussen vrijwilligersorganisaties
8b	Vergroenen steden en dorpen	<ul style="list-style-type: none">• Redeneerlijn voor beweging richting inwoners beter neerzetten en de relatie met de koers verduidelijken• Aandacht richting gemeenten (ambtenaren en bestuurders) niet laten verzwakken• Synergie opzoeken met andere acties bebouwde omgeving (bijvoorbeeld met natuurinclusief werken in de bouw en infrastructuur) en goed afwegen waar acties een plaats moeten krijgen

Prioritaire actie		Aanbeveling voor de komende periode
8c	Vergroenen schoolpleinen	<ul style="list-style-type: none"> • Maak de regeling aantrekkelijker voor scholen die drempels ervaren • Continuïteit borgen en meer nadruk op kwaliteit van de groene schoolpleinen
8d	Langjarige afspraken over ontwikkeling en beheer van het landschap	<ul style="list-style-type: none"> • Evalueren en leren van de uitgevoerde pilots en lessen uit de pilots opschalen • Betrokkenheid van de provincie blijft van groot belang in de ondersteuning van initiatieven
8e	Stimuleren van natuur- en landschapsinclusieve landbouw	<ul style="list-style-type: none"> • Aanjagen, voorlichten en communiceren werkt beter dan afdwingen via regelgeving • Maak sterkere verbinding met de ketenpartners • Actie onderbrengen bij het onderdeel Agro en Food
8f	Ontwikkelen van experimenteerruimte	<ul style="list-style-type: none"> • Zorg voor continue mogelijkheid voor ondernemers om knelpunten te bespreken • Zoek op een hoger (provinciaal) niveau naar oplossingen voor dit soort dilemma's tussen regelgeving en vooruitgang.
8g	Meer kennis en bewustzijn van natuurlijk kapitaal	<ul style="list-style-type: none"> • Differentieer tussen jonge en oudere ondernemers • Maak de overstap van bewustwording naar uitvoering
8h	Conditie van leefgebieden op orde brengen	<ul style="list-style-type: none"> • Stel een helder toetsingskader op waarbinnen bepaalde maatregelen worden gefinancierd. • Versimpel het subsidieproces voor particulieren • Blijf inzetten op communicatie en het delen van successen
8i	Natuurinclusief werken in bouw en infrastructuur	<ul style="list-style-type: none"> • Voortzetten huidige actie. De partijen zijn nog niet in staat om dit zelf verder op te pakken, zonder faciliterende en stimulerende rol van de provincie. • Maak onderscheid tussen voorlopers en nieuwe aanhakers in het netwerk • Synergie opzoeken met andere acties in de bebouwde omgeving (bijv. met vergroenen van steden en dorpen) • Betrek de eindconsument meer bij natuurinclusief werken

9) *Houd rekening met de uitdagingen voor de toekomst*

Uit de focusgroep zijn duidelijke uitdagingen voor de toekomst geïdentificeerd. Relevant hierbij zijn onder andere de groeiende relevantie en belang van het thema gezondheid hetgeen ook is belegd in het nieuwe coalitieprogramma. Daarnaast kan ook worden gedacht aan belangrijke maatschappelijke thema's en trends waaronder de toenemende vergrijzing, de stikstofproblematiek, klimaatverandering en de verduurzamingsopgave. Binnen het programma 'Natuur voor Elkaar' kunnen sommige van deze uitdagingen uitstekend worden geadresseerd.

Hierbij kan onder andere worden gedacht aan:

- Het opnemen van een actie gericht op het stimuleren en ontwikkelen van **burgerinitiatieven**. Deze actie zou wellicht een plek kunnen krijgen onder de bestaande actie 'vrijwilligers' omdat het feitelijk gaat om het zoveel als mogelijk mobiliseren en laten participeren van burgers.
- Ontwikkeling van een actie gericht op de verbinding van **natuur en voor gezondheid**.
- **Aansluiten bij de ontwikkelingen op het gebied van klimaat** omdat klimaatverandering sinds een aantal jaar steeds directer door de burger wordt ervaren en er sprake is van een duidelijke link met het natuurbeleid.

In deze evaluatie is bezien welke thema's er door de aanwezigen in de focusgroepen werden gemist. Door de governance structuur op een andere wijze vorm te geven kunnen hierin ook meer afgewogen keuzes gemaakt worden gedurende het programma (zie hierboven).

6.4 Communicatie

10) *Maak van communicatie een aparte prioritaire actie*

De bekendheid van de koers is een belangrijke factor in de uiteindelijke effectiviteit van het programma. Verbetering en intensivering van de communicatie richting het publiek en de betrokken partners is daarom van belang. Maak om die reden van communicatie van de koers een aparte prioritaire actie, waarbinnen alle initiatieven als showcase kunnen worden gepresenteerd. Dit doet ook meer recht aan de plaats die communicatie op dit moment al inneemt in het programma. De bewustwording van het publiek kan hierbij bijvoorbeeld jaarlijks gemeten worden, evenals de resultaten op de vier thema's. Bijkomend voordeel is dat dit de coherentie van de acties binnen de koers kan bevorderen, omdat alle informatie centraler beschikbaar komt en in samenhang zichtbaar is. Dit geeft ook meer houvast om het (uitvoerings) programma bij te sturen als de uitkomsten van de jaarlijkse meting daartoe aanleiding geven. Met een gerichte communicatie over de resultaten van de koers op de vier thema's kunnen de betrokkenen ook hun inzet richting hun eigen organisaties intern beter verantwoorden (zie ook hierboven).

11) *Besteed aandacht aan intern draagvlak bij betrokken organisaties*

Bij het programma Natuur voor Elkaar is een groot aantal partijen en organisaties uit de samenleving betrokken. Omdat acties en bijbehorende maatregelen een projectmatig karakter dragen, is binnen de betreffende organisaties niet altijd afdoende duidelijk wat het programma behelst en wat de bijdrage is van de specifieke actie aan het programma. Door meer aandacht te besteden aan de communicatie richting betrokken organisaties kan het draagvlak voor 'Natuur voor Elkaar' worden behouden en verder versterkt. Het is enerzijds aan de betrokken personen bij de organisaties om hier voor te zorgen, maar anderzijds is het de taak van de provincie om dit te ondersteunen en stimuleren.

Bijlagen

Bijlage 1 Geraadpleegde bronnen

Literatuur

- Bart Grobber en Tom Grobber, *pilotvoorstel 4: Natuurlijk Twents*
- *Begroting soortbeschermingsprojecten 2019 Poelen*
- Beter Wonen Vechtdal (2018), *Kort verslag en actielijst overleg pilot experimenteerruimte 9 juli 2018*
- *Bijlage 4. Achtergrond informatie faunapassage Oude Hoevenweg*
- Bureau Gezondheid Dichtbij (2018), *pilotvoorstel 1: Keurmerk gezondheid dichtbij*
- Courage, *Essay Dairyland Stewardship 2013-2023: de melkveehouder als biobankier*
- De natuurverdubbelers, *Brief aan de provincie Overijssel (Prijsvraag Natuurlijk Kapitaal)*
- De natuurverdubbelers, *Natuurlijke Kapitaal: Groen ondernemen loont. Evaluatie (presentatie)*
- Eibert Jongsma (Landschap Overijssel) & Dirk Janssen (Provincie Overijssel) (2017), *Plan van Aanpak Langjarige afspraken over ontwikkeling en beheer landschap*
- Eibert Jongsma en Leander Broere (2019), *Groene Vrijwilligers in Overijssel Samenwerken in facilitering vrijwilligers (Subsidieaanvraag 2019-2021)*
- Elke Kunen (Staatsbosbeheer), *Natuurlijk ondernemen Kennis vergroten (presentatie)*
- *Factsheet Groene Steden en Dorpen*
- *Financiële gegevens prioritaire acties*
- Fransjan de Waard (Landgoed Vilsteren), *pilotvoorstel 2: Meerwaarden van voedselbosbouw en agroforestry: een pilot op landgoed Vilsteren?*
- Fransjan de Waard (Weerribben Zuivel) (2018), *pilotvoorstel 3: Kwaliteitszuivel uit kwetsbare gebieden*
- Groene Tafels Overijssel (2016), *samenvatting resultaten 26 oktober 2016*
- Innovatielab (2018), *Agenda Innovatielab Natuurlijk ondernemen op 15 mei 2018*
- Innovatielab Natuurlijk ondernemen (2018), *Concept verslag Innovatielab Natuurlijk ondernemen op 26-6-2018*
- Joachim van der Valk (Boeren natuur) (2018), *Verkenning gebiedsgerichte pilot Biodiversiteitsmonitor (presentatie)*
- Joukje Bosch e.a. (2019), *De tijd is rijp en groen deltaplan biodiversiteitsherstel Overijssel (brief aan Provinciale staten en Gedeputeerde Staten van Overijssel)*
- Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging, *Projectplan Faunapassage Oude Hoevenweg*
- *Kosten faunapassage Oude Hoevenweg 15 november 2017*
- LTO Noord (2019), *Brief aan de provincie Overijssel: projectvoorstel Natuurlijk Kapitaal in de landbouw*
- Marieke Cremer, *Soorten voor elkaar: relatie met programma natuur voor elkaar (presentatie)*
- MarketingOost, *Brief aan de provincie Overijssel (Offerte)*
- *Nadere uitwerking prijsvraag GGG – 4^e editie*
- Natuur en milieu Overijssel & IVN natuureducatie, *Activiteiten en kosten GSOv 2018-2019*
- Natuur en Milieu Overijssel, *Leernetwerk Groene Steden en Dorpen*
- Natuur en Milieu Overijssel, *Programma Groene Schoolpleinen*
- Natuur voor elkaar (2018), *Reader deel A 'Uitvoering Natuur voor Elkaar'. Uitwerking prioritaire Acties*
- Natuur voor elkaar (2018), *Reader deel B "Uitvoering Natuur voor Elkaar". Uitwerking prioritaire Acties*
- Natuur voor Elkaar (2019), *Doe- en Leernetwerk Groene Steden en Dorpen (verslag)*
- Natuur voor elkaar, *Activiteitentabel Natuur Dichtbij / Prestatie 3.6.2 2019*

- Natuur voor elkaar, *Atelier voor natuurvragen. 100 ha mens(en)natuurgebied! Spoorzone Zwolle*
- Natuur voor elkaar, *Atelier voor natuurvragen. Bomenstad Almelo*
- Natuur voor elkaar, *Atelier voor natuurvragen. In den Vijfhoek*
- Natuur voor elkaar, *Atelier voor natuurvragen. Raalte Westdorp*
- Natuur voor Elkaar, *Overzicht bestedingen natuur voor elkaar*
- Natuur voor elkaar, *Plan van Aanpak Vrijwilligers*
- *Notulen Natuurlijk Kapitaal – Groen ondernemen loont 18-10-2018*
- *Overzicht doodgereden dieren 2002-2017*
- Provincie Overijssel, *Overzicht subsidies*
- *Overzicht toekomstblik – lessen en PvA voor 2020*
- P. Bremer, M. Creemer & Paul Scholte Albers (2018), *Uitwerking prioritering uitvoering maatregelen aandachtsoorten*
- Pilot Vechtdalhoeve - Gewoonweg SchitteRund
- *Plan van aanpak - Overijssel Tuiniert! (Versie 1.2)*
- Planbureau voor de Leefomgeving en Wageningen University and Research (2017), *Lerende evaluatie van het Natuurpact. Naar nieuwe verbindingen tussen natuur, beleid en samenleving*
- *Prijsvraag Natuurlijk Kapitaal*
- *Prioritaire actie 'Meer bruikbaar groen in steden en dorpen' in 2019*
- *Projectplan Poelen Overijssel: Verbetering, inrichting en beheer leefgebieden amfibieën*
- Provincie Overijssel – stuurgroep Natuur voor Elkaar, *presentatie stuurgroep*
- Provincie Overijssel (2016), *Brief van Gedeputeerde Staten aan Provinciale Staten: Groene Tafels –vervolg*
- Provincie Overijssel (2018), *actieplan Natuurlijk Kapitaal – groen ondernemen loont!*
- Provincie Overijssel (2018), *Bestedingsplan Prestatie 3.3.7. Natuurinclusief werken in bouw en infrastructuur*
- Provincie Overijssel (2018), *Brief aan de provinciale staten: aandachtsoortenlijst Koersdocument Natuur voor Elkaar*
- Provincie Overijssel (2018), *Voorstel tot herinrichting activiteiten Economie & Ecologie (versie 0.3)*
- Provincie Overijssel en VNO-NCW, *Duurzame verhalen, inspirerende ondernemers*
- Provincie Overijssel, *“Natuur voor elkaar”. Aftrapnotitie met inzet van Gedeputeerde Staten van Overijssel voor de ontwikkeling van een koersdocument voor het provinciale natuurbeleid.*
- Provincie Overijssel, *Actie Natuurinclusief ontwerpen, bouwen en werken-beheren: Plan van Aanpak – Uitvoeringsagenda 'Natuur voor Elkaar'*
- Provincie Overijssel, *ASV aanvraag (subsidie)*
- Provincie Overijssel, *Koersdocument natuur voor elkaar: Naar een toekomstbestendig Overijssels natuurbeleid*
- Provincie Overijssel, *Natuur voor elkaar in Overijssel (infographic)*
- Provincie Overijssel, *Natuurkompas Overijssel*
- Provincie Overijssel, *Natuurlijk Kapitaal – groen ondernemen loont! Acties 2019*
- Provincie Overijssel, *Pilots Natuurrijk ondernemen in kansrijke gebieden*
- Provincie Overijssel, *Plan van aanpak - Overijssel Tuiniert! (versie 1.2)*
- Provincie Overijssel, *Robuuste en flexibele condities voor wilde plant- en diersoorten: condities van leefgebieden op orde brengen (presentatie)*
- Provincie Overijssel, *Subsidie Uitvoeren maatregelen voor aandachtsoorten (Ubs 4.5.2)*
- Provincie Overijssel, *Subsidie Verbeteren condities voor aandachtsoorten 2.0 (Ubs 4.5)*
- Provincie Overijssel, *Uitvoeringsbesluit Subsidies Overijssel 2017*
- Provincie Overijssel, *Welk leefgebied maak jij op orde? Samen investeren in wilde planten en dieren in Overijssel (flyer)*
- *Situatieschets faunapassage Oude Hoevenweg*

- Staatsbosbeheer, *pilotvoorstel 7: Sallandse Heuvelrug heideboerderij*
- *Stand van zaken pilots nieuwe aanpak langjarig landschapsbeheer*
- Stichting Hofvogels, *Beschermingsplan Kerkuil*
- Stuurgroep en Taskforce 'Uitvoering Natuur voor Elkaar' (2018), *notulen gezamenlijk overleg 29 november 2018*
- Stuurgroep en Taskforce Natuur voor elkaar (2019), *Notulen gezamenlijk overleg 11 juli 2019*
- Taskforce 'Natuur voor Elkaar' (2019), *Notulen overleg Taskforce 7 februari 2019*
- Taskforce en stuurgroep Programma Uitvoering Natuur voor Elkaar (2018), *notulen 13 juni 2018*
- Taskforce uitvoering Koersdocument Natuur voor Elkaar (2018), *Notulen 20 april 2018*
- Taskforce uitvoering Natuur voor Elkaar (2018), *Notulen Taskforce 23 juli 2018*
- TNS NIPO (2015), *Natuurbeleving in Overijssel Inwoners: Onderzoek naar de beleving, wensen en bijdrage van inwoners en ondernemers aan natuur en landschap*
- Wageningen University & Research (2018), *Projectvoorstel Verkenning duurzaam grondbeleid Overijssel*
- Zuuver, *pilotvoorstel 6: Eco boerderij Zuuver*

Gesprekspersonen

Tabel B 1 Deelnemers interviews

Deelnemer	Organisatie
Adri Ooms	Gastvrij Overijssel
Aliande Visser	Gemeente Staphorst
Andre de Bonte	Landschap Overijssel
Anne-Floor Zuurbier	Natuur en Milieu Overijssel
Anneke Coops	Het Oversticht
Ben van Dinther	Provincie Overijssel
Carla Evers	LTO
Daan Groot	Natuurverdubbelers
Dirk Janssen	Provincie Overijssel
Elke Kunen	Staatsbosbeheer
Henk van Dieten	Vrijwilliger
Herman Minkveld	Stichting Hofvogels
Jan Broenink	Natuurboeren
Jessica Winter	Provincie Overijssel
Jet Nieboer	IJssellandschap
Jeroen van de Kamp	LTO Noord
Koen Koppert	Groei en bloei Overijssel
Krista Esselink	Landschap Overijssel
Laura van Heeswijk	Provincie Overijssel
Leon de Broene	Natuur en Milieu Overijssel
Maike Nelissen	Springzaad
Marieke de Groot	Provincie Overijssel
Marrit Klompe	Provincie Overijssel
Mathijs Nijboer	Natuur en Milieu Overijssel
Paul Scholte Albers	Provincie Overijssel
Peter Mol	IVN
Rienko Baarslag	Gemeente Zwolle
Rob Oostermeijer	VNO-NCW Midden
Robert Jan Fontein	Provincie Overijssel
Ronald Krabbenbos	Landschap Overijssel
Ronald Zollinger	RAVON
Sander van Dijk	Provincie Overijssel
Stefan Vreugdenhil	Vogelbescherming
Titia Wolterbeek	Vlinderstichting
Tjerk Elzinga	LTO Noord
Vincent Klijnsma	Provincie Overijssel
Willem Zijne	Natuur en Milieu Overijssel
Wout Nieuwenhuis	Landschap Overijssel

Deelnemers focusgroepen

Tabel B 2 Deelnemers Focusgroep 1

Deelnemer	Organisatie
Daan Groot	Natuurverdubbelers
Francien Grobbee	Natuurmonumenten
Mathijs Nijboer	Natuur en Milieu Overijssel
Sander van Dijk	Provincie Overijssel
Herman Minkveld	Stichting Hofvogels
Jan Broenink	Natuurboeren
Wout Nieuwenhuis	Landschap Overijssel
Elke Kunen	Staatsbosbeheer
Laura van Heeswijk	Provincie Overijssel
Aliande Visser	Gemeente Staphorst
Jessica Winter	Provincie Overijssel
Rienko Baarslag	Gemeente Zwolle
Elvira Meurs	Ecorys
Michel Briene	Ecorys
Maurits Bongenaar	Ecorys
Nancy Vinke	Ecorys

Tabel B 3 Deelnemers Focusgroep 2

Deelnemer	Organisatie
Edwin Bouwmeester	Gemeente Hellendoorn
Coops, Anneke	Het Oversticht
Frans Kruse	Hofvogels
Eibert Jongsma	Landschap Overijssel
Wout Nieuwenhuis	Landschap Overijssel
Jeroen van de Kamp	LTO Noord
Matthijs Nijboer	Natuur en Milieu Overijssel
Jan Broenink	Natuurboeren
Tom Kools	Natuurverdubbelers
Femke Maes	Overijssels Particulier Grondbezit
Annefleur Zuurbier	Provincie Overijssel
Sander van Dijk	Provincie Overijssel
Robert Jan Fonteijn	Provincie Overijssel
Laura van Heeswijk	Provincie Overijssel
Jessica Winter	Provincie Overijssel
Elke Kunen	Staatsbosbeheer
Moniek Beltman	Zorgspectrum Het Zand
Fransjan de Waard	De Waard Eetbaar Landschap
Maurits Bongenaar	Ecorys
Michel Briene	Ecorys
Thijs Fikken	Ecorys
Nancy Vinke	Ecorys

Bijlage 2 Toelichting per prioritaire actie

1 Verbinding met landschap versterken via vrijwilligers

De Prioritaire Actie Verbinding met landschap versterken via vrijwilligers is erop gericht om meer mensen in Overijssel te inspireren, stimuleren en faciliteren zodat zij zich in kunnen zetten voor natuur, landschap en milieu in Overijssel.⁹ De trekker van deze actie is Landschap Overijssel. Daarnaast zijn Natuur en Milieu Overijssel, Stichting IJssellandschap, Soorten NL, Staatsbosbeheer en IVN betrokken.

Proces

In het kader van deze actie worden onder andere subsidiegelden van de provincie Overijssel ingezet voor het financieren van ondersteunende faciliteiten voor vrijwilligers. Het betreft een samenwerking tussen Landschap Overijssel, Natuur en Milieu Overijssel en de provincie Overijssel, samen met andere organisaties die vrijwilligers werven en ondersteunen. De eerste drie partijen hebben al jaren een overlegstructuur en een subsidierelatie. Hierdoor kennen de partijen elkaar goed, maar was het in de beginfase wel even zoeken naar de nieuwe verhoudingen tussen de partners. Inmiddels heeft de rolverdeling zich uitgekristalliseerd en neemt de provincie de regierol wanneer nodig. Het kernteam komt drie keer per jaar bij elkaar om te evalueren en vooruit te kijken. Tegelijkertijd is het niet alle partners duidelijk hoe het programma precies aangestuurd wordt bleek uit het groepsinterviews.

Uit het interview bleek verder dat de afstand tussen de kleinere organisaties en het programma redelijk groot is. Zij kunnen niet overal aanwezig zijn en moeten er dus op vertrouwen dat hun belangen goed worden vertegenwoordigd door de grotere partijen. Tegelijkertijd hebben zij het gevoel dat zij alleen informatie komen halen en weinig kunnen brengen. Deze kleine partijen willen wel meedenken op hoofdlijnen, maar voor concrete projecten kunnen ze niet altijd aanwezig zijn: er moeten immers tijdsafwegingen gemaakt worden. Dit is volgens de geïnterviewden met name kenmerkend voor de partijen die op landelijk niveau actief zijn (Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten) en juist degene die op lokaal niveau actief zijn. De grotere partijen geven echter juist aan de inbreng van de kleinere partijen te waarderen om zo ook de kennisvraag en zorgen vanuit veld goed in beeld te hebben.

Inhoud

Sinds begin 2015 werken Landschap Overijssel en Natuur en Milieu Overijssel samen aan de basisfacilitering van groene vrijwilligers in Overijssel. De krachtenbundeling heeft de afgelopen 4 jaar effect gesorteerd en in "Natuur voor Elkaar" is het initiatief genomen om de samenwerking op het gebied van groene vrijwilligers verder te vergroten met zo veel mogelijk andere partners die met en voor groene vrijwilligers werken. Om de doelstellingen te realiseren worden basisactiviteiten en plusactiviteiten uitgevoerd. De basisactiviteiten staan in het kader van het bestendigen van de faciliteiten voor groene vrijwilligers. De plusactiviteiten staan in het kader van innovaties voor de inzet van vrijwilligers en het burgerinitiatief in de natuur.

In deze prioritaire actie hebben de partners er het afgelopen jaar voor gezorgd dat:

- Activiteiten, begeleiding en materialen die het mogelijk maken om overal in Overijssel actief mee te kunnen doen aan vrijwilligerswerk in het landschap zijn voortgezet.
- Het netwerk van vrijwilligers verder is versterkt en verbreed.
- In 2020 het 'Groen Bezig' festival georganiseerd zal worden

⁹ Provincie Overijssel (2019) Samenwerken in facilitering vrijwilligers Subsidieaanvraag 2019-2021

- Er beter aangesloten wordt bij de ‘veranderende’ vrijwilliger
- Betere afstemming tussen opleidingsprogramma’s worden onderzocht
- Aangesloten wordt bij andere initiatieven vanuit Natuur voor Elkaar

Resultaat

De plusactiviteiten hebben nog geen concrete resultaten. Binnen de basis is de afgelopen jaren wel intensief gewerkt aan een betere samenwerking tussen Landschap Overijssel en Natuur en Milieu Overijssel. Dit heeft zijn vruchten afgeworpen, want na een moeizame start geven beide partijen aan dat de samenwerking nu veel beter verloopt dan in het verleden. Het uitbouwen met nieuwe partners in de periode vanaf grofweg 2019 is hierbij een nieuwe uitdaging, waarbij opnieuw gezocht moest worden naar de juiste verhoudingen tussen partijen. Als kans wordt gezien dat men elkaar in een goed daglicht kan zetten, maar zonder de eigen identiteit te verliezen. Het vertrouwen bij de direct betrokken organisaties is sterk aanwezig. Er wordt nu gewerkt aan een groeiend vertrouwen over de gehele breedte van organisaties die betrokken zijn bij vrijwilligerswerk.

Succes- en faalfactoren

In onderstaande tabel zijn verschillende succes- en faalfactoren van deze actie opgenomen.

Succesfactoren	Faalfactoren
<ul style="list-style-type: none"> • Intensieve samenwerking zorgt voor meer begrip en betere samenwerking dan in het verleden • Onderling vertrouwen tussen direct betrokken organisaties • Provincie als partner in het proces zorgt voor een duidelijke afkadering van de plannen 	<ul style="list-style-type: none"> • Meenemen van de bredere organisaties die betrokken zijn bij vrijwilligerswerk blijft uitdagend • Interne medewerkers van organisaties hebben veelal eerst hun eigen taken, en daarna pas tijd voor taken gerelateerd aan Natuur voor Elkaar

Aanbevelingen

Voortzetten van de basis en plusactiviteiten

De activiteiten worden door alle betrokkenen gezien als belangrijk. Het is dan ook zaak dat deze activiteiten worden gecontinueerd.

Stel het belang van de vrijwilliger centraal in plaats van het belang van de organisaties

Om vrijwilligers te binden en een langdurige relatie aan te gaan is het van belang dat geluisterd wordt naar de wensen van de ‘moderne’ vrijwilliger. De invulling van het begrip ‘vrijwilliger’ verandert. Het is dan ook zaak om hierbij aan te sluiten.

Zet in op meer gelijkwaardigheid tussen vrijwilligersorganisaties

Het is raadzaam om in te zetten op meer gelijkwaardigheid tussen de organisaties zodat de partijen kunnen profiteren van elkaars krachten. Zoals reeds geschetst wordt er een onvolwaardige partnerschap tussen grote en kleinere organisaties ervaren, mede ingegeven door tijdgebrek van de kleinere organisaties. Terwijl beide juist veel aan elkaar hebben op het gebied van uitwisseling van vrijwilligers, educatie en netwerken. Lokale partijen hebben kennis van het lokale politieke veld, en nationale partijen hebben vaak meer slagkracht. Het zou goed zijn om de meerwaarde van samenwerking eens in een breder verband naar elkaar uit te spreken en hierop verder te borduren.

Aanbeveling voor het hebben van één penvoerder voor de subsidie

In het groepsgesprek werd aangegeven dat het betrekken van de verschillende partijen bij het onderdeel vrijwilligers zeer gewaardeerd wordt. Soms is het echter nog wel zoeken naar hoe de doelstellingen van de organisaties op elkaar kunnen worden afgestemd, en hoe de organisaties

met gezamenlijke en breed gedragen doelstellingen naar buiten kunnen treden. Het hebben van één penvoerder voor de subsidie door de kleinere organisaties is in dit kader een belangrijke aanbeveling.

2. Vergroenen van steden en dorpen

De Prioritaire Actie **Vergroenen van steden en dorpen** is erop gericht om meer bruikbaar groen in en nabij steden dorpen te krijgen, met een verbeterde welzijn, beleving, interactie, eigenaarschap en biodiversiteit als gevolg. Het doel van het vergroenen van steden en dorpen is het aanjagen van een beweging om steden en dorpen te vergroenen. Dit wordt gedaan door groen te verbinden met andere thema's als klimaatadaptatie, gezondheid, sociaal en economie. De actie richt zich sterk op de verbinding tussen mens en natuur.

De Provincie Overijssel is de trekker van deze actie. Daarnaast zijn een groot aantal organisaties betrokken, waaronder: NMO, Waterschappen, Operatie Steenbreek, Gemeenten, VHG, IVN, VNG, Woningcorporaties, Landschap Overijssel, VNO-NCW, Groei & Bloei, Vogelbescherming, KNNV.

Proces

Het vergroenen van steden en dorpen is een brede actie die vele facetten kent. Onder deze prioritaire actie wordt onder andere de subsidieregeling Natuur en Samenleving uitgevoerd, vinden initiatieven onder de Groene Loper plaats en wordt Overijssel Tuiniert uitgevoerd. Samenwerking verloopt met organisaties als de VNG, gemeenten, NMO, waterschappen en Operatie Steenbreek in verschillende samenstellingen voor de verschillende onderdelen. Uit het groepsinterview bleek dat deze actielijn uit dusdanig veel verschillende onderdelen bestaat dat de partners binnen de actie het overzicht ook niet altijd scherp hebben. Deze prioritaire actie is hiermee meer een programma dan daadwerkelijk een actielijn. In het groepsinterview kwam ook naar voren dat er voor deze prioritaire actie geen trekker buiten de provincie gevonden kon worden. Daarom heeft de provincie Overijssel hier het voortouw in genomen. Uiteindelijk wordt deze rol door de betrokkenen gewaardeerd, mede omdat hierdoor de invulling van de prioritaire actie de breedte blijft behouden om kansrijke initiatieven een kans te geven. Uiteindelijk hoopt de provincie in een aantal gevallen vooral een aanjaagfunctie te hebben, zodat de rol uiteindelijk overgenomen wordt door de gemeenten. Dit geldt bijvoorbeeld bij de Groene Lopers. Of deze wens in alle gevallen gegrond is valt overigens nog te bezien. Vanuit de focusgroep kwam naar voren dat de capaciteit bij vooral kleinere gemeenten hiervoor niet altijd adequaat is. Tegelijkertijd werd er wel de wens uitgesproken om het wijkniveau en het provinciale meer te verbinden. Hiervoor moeten onderwerpen ook bestuurlijk op het programma gezet worden en moet meer gebruik gemaakt worden van bestaande netwerken in de wijk.

Inhoud

In deze prioritaire actie hebben de partners er het afgelopen jaar voor gezorgd dat:

- Er inspiratiebijeenkomsten zijn georganiseerd voor gemeenten.
- Operatie Steenbreek is opgeschaald.
- De subsidieregeling Natuur en Samenleving is uitgevoerd.
- Verschillende acties en prijsvragen, zoals de tuinontwerpdag en Groen, Groener, Groenst.
- Doorontwikkeling van de aanpak Groene Lopers.
- Het onderdeel gericht op bedrijven is uitgevoerd via de actie Natuurlijk Kapitaal.
- Start gemaakt met actieprogramma 'Overijssel tuiniert'.

Resultaat

In 2018 is de keuze gemaakt om in eerste instantie te richten op het inspireren van wethouders en gemeenteambtenaren. De gedachte hierbij was dat in eerste instantie de gemeenten mee moeten in de groene beweging, om zo gezamenlijk inwoners te verleiden om mee te gaan in de beweging.

Er zijn diverse activiteiten (omgevingsscan, symposium, doe- en leernetwerk) uitgevoerd om concrete voorbeelden en handvatten te geven aan bestuurders en gemeenteambtenaren. Inmiddels zijn alle gemeenten in meer of minder mate aangehaakt en wordt de focus verlegd naar de inwoners.

Succes- en faalfactoren

In onderstaande tabel zijn verschillende succes- en faalfactoren van deze actie opgenomen.

Succesfactoren	Faalfactoren
<ul style="list-style-type: none"> Brede insteek van de subsidieregeling Natuur voor Elkaar zorgt er voor dat veel initiatieven uitgevoerd kunnen worden Opzet van de actie zorgt voor een breed palet aan maatregelen 	<ul style="list-style-type: none"> Brede opzet van de actie wekt soms beeld op van 'druppel op een hete plaat'. Resultaat is hierdoor verspreid Het is twijfelachtig of het bij de rol van de provincie past om direct inwoners te betrekken. Opzet van initiatieven is incidenteel van aard. Continuïteit is hierbij in het geding.

Aanbevelingen

Actielijn wellicht inperken en wellicht herschikken om overzichtelijkheid te bevorderen

Het brede palet aan initiatieven zorgt voor een ietwat versnipperd beeld onder deze actie. Aan de ene kant is de flexibiliteit goed om bottom-up initiatieven te kunnen faciliteren, maar het is wel zaak om een overzichtelijk geheel te kunnen presenteren. Dan wordt het resultaat van de actie ook beter meetbaar.

Aandacht richting gemeenten (ambtenaren en bestuurders) niet laten verzwakken

De actie zet nu een verschuiving van aandacht in naar inwoners in plaats van gemeenten. Het is van belang om de aandacht richting gemeenten te continueren voor een duurzamer vervolg. Om gedragsverandering bij de ambtenaren en bestuurders te waarborgen is langer aandacht nodig.

Zoek synergie met andere acties in de bebouwde omgeving

Deze actie sluit goed aan bij de acties 'Meer kennis en bewustzijn van natuurlijk kapitaal' en 'Vergroenen van schoolpleinen'. Zoek de samenwerking op, dan kan er naar betere resultaten toegewerkt worden.

3. Groene schoolpleinen

De Provincie Overijssel heeft samen met de partners de ambitie geformuleerd om alle schoolpleinen groen te krijgen in 2025. Onder de prioritaire actie **groene schoolpleinen** is het doel gesteld om 600 schoolpleinen te vergroenen. Vergroening van de schoolomgeving wordt gestimuleerd omdat groen een belangrijke rol speelt bij de cognitieve, motorische en sociale ontwikkeling van kinderen. Daarnaast draagt dit bij aan biodiversiteit en sociale cohesie: door groene schoolpleinen samen in te richten met kinderen, ouders en de buurt. Zo raken kinderen en daarmee de volwassenen van de toekomst beter verbonden met de natuur. De prioritaire actie sluit daarom vooral bij aan de hoofdlijnen 'Natuur dichterbij mensen brengen', 'Vergroten van de betekenis van natuur voor mensen', en 'Robuuste en flexibele condities voor wilde plant- en diersoorten'.

De trekker van de actie is Natuur en Milieu Overijssel. Bij de actie zijn de provincie Overijssel, IVN Overijssel en Springzaad betrokken.

Proces

De partners in het vergroenen van schoolpleinen zijn de provincie Overijssel, Natuur en Milieu Overijssel, IVN en Springzaad. Binnen de actie zijn er trekkers benoemd voor de denklijn, de doelijn en de leerlijn. Het proces is in deze actie tamelijk moeizaam verlopen. Omdat er gedurende het eerste jaar een verschil in visie ontstond over de invulling van de rol van het programmateam en de invulling van de subsidieregeling tussen provinciebestuur en betrokken partners. Partners ambieerden een actieve meedenkende en stimulerende rol richting de scholen om zo de kwaliteit van het groene schoolplein te verhogen. Een ervaren en deskundige procesbegeleider moest dit bereiken en was onderdeel van het voorstel voor de subsidieregeling. Vanwege een grotere focus op realisatie door de provincie (de gedeputeerde) werd de subsidieregeling aangepast. Hierbij werd de voorwaarde voor inzet van een procesbegeleider uit de subsidieregeling gehaald. Hierdoor hebben partners bij een subsidieaanvraag veel meer een toetsende functie achteraf gekregen dan een adviserende en inspirerende rol vooraf. Door deze wijziging moesten de partners zich opnieuw activeren om aangehaakt te blijven en zoeken naar andere wegen om invloed op de beoogde kwaliteit te kunnen uitoefenen.

Inhoud

In deze prioritaire actie hebben de partners er het afgelopen jaar voor gezorgd dat:

- Een overzicht is gevormd van de huidige situatie bij scholen.
- Een netwerk is opgebouwd van ontwerpers, procesbegeleiders en hoveniers die bekend zijn met de ambities en realisatie van groene schoolpleinen
- Er informatiebijeenkomsten zijn geweest voor scholen die geïnteresseerd zijn in de vergroening van hun schoolplein
- Er kennisbijeenkomsten zijn geweest voor professionele betrokkenen bij de vergroening van schoolpleinen (hoveniers, ontwerpers, procesbegeleiders)
- Opzet van een website met toegankelijke informatie over de mogelijkheden voor de inrichting van een groene schoolplein, het proces om tot een groen schoolplein te komen (stappenplan), financieringsmogelijkheden en andere handige tips en tricks voor het vergroenen van schoolpleinen.
- In 2019 een subsidieregeling is opengesteld voor het vergroenen van schoolpleinen, met een budget om aan 100 scholen een subsidie van € 10.000 beschikbaar te stellen. Inmiddels (oktober 2019) hebben meer dan 65 scholen subsidie aangevraagd

Van het totale subsidiebedrag van € 10.000 zou € 2.500 worden ingezet voor een bij het programma aangesloten procesbegeleider. Uiteindelijk is door de provincie besloten om scholen meer autonomie te verlenen in de wijze van vergroenen van schoolpleinen. Daardoor is een procesbegeleider niet langer verplicht gesteld binnen de subsidieregeling.

Resultaat

Het doel is om in 2019 in totaal 100 scholen aan de slag te laten gaan met de vergroening van schoolpleinen. Dit lijkt haalbaar. Hiermee zal de prioritaire actie haar beoogde output behalen. Om het beoogde resultaat van de actie daadwerkelijk te behalen zal wel vervolg gegeven moeten worden aan de actie. De leerlijn is op dit moment nog niet ingezet. Deze leerlijn is gericht op het optimale gebruik van de groene schoolpleinen als groen klaslokaal en zal in 2020 ruim volop krijgen. Daarnaast kunnen met nauwkeurige monitoring de successen van groene schoolpleinen beter gevolgd en gecommuniceerd worden. Dit kan andere scholen motiveren om in te zetten op de vergroening van schoolpleinen, wat het resultaat ook kan verbeteren

Succes- en faalfactoren

In de onderstaande tabel zijn succes- en faalfactoren van deze actie beschreven.

Succesfactoren	Faalfactoren
<ul style="list-style-type: none">• Laagdrempelige subsidie waarbinnen scholen veel autonomie hebben• Sterke uitbreiding van het netwerk aan scholen dat betrokken is bij dit soort groene initiatieven• Initiatief met (potentieel) veel resultaat op de lange termijn, mits continuïteit gewaarborgd is• Initiatief waarvan de verwachte resultaten erg goed te gebruiken zijn als reclame voor het programma.	<ul style="list-style-type: none">• Autonomie scholen kan de kwaliteit van de maatregelen ondermijnen• Huidige subsidieregeling biedt geen mogelijkheid voor het stellen van voorwaarden.• Continu gebruik en onderhoud van schoolpleinen is kostbaar en lastig te organiseren – de leerlijn die hier bij valt is nog niet opgestart.• Financiering is uitdagend en creatieve financieringsconstructies zijn nodig voor goed vervolg.

Aanbevelingen

Maak de regeling aantrekkelijker voor scholen die drempels ervaren

Scholen kunnen om uiteenlopende redenen drempels ervaren om een subsidieaanvraag in te dienen: bijvoorbeeld een gebrek aan informatie, een gebrek aan tijd of een gebrek aan mogelijkheden voor een eigen bijdrage. Met kennisbijeenkomsten of het koppelen van gemeentelijke en provinciale doelen kunnen hiervoor oplossingen gevonden worden. Daarnaast is het zinvol om de mogelijkheden voor *crowdfunding* en andere creatieve financieringsconstructies verder te onderzoeken. Een specifieke aanpak voor scholen die deze drempels ervaren is een belangrijke richting voor het vervolg van de prioritaire actie.

Zet de leerlijn zo snel mogelijk in

De leerlijn zal vooral gericht zijn op het ideale gebruik van groene schoolpleinen. Dit houdt in dat workshops en trainingen georganiseerd worden voor scholen en betrokkenen, om op een juiste manier te profiteren van het schoolplein. De evaluatoren zijn van mening dat de leerlijn essentieel is om een duurzaam resultaat te realiseren. De workshops kunnen ingericht worden op thema's als eetbaar groen, het belang van natuur voor cognitieve ontwikkeling en het betrekken van kinderen en volwassenen bij het beheer en behoud.

Contact met andere provincies over lessen, contact met gemeenten voor koppeling doelen

Waar het netwerk van scholen en betrokken partijen enorm is uitgebreid in het kader van de denklijn, liggen met het oog op het netwerk nog kansen voor de toekomst. Door contact te zoeken met andere provincies kan de prioritaire actie evenementen en maatregelen organiseren op basis van best practices. Daarnaast kan door contact met gemeenten onderzocht worden of zij vergelijkbare doelen, en eventueel financiële middelen hebben om schoolpleinen te vergroenen. Een voorbeeldgemeente waar het vergroenen van schoolpleinen ook wordt gesubsidieerd, is de Gemeente Rotterdam.

Monitoring belangrijk voor marketing en juiste uitvoering vergroening schoolpleinen

Zoals genoemd biedt de huidige subsidieregeling geen mogelijkheden voor het stellen van voorwaarden en het verplichten van verantwoording door scholen. Hierdoor moet een andere oplossing gevonden worden om de prestaties te monitoren. Voorlopig lijkt dit enkel mogelijk op vrijwillige basis door scholen. Monitoring is van belang om een beeld te krijgen of het proces en het resultaat van vergroening van schoolpleinen aansluit bij de ambities van het programma. Daarnaast kunnen met nauwkeurige monitoring de successen van groene schoolpleinen beter gevolgd en

gecommuniceerd worden. Dit kan andere scholen motiveren om in te zetten op de vergroening van schoolpleinen.

Herintroduceer de procesbegeleider om kwaliteit te borgen

In eerste instantie was het idee om via de subsidieregeling te sturen op de kwaliteit van de plannen voor de groene schoolpleinen. Van het totale subsidiebedrag van € 10.000 zou € 2.500 worden ingezet voor een bij het programma aangesloten procesbegeleider. Uiteindelijk is door de provincie besloten om scholen meer autonomie te verlenen in de wijze van vergroenen van schoolpleinen. Daardoor is een procesbegeleider niet langer verplicht gesteld binnen de subsidieregeling. De evaluatoren zijn van mening dat deze beslissing de kwaliteit van de aanpak niet ten goede komt. Het is aan te raden om de procesbegeleider weer terug te versleutelen in het subsidieraamwerk.

4. Langjarige afspraken over ontwikkeling en beheer van het landschap

De actie **langjarige afspraken over ontwikkeling en beheer van het landschap** heeft als doel om zelforganisatie en eigenaarschap in het gebied te stimuleren en maatwerk per gebied te bieden, met behoud van de kwaliteit van het landschap als gevolg.

Landschap Overijssel is trekker van deze actie. Andere deelnemende partijen zijn Staatsbosbeheer, Overijssels Particulier Grondbezit, LTO, Agrarische Collectieven & ANV's, Stichting Groene en Blauwe diensten Overijssel, Stichting Kostbaar Salland, Stichting Particulier Landschapsbeheer IJsseldelta + (SPLIJ+), Stichting Landschapsfonds Enschede, Het Oversticht en verschillende gemeenten

Proces

Deze actie is met name een samenwerking tussen vertegenwoordigers van de agrarische collectieven, Landschap Overijssel, LTO, Provincie Overijssel, Staatsbosbeheer, Stichting IJssellandschap (mede namens OPG) en de Vlinderstichting. In 2015 liepen de groen/blauwe diensten af, waarbij individuele contracten afgesloten werden voor het beheer van het landschap. In het nieuwe programma is er daarna voor gekozen om via pilots ontwikkeling en beheer van landschap op te pakken en te kijken naar nieuwe vormen van samenwerking. Al snel is er wel voor gekozen om bij de oorspronkelijke beheertermijn van de groen/blauwe regelingen aan te sluiten van 20 tot 30 jaar. Hiervoor is een landschapsfonds opgericht, waardoor deze langetermijnstrategie ook is gegarandeerd. Uit twaalf aanmeldingen voor pilots, zijn uiteindelijk zeven pilots uitgekozen. De actie wordt getrokken door Landschap Overijssel. Hier zit ook gelijk een spanning. De provincie is namelijk verantwoordelijk voor het bredere landschapsbeheer en heeft ook een subsidieregeling bij het financieren van de pilots. De provincie zit daarom met een dubbelrol aan tafel. In het groepsgesprek werd aangegeven dat het vooral in de beginfase wel zoeken was om het enthousiasme van de pilotgebieden in lijn te brengen met de formele regels van de provincie. In het groepsgesprek werd daarom ook aangegeven dat er nu achteraf gevonden werd dat de provincie vooral in het begin meer kaders had kunnen bieden in de uitvoering. Ook gaven zij aan dat de kennis en kunde van goed landschapsbeheer bij de provincie ligt, en dat het is zaak om dit aan te blijven bieden en de pilotgebieden te ondersteunen. Op dit moment vindt overigens een separate evaluatie van deze actielijn plaats, om lessen voor de toekomst te trekken.

Inhoud

Deze prioritaire actie heeft er in het afgelopen jaar voor gezorgd dat:

- Er zeven pilots zijn ontwikkeld met verschillende benaderingen, van een zeer integrale benadering van landschapsbeheer met een grote diversiteit aan maatschappelijke stakeholders, tot een benadering die strikt gericht is op het behoud van het landschap.
- Nieuwe samenwerkingen zijn opgestart tussen organisaties
- Alternatieve verdienmodellen en bestuursvormen zijn ontwikkeld.

Resultaat

Ordering in bestaande initiatieven voor natuurbeleid

Op het gebied van natuurbeleid bestaan in de regio Overijssel tal van verschillende initiatieven binnen Natura 2000, de Groene Loper en landschapsbeheer met groen/blauwe diensten. Dit werd nog duidelijker aangezien met deze actie een zo breed mogelijke definitie van natuurbeleid is gehanteerd. De prioritaire actie heeft ervoor gezorgd dat de verschillende initiatieven beter op elkaar zijn afgestemd.

Integrale benadering van het beheer van landschap

Door de brede kaders binnen deze actie moest opnieuw worden vastgesteld wat het landschap precies inhoudt. Dit heeft geleid tot een integrale benadering waar ook thema's als beleving, toegankelijkheid, wandelpaden en de gebruiker een belangrijke rol hebben gekregen. Dit neemt niet weg dat een sectorale benadering soms nog gebruikt wordt, maar in algemene zin wordt het landschap zo breed mogelijk gedefinieerd.

Herformulering van de functie van landschap voor de economie leidt tot meer waardering

In de traditionele definitie van landschap werd weinig nadruk gelegd op de economische functie van de natuur en het landschap. Binnen de actie is er meer aandacht aan economie besteed, waardoor een breder draagvlak gecreëerd is voor langjarige afspraken over de ontwikkeling en het beheer van landschap.

Succes- en faalfactoren

In de onderstaande tabel zijn succes- en faalfactoren van deze actie beschreven.

Succesfactoren	Faalfactoren
<ul style="list-style-type: none">• Vrijheid bij pilotvorming zorgt voor veel ruimte bij de ontwikkeling• Betrekken van maatschappelijke partijen zorgt voor verschuiving naar andere financieringsmodellen en bestuursvormen• Brede betrokkenheid van maatschappelijke partijen zorgt voor draagvlak in de samenleving	<ul style="list-style-type: none">• Vrijheid bij pilotvorming was soms lastig voor initiatiefnemers, omdat de kaders niet duidelijk waren.• Om effecten van pilots goed te kunnen meten is continuïteit in de uitvoering nodig• Vertalen van de lessen uit de pilots naar beleid op hoger schaalniveau is uitdagend

Aanbevelingen

Zaak om de lessen uit de initiatieven op te schalen

Nu een zevental pilots worden uitgevoerd, is er aandacht nodig om de goede elementen uit deze initiatieven te destilleren en te vertalen naar beleid op een hoger niveau. Om dit zo goed mogelijk te doen is het van belang dat de initiatieven periodiek worden geëvalueerd en dat het contact met de provincie intact blijft.

Betrokkenheid van de provincie blijft van groot belang in de ondersteuning van initiatieven

Waar de provincie in eerste instantie geneigd is om de initiatieven zo veel mogelijk vrijheid te bieden, hebben de initiatieven in de toekomst vooral ook baat bij advies van de provincie. Aangezien zij al langere tijd eindverantwoordelijke zijn voor landschapsbeheer, heeft de provincie veel kennis en kunde ontwikkeld. De provincie moet dus (op afstand) betrokken blijven bij de initiatieven.

Communicatie en brede betrokkenheid bidbooks zorgt voor draagvlak in de samenleving

De pilots zijn gebaat bij duidelijke communicatie over de voortgang van hun initiatieven. Door de behaalde prestaties te delen ontstaat draagvlak en enthousiasme in de samenleving. Dit geldt bijvoorbeeld bij de samenstelling van de bidbooks. Wanneer de bidbooks na veelal brede inspraak van de samenleving werden gepresenteerd, ontstond waardering bij bewoners over het geleverde werk.

5. Stimuleren van natuur- en landschapsinclusieve landbouw

De Prioritaire Actie **Stimuleren van natuur- en landschapsinclusieve landbouw** is gericht op de verbetering van de relatie tussen de landbouwsector en natuurlijk kapitaal¹⁰. De Prioritaire Actie wordt ook vaak aangeduid als het Innovatielab Natuurrijk ondernemen. Het koersdocument benadrukt het belang van natuurlijk kapitaal voor de landbouw. De ontwikkeling naar een meer positieve en wederkerige relatie tussen landbouw en het natuurlijk kapitaal en productie in harmonie met de omgeving is al onderweg, bijvoorbeeld vanuit het provinciale uitvoeringsprogramma Agro & Food. Ter versterking van deze ontwikkeling is deze prioritaire actie in het leven geroepen.

De Provincie Overijssel is de trekker van deze actie. Daarnaast zijn een groot aantal organisaties betrokken: LTO Noord regio Oost, Staatsbosbeheer, Boeren natuur Overijssel, Landschap Overijssel, OPG, Stichting IJssellandschap, Stichting Voedselbosbouw, NMO, Natuurboeren uit de buurt, Natuurboeren, Weerribbenzuivel, OAJK, Ravon, Natuurmonumenten, Waterschap Vechtstromen, Oversticht, Vitens, Aeres groep, SYFN Zwolle, Gemeente Tubbergen en Gemeente Enschede

Proces

De Provincie Overijssel is trekker van de actie, waarbinnen pilots konden worden ingediend in kansrijke gebieden. De kern van het innovatielab is een netwerk van ongeveer dertig mensen die een brede range aan organisaties vertegenwoordigen. Dit zijn de organisaties uit Samen werkt Beter, aangevuld met anderen. Onder de paraplu van de prioritaire actie zijn verschillende cursussen aangeboden die bijvoorbeeld ingingen op de voordelen van natuurrijk ondernemen. Binnen het kader van de afdeling Agro & Food biedt de provincie subsidies voor kennisvragen en subsidies voor nieuwe concepten, op basis van "proofs of concept". Echter, op het gebied van natuurrijk ondernemen blijven deze subsidies achter. Het innovatielab heeft tot nu slechts één uitgewerkte pilot voortgebracht. Binnen het netwerk is de wens geuit om het innovatielab door te ontwikkelen naar een eigen platform, met personeel en budget, die dicht bij ondernemers kan staan. Hiervoor is het pamflet "de tijd is rijp en groen ontwikkeld". Gelet op het vervolg is een belangrijke vraag of deze actie onder de paraplu van "Natuur voor Elkaar" moet blijven voortbestaan of moet worden ondergebracht bij een andere provinciale beleidslijn "Agro & Food". Voordeel van de eerste lijn is dat natuur centraal staat in de aanpak. Aan de andere kant kan in de beleidslijn Agro & Food de hele keten worden afgedekt, wat voor dit onderdeel ook van belang is.

Inhoud

In deze prioritaire actie hebben de partners er het afgelopen jaar voor gezorgd dat:

- Er een breed netwerk is opgezet dat geregeld bij elkaar komt
- Er verschillende cursussen zijn aangeboden, bijvoorbeeld voor het ontwikkelen van verdienmodellen rond natuurrijk ondernemen
- Er vier pilots zijn geselecteerd, waarvan 1 pilot is uitgemond in een subsidie
- Er verbinding is gemaakt tussen de ketengerichte benadering van Agro & Food en de integrale benadering van Natuur voor Elkaar

¹⁰ Provincie Overijssel (2017) Reader deel B: Plannen van aanpak per actie

Resultaat

Agrariërs maken kennis met een nieuwe manier van werken

Het innovatielab is een goede manier om agrariërs kennis te laten maken met natuurinclusief werken. Het is met name gericht op stimuleren, voorlichting en communicatie. Het beeld is dat bij agrariërs hierdoor meer begrip van natuurinclusief werken is ontstaan.

Innovatielab zorgt voor koppeling tussen Agro & Food en Natuur voor Elkaar

Het innovatielab heeft bij de provincie zowel connectie met het programma Natuur voor elkaar als met het Agro & Foodprogramma (wordt apart geëvalueerd). Hiermee wordt de gebiedsgerichte benadering van natuur gekoppeld aan de ketengerichte benadering van Agro & Food, waarbij gezocht wordt naar verdienmodellen voor een meer natuurinclusieve Agro & Foodketen.

Opstart van pilots valt tegen

Binnen het kader van de afdeling Agro & Food biedt de provincie subsidies voor kennisvragen en subsidies voor nieuwe concepten, op basis van "proofs of concept". Echter, op het gebied van natuurrijk ondernemen blijven deze subsidies achter. Het innovatielab heeft tot nu slechts één uitgewerkte pilot voortgebracht.

Natuurrijk ondernemen wordt vaak niet innovatief geacht

Zowel ondernemers zelf als de beoordelingscommissie voor subsidies zien natuurrijk ondernemen zelden als innovatief. Ondernemers zijn dan terughoudend om een subsidieaanvraag in te dienen, en de beoordelingscommissie is terughoudend om subsidieaanvragen goed te keuren. Het succes van de prioritaire actie *stimuleren van natuur- en landschapsinclusieve landbouw* ligt voorlopig nog in voorlichting en het organiseren van cursussen.

Succes- en faalfactoren

In onderstaande tabel zijn verschillende succes- en faalfactoren van deze actie opgenomen.

Succesfactoren	Faalfactoren
<ul style="list-style-type: none">• Verbinding van de ketenbenadering van het Agro & Foodprogramma met de integrale aanpak van Natuur voor Elkaar• Kennisdeling en aanbod van cursussen om agrariërs bewust te maken van mogelijke verdienmodellen	<ul style="list-style-type: none">• Pilots komen niet van de grond omdat ze niet gezien worden als innovatief• Natuurrijk ondernemen wordt nog te weinig gezien als een winstmakend verdienmodel• Betrokkenheid van andere ketenpartners is nog niet vanzelfsprekend

Aanbevelingen

Aanjagen, voorlichten en communiceren werkt beter dan afdwingen via regelgeving

Onder de paraplu van de prioritaire actie natuur- en landschapsinclusieve landbouw hebben samenwerkende organisaties veel informatie op kunnen halen bij agrariërs. Zij merken dat het implementeren van regelgeving veelal averechts werkt. Agrariërs zien dit als een inbreuk op hun bedrijfsvoering. "Zachtere" middelen zoals subsidies, voorlichting en communicatie werken vaak beter. De basis voor meer natuurinclusieve landbouw ligt er, aangezien agrariërs het belang van een wederkerige relatie met de natuur erkennen. Het is dus van belang om te investeren in subsidies, voorlichting en communicatie.

Maak sterkere verbinding met de ketenpartners

Op dit moment richt het innovatielab zich met name op agrariërs. Voor een duurzamer resultaat is het zaak om de verschillende ketenpartners bij het proces te betrekken. Dit kan de agrariërs ook overtuigen van de validiteit van de voorgestelde verdienmodellen. Omdat het Agro & Foodprogramma zich hierop richt is het goed om de actie onder dit programma te huisvesten.

Innovatielab biedt mogelijkheid tot aanjagen natuurlijk ondernemen door communicatie

De successen van het innovatielab liggen in de verschillende cursussen en bijeenkomsten die zijn aangeboden, bijvoorbeeld voor het ontwikkelen van verdienmodellen rond natuurlijk ondernemen. Deze cursussen moeten dus voortgezet worden. Zoals eerder geconcludeerd ligt de uitdaging voor natuurlijk ondernemen in het delen van mogelijkheden voor ondernemers om te participeren. Het is zaak om met het innovatielab juist hieraan aandacht te besteden.

6. Ontwikkelen van experimenteerruimte

De Prioritaire Actie **Ontwikkelen van Experimenteerruimte** is erop gericht om initiatieven die niet binnen de bestaande regels en procedures uit te voeren zijn, maar naar verwachting wel een positief effect voor natuur en economie teweegbrengen, toch een kans te geven. Het doel van de actie is tot een werkwijze te komen waarbij dergelijke initiatieven worden geselecteerd, ondersteund en geholpen bij de realisatie.

De trekker van de actie is de gemeente Tubbergen. Andere partijen die meewerken zijn de provincie Overijssel, VNO-NCW, Overijssels Particulier Grondbezit en Landschap Overijssel.

Proces

De partners in deze actie zijn de VNG, de provincie Overijssel, VNO-NCW, OPG en Landschap Overijssel. De trekker van deze actie is de VNG. Voor de actie zijn projecten aangedragen die in de knel kwamen met regelgeving, maar naar verwachting wel goed waren voor de natuur. In februari 2018 is een oproep gedaan voor pilots. Uit de pool van zeven voorstellen zijn uiteindelijk 5 pilots gekozen. Met alle betrokkenen binnen de provincie, de gemeenten en de initiatiefnemers is toen het overleg gestart in mei/juni/juli 2018. Na de zomer van 2018 is gestart met het zoeken naar oplossingen binnen de pilots. Vier van de vijf pilots zijn inmiddels afgerond. In één van de pilots is de herplantplicht aan de orde gekomen. De bevindingen van deze pilot worden nu meegenomen naar het landelijke niveau. De overige pilots hebben vooral gediend om de werkwijze helder te krijgen. De uitdaging voor de toekomst ligt vooral in het opschalen en algemene lessen trekken uit de uitgevoerde pilots.

Inhoud

In deze prioritaire actie hebben de partners er het afgelopen jaar voor gezorgd dat:

- Vier van de vijf pilots tot een succesvol einde zijn gebracht met een oplossing op maat
- De pilot over het voedselbos is opgeschaald naar landelijk niveau vanwege de bovenprovinciale aard van het vraagstuk

Resultaat

Uit een oproep voor pilots zijn zeven voorstellen gekomen met initiatieven die in de problemen raakten op het gebied van regelgeving bij de gemeenten. Op basis van criteria die zijn samengesteld door de actoren zijn uiteindelijk een vijftal projecten geselecteerd voor verdere uitwerking. Deze projecten zijn:

- Landschapskamers;
- Loswal Giethoorn;
- Voedselbos;
- Beter Wonen Vechtdal;
- Verplaatsing Vechtdalhoeve.

Alle bovenstaande pilotprojecten op de landschapskamers na, zijn op dit moment afgerond. Dit houdt in dat er samen met de ondernemers en andere betrokkenen tot een oplossing is gekomen, waarbij natuur en economie beter hand in hand kunnen gaan. Sommige van de initiatieven kunnen ook opgeschaald worden naar landelijk niveau. Dit gaat met name om de pilotstudie over het voedselbos.

Succes- en faalfactoren

Puntsgewijs succes en faalfactoren

Succesfactoren	Faalfactoren
<ul style="list-style-type: none"> De mogelijkheid om te spreken over barrières in regelgeving zorgt voor mindere beleidsangst Het pilot-format kan dienen als methode om barrières te identificeren 	<ul style="list-style-type: none"> Besluiten over regelgeving liggen niet direct bij de uitvoerders van de actie Door pilot-format vallen initiatieven buiten de boot

Aanbevelingen

Zorg voor continue mogelijkheid voor ondernemers om knelpunten te bespreken

Regelgeving belemmert ondernemers om innovatieve ideeën uit te voeren. Hierdoor denken veel ondernemers het liefst niet te veel buiten de boekjes. Ondernemers zijn vooral bang dat zaken van het beleid niet mogen of niet kunnen en dat er een langdurige juridische strijd volgt. Vanuit beleidsoogpunt is dit een negatief gevolg van de regelgeving. Het is daarom belangrijk dat aandacht voor dit soort situaties blijft bestaan.

Zoek op een hoger (provinciaal) niveau naar oplossingen voor dit soort dilemma's tussen regelgeving en vooruitgang

Met de pilots onder deze actie is aangetoond dat er ruimte is om tot oplossingen te komen, maar dit is geen structurele oplossing. Op deze manier wordt er namelijk een arbitraire selectie gemaakt, en vallen sommige initiatieven tussen wal en schip. Als je beleid en regelgeving ervoor zorgt dat positieve ontwikkelingen tegengehouden worden, is het zaak dat beleid en regelgeving herzien wordt. De werkbaarheid van de regels moet op een hoger, provinciaal niveau worden gezien. Praktisch wordt er nu binnen de pilots gezamenlijk gezocht naar mazen in de wet. Dat betekent dat er een structurele oplossing moet komen.

7. Meer kennis en bewustzijn van natuurlijk kapitaal

De actie **meer kennis en bewustzijn van natuurlijk kapitaal** is er op gericht om mensen meer bewust te maken van de kansen die natuur biedt en de verbanden tussen natuur en economie. Natuurlijk kapitaal wordt hier gedefinieerd als natuurlijke bronnen en ecosystemen, economische activiteit als productie & consumptie van goederen en diensten. De acties zijn ontworpen om het bewustzijn van mensen over deze relatie actief te vergroten.

Proces

Deze actie heeft vorm gekregen via een aantal verschillende initiatieven en met betrokkenheid van organisaties als Recron, LTO-Noord, VNO-NCW, Landschap Overijssel, Natuurverdubbelers, Provincie Overijssel, Natural Capitains en andere ondernemers. De actie wordt getrokken door VNO-NCW. Deze actie is gestart met een onderzoek naar de economische waarde van natuur bij drie sectoren: recreatie/vrijtijdseconomie, bedrijventerreinen en landbouw. Uiteindelijk heeft dit geleid tot vouwkaarten waarmee het gesprek aangegaan wordt bij de verschillende sectoren om ondernemers te motiveren. Het handelen van de ondernemers lijkt echter nog minder beïnvloed.

De indruk vanuit de prioritaire actie is dat ondernemers geld en/of middelen nodig hebben om de volgende stap te zetten. Voor het vervolg van het programma zou daarom gekeken moeten worden hoe ook het handelen van deze groepen ondernemers kan worden beïnvloed. Overigens komt ook uit de gesprekken naar voren dat er risico is op overvraging richting ondernemers omdat er ook vanuit andere beleidsvelden lijntjes lopen. Goede afstemming met andere provinciale afdelingen (Economische Zaken / Cultuur) is daarom van belang.

Inhoud

In deze prioritaire actie hebben de partners er het afgelopen jaar voor gezorgd dat:

- Ambassadeurs van duurzaam ondernemen hun verhaal konden houden aan andere ondernemers
- Excursies, masterclasses en een atelier is opgezet voor agrarische ondernemers
- Aansluiting gevonden is met de aanpak 'duurzame bedrijventerreinen' via een roadshow, kennisdeling, masterclasses en ateliers.
- Samenwerking met de vrijetijdsindustrie is opgezet onder de noemer 'Gastvrij Overijssel'

In het plan van aanpak is voor elke sector een andere aanpak ontworpen. Dit is een goede beslissing geweest, vanwege de wisselende context per sector. Voor de sector vrijetijdseconomie bestond bijvoorbeeld al een netwerk en konden partijen met een natuurinclusieve aanpak gemakkelijk benaderd worden. Ook voor de agrarische sector kon gebruik gemaakt worden van een bestaand netwerk. Voor de sector bedrijven/maakindustrie moeten de bedrijventerreinen met een natuurinclusieve aanpak echter nog grotendeels in kaart gebracht worden. De bijbehorende acties zijn dusdanig verschillend dat een apart ontworpen plan van aanpak loont. Daarnaast kunnen bij de andere sectoren individuele ondernemers aangesproken worden, terwijl voor bedrijventerreinen slechts het parkmanagement/ondernemersgroepen aanspreekbaar zijn.

Resultaat

Mogelijkheden voor bedrijven in kaart gebracht

Voor de sector bedrijven/maakindustrie staat een natuurinclusieve aanpak nog grotendeels in de kinderschoenen. De prioritaire actie heeft grotendeels in het teken gestaan van het in kaart brengen van mogelijkheden en voorlopers. De verdere uitwerking van projecten kan, mits goed uitgewerkt, als voorbeeld dienen voor andere terreinen, met potentieel een breder resultaat.

Toeristische sector wordt voorgelicht over de werking van landschap en natuur

Waar veel landbouwers in de gaten hebben "hoe de natuur werkt" en hoe zij hier als ondernemers invloed op hebben, is dit voor ondernemers in de toeristische sector nog onduidelijk. Een belangrijk onderdeel van de prioritaire actie is het creëren van eigenaarschap bij ondernemers. Ondernemers in de toeristische sector zien de natuur nog vaak als een decor en een vanzelfsprekendheid. Door deze ondernemers voor te lichten over de werking van de natuur en de waarde voor hun bedrijfsvoering, krijgen zij eerder een gevoel van verantwoordelijkheid voor de natuur.

Uitwisseling met andere prioritaire acties en programma's zorgt voor integrale benadering

In de opzet van de verschillende deelacties onder de prioritaire actie Meer kennis en bewustzijn van natuurlijk kapitaal zijn duidelijk overeenkomsten zichtbaar met de andere prioritaire acties. Zo bestaat het tussentijds aangepaste actieplan uit de onderdelen agrarische sector, maakindustrie/bedrijven en vrijetijdseconomie. Er is verbinding gelegd met provinciale programma's zoals Agro & Food, Ruimtelijke Klimaatadaptatie (RAP), Nieuwe Energie (NEO), Gastvrij Overijssel en Ervencoach. Dit zorgt voor een integrale benadering

Succes- en faalfactoren

In de onderstaande tabel zijn succes- en faalfactoren van deze actie beschreven.

Succesfactoren	Faalfactoren
<ul style="list-style-type: none">• Structuur van de prioritaire actie is goed op gezet• Transparantie zorgt er voor dat de aanpak helder blijft• Keuze voor verschillende aanpakken voor de drie sectoren is noodzakelijk vanwege wisselend startpunt• Apart ontworpen plan van aanpak per sector loont	<ul style="list-style-type: none">• Communicatie kan een breder bereik hebben, zodat zowel de bevolking als de professionals worden bereikt• Oudere ondernemers zijn minder vatbaar voor natuurinclusief werken en hebben meer overtuiging nodig• Natuurontwikkeling op landbouwgrond of bedrijventerreinen kan de ontwikkeling van economisch areaal beperken• Hoewel bewustzijn bij ondernemen wordt vergroot, leidt dit nog niet direct tot handelen.

Aanbevelingen

Differentieer tussen jonge en oudere ondernemers

De ervaringen van de drie sectoren is dat vooral jonge ondernemers open staan voor maatregelen, terwijl voor oudere werknemers meer voorlichting of overtuiging nodig hebben. Het is raadzaam om voor beide doelgroepen een ander informatieplan te ontwikkelen.

Maak de overstap van bewustwording naar handelen

Het benaderen van individuele ondernemers heeft geleid tot meer bewustwording van de natuur. Dit geldt met name in de toeristische sector. Het handelen van de ondernemers lijkt echter nog minder beïnvloedt. Voor het vervolg van het programma zou daarom gekeken moeten worden hoe ook het handelen van deze groepen ondernemers kan worden beïnvloed.

Waak voor overvraging

Uit de gesprekken komt naar voren dat er risico is op overvraging richting ondernemers omdat er ook vanuit andere beleidsvelden lijntjes lopen. Goede afstemming met andere provinciale afdelingen (Economische Zaken / Cultuur) is daarom van belang.

8. Robuuste en flexibele condities voor wilde plant- en diersoorten

De prioritaire actie **Robuuste en flexibele condities voor wilde plant- en diersoorten** heeft als doelstelling om het vestigings- en leefgebied van 114 Overijsselse aandachtsoorten op orde te brengen. Hiermee draagt de actie met name bij aan het thema 'Robuuste en flexibele condities voor wilde plant- en diersoorten'.

De trekker van deze actie is de provincie Overijssel. De volgende partijen zijn betrokken bij de actie: Soortenorganisaties (waaronder RAVON, en de Vlinderstichting), Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer, Landschap Overijssel, IJssellandschap, Overijssels Particulier Grondbezit. Daarnaast worden bij sommige maatregelen ook direct gemeenten, inwoners, vrijwilligers en agrarische collectieven betrokken.

Proces

De trekker van deze actie is de provincie Overijssel. De volgende partijen zijn betrokken bij de actie: Soortenorganisaties (waaronder RAVON, en de Vlinderstichting), Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer, Landschap Overijssel, IJssellandschap, Overijssels Particulier Grondbezit. Daarnaast worden bij sommige maatregelen ook direct gemeenten, inwoners, vrijwilligers en

agrarische collectieven betrokken. In de ontwerpfase van het Programma Natuur voor Elkaar bestond onduidelijkheid over de rol en verantwoordelijkheden die de provincie en de betrokken partijen op zich zouden nemen. De provincie wilde graag een gedeelde verantwoordelijkheid. In de praktijk heeft met name Landschap Overijssel veel verantwoordelijk genomen bij deze prioritaire actie. Vanuit het groepsinterview kwam overigens naar voren dat het beeld is dat het beleid niet veel actiever of passiever geworden is dan voor Natuur voor Elkaar. De indruk is dat de activiteiten hetzelfde zijn, alleen de koepel anders. Eén van de subacties in deze prioritaire actie is een subsidieregeling. Voor organisaties als Landschap Overijssel is het voorbereiden en indienen van een subsidieaanvraag goed te doen, vanwege beschikbare tijd en middelen. Voor particulieren of nieuwe partijen ontbreekt vaak benodigde kennis of kost het proces te veel tijd. Als een duidelijker (toetsings)kader opgesteld wordt waarbinnen bepaalde maatregelen worden gefinancierd, kan dit de doeltreffendheid van de actie vergroten.

Inhoud

In deze prioritaire actie hebben de partners er het afgelopen jaar voor gezorgd dat:

- Er een aandachtsoortenlijst is opgesteld, vastgesteld door GS en gepubliceerd is op de website met subsidies;
- Aan de hand van de uitkomsten van een vijftal bijeenkomsten een maatregelentabel is opgesteld.
- Op basis van de maatregelentabel is gekeken welke maatregelen het hardste nodig zijn dan wel het meeste effect sorteren.
- In 2017, 2018 en 2019 de subsidieregeling 'Uitvoeren maatregelen voor aandachtsoorten' uitgevoerd.
- Er verschillende communicatie uitingen en kennisdelingsactiviteiten zijn uitgevoerd (welkomstkaarten, ateliers, website, symposia, etc.).

Resultaten

Uit de gesprekken en de documentatie blijkt dat voorlopige resultaten van de actie met name anekdotisch zijn, en moeilijk concreet te maken. Landschap Overijssel heeft wel de opdracht gekregen om de resultaten meer concreet te maken, maar dit is tot op heden nog niet gebeurd. De projectdocumentatie differentieert tussen maatregelen met resultaat op korte termijn, en maatregelen met resultaat op lange termijn. Korte termijn is hierbij gedefinieerd als 'toename binnen 10 jaar'. Aangezien de eerste maatregelen in 2019 zijn gestart, is het nog niet mogelijk hier harde resultaten aan te koppelen. Overigens is het wel van belang om heldere indicatoren op te stellen en te monitoren (zie ook aanbevelingen).

In relatie met de koers kan wel gezegd worden dat deelnemers aan de subsidieregeling en de verschillende voorlichtingsactiviteiten meer begrip hebben gekregen voor het soortenbeleid en naar alle waarschijnlijkheid meer belangstelling voor natuur in het algemeen. Dit resultaat beperkt zich vaak tot de direct betrokkenen en kan verder worden verspreid bij betere communicatieactiviteiten.

Succes- en faalfactoren

Puntsgewijs succes en faalfactoren

Succesfactoren	Faalfactoren
<ul style="list-style-type: none">• Subsidieregelingen bieden een kans voor inwoners om iets aan leefgebieden voor soorten te doen, bijvoorbeeld door ingrepen in de tuin of de publieke omgeving zonder specifieke kennis van biologie of biodiversiteit.• Sterke samenhang met andere actielijnen zoals het vergroenen van steden en dorpen, natuurinclusief bouwen en natuurinclusieve landbouw.• Gemeenten zetten zich steeds vaker in en kunnen ook helpen bij de gebiedsgerichte benadering• Combinatie met landelijke partijen die breder ervaring hebben in andere provincies	<ul style="list-style-type: none">• Monitoring is sporadisch, dus populatietrends kunnen niet worden achterhaald.• Opgave is groter dan gedacht en subsidie is waarschijnlijk niet toereikend.• Beperkt budget om de betrokken vrijwilligers op een goede manier te ondersteunen.• Subsidieregeling wordt gezien als versnipperd, wat tot onduidelijkheid leidt.• Subsidieproces is ingewikkeld voor particulieren

Aanbevelingen

Stel helder toetsingskader op

Het is nu voor veel partijen onduidelijk welke maatregelen precies gefinancierd kunnen worden, en op basis van welke keuzen de subsidies uitgekeerd worden. Het is zaak om het toetsingskader te verhelderen, waarbij wellicht keuzes voor specifieke maatregelen gemaakt moeten worden.

Versimpel het subsidieproces voor particulieren

Voor organisaties als Landschap Overijssel is het voorbereiden en indienen van een subsidieaanvraag goed te doen, vanwege beschikbare tijd en middelen. Voor particulieren ontbreekt vaak benodigde kennis of kost het proces te veel tijd.

Blijf inzetten op communicatie en het delen van successen

Dit is noodzakelijk om meer draagvlak en begrip voor natuurbelief te creëren. Dit kan via de website, via het tijdschrift van Landschap Overijssel of via andere media. Het Biodifestival is een mooie gelegenheid om in te zetten op bewustzijn bij inwoners en om betrokkenheid te creëren.

Zorg voor goede monitoring

Om inzicht te krijgen in de leefgebieden en behoeftes van soorten is monitoring van groot belang. Daarnaast kan monitoring uitwijzen of bepaalde maatregelen daadwerkelijk positief uitpakken voor soorten. Deze monitoring gebeurt niet structureel in de provincie, en in de monitoring voor biodiversiteit door het CBS worden niet voldoende soorten meegenomen.

Maak duidelijke afspraken tussen de provincie Overijssel en andere partijen die een subsidie kunnen aanvragen

Tussen de provincie Overijssel en Landschap Overijssel zijn afspraken gemaakt over tarieven. Dit houdt onder anderen een btw-vrijstelling van het uurtarief in, wanneer Landschap Overijssel wordt ingehuurd door de provincie. Dit geldt niet voor de andere partijen die een subsidieaanvraag kunnen indienen, zoals de Vlinderstichting en RAVON. Hierdoor is het voor deze partijen lastiger om een voordelig uurtarief aan te bieden, of een voordelige subsidieaanvraag in te dienen.

9. Natuurinclusief werken in bouw en infrastructuur

De actie **natuurinclusief werken in bouw en infrastructuur** is gericht op twee kernambities: het bevorderen van natuurinclusief ontwerpen, bouwen en werken-beheren, en het proactief combineren van ruimtelijke ontwikkelingen en natuur.

De Provincie Overijssel is trekker van deze actie. Daarnaast zijn Waterschappen, Gemeenten, VHG, Bouwend Nederland, NMO, Ministerie van Economische Zaken en Klimaat, NGO's, Woningbouwcorporaties, Stakeholders in de bouw en Stakeholders in projectontwikkeling bij de actie betrokken.

Proces

De partners in deze actie zijn onder meer de provincie Overijssel, Gemeente Zwolle, VHG, Bouwend Nederland, Waterschap DOD, Waterschap Vechtstromen, en NMO. De trekker van deze actie is de provincie Overijssel. In januari 2018 is vrijwel direct gestart met het aanstellen van een kwartiermaker met als doel: enthousiasmeren, versnellen en verbinden. Tegelijkertijd is gestart met het uitbouwen van de coalitie. Hier is een persoonlijke benadering voor gekozen, en dit werkte heel goed. Vergelijken met de initiële lijst is een breder netwerk samengesteld dan voorzien. Het netwerk was vooral ter inspiratie en voor de bouwende en "groene" wereld om elkaar te vinden. In het nieuwe netwerk zijn actieve partners verschenen, die in het begin van het proces nog niet in zicht waren. Dit heeft ook zijn weerslag op de governance structuur. In de inhoud was er behoefte nodig aan tools voor verder uitvoering. Om deze reden is een toolbox ontwikkeld, deze wordt op 20 november gepresenteerd. In de afgelopen periode hebben ook diverse netwerk- en inspiratiebijeenkomsten en professional bijeenkomsten plaatsgevonden. Daarnaast krijgen vrijwilligers zoals natuurliefhebbers en vogelliefhebbers gedurende deze natuurateliers de mogelijkheid om mee te denken en te adviseren bij ontwikkelprojecten. Uiteindelijk is het doel van deze actie dat de aanjagende rol van de provincie niet meer nodig zal zijn en dat consumenten, bouwers en gemeenten deze rol samen oppakken. Zover is het echter nog niet. In het groepsgebesprek werd door de bouwsector ook expliciet aangegeven dat zij op dit moment nog niet zonder hulp zou kunnen. Consumenten hebben ook nog niet scherp dat hun keuzes in een bouwontwerp natuurinclusief kunnen zijn. Aanvullend werd aangegeven dat het borgen van natuurinclusief bouwen in het beleid van gemeentes nog een uitdaging is. Daarnaast zijn nog lang niet alle mogelijke betrokkenen ook daadwerkelijk in het netwerk vertegenwoordigd. Ook hier ligt nog een uitdaging. Voor wat betreft de samenwerking met andere PA's is de belangrijkste hier de samenwerking met vergroening steden en dorpen. Er is een knip gemaakt tussen de gebouwschil (deze PA) en de publieke ruimte (andere PA). Dit onderscheid blijkt te vervagen gedurende het proces. In het vervolg kan daarom ook nagedacht worden om dit onderscheid minder helder te maken.

Inhoud

In deze prioritaire actie hebben de partners er het afgelopen jaar voor gezorgd dat:

- Er een breder netwerk met nieuwe partners uit de economische en stedelijke hoek is opgezet.
- Naast het onderwerp natuurinclusief werken in de bouw en infrastructuur ook soortenmanagementplannen bij gebiedsontwikkeling meegenomen worden in de actie.
- Er omgevormd wordt naar een stimulerende functie, via ontwerpateliers, voorlichtingen en cursussen.
- Er in november een toolbox met best practices, concrete maatregelen, handzame materialen en andere informatie opgeleverd wordt.
- Er een viertal pilots gestart gaat worden in het kader van soortenmanagementplannen.

Resultaat

In het kader van de prioritaire actie worden twee manieren onderscheiden om natuurinclusief werken in de provincie te verbeteren. Allereerst kunnen partijen in de sector gestimuleerd en geïnspireerd worden om meer natuurinclusief te werken. Dit is de manier waar de prioritaire momenteel actief op inzet. Hierdoor zijn steeds meer partijen in de samenleving aan de slag gegaan met natuurinclusief werken.

Een andere manier is het verwerken van natuurinclusieve maatregelen in regelgeving of beleid. Dit kan op Rijksniveau zijn in het Bouwbesluit, maar ook op Provinciaal niveau via de omgevingsverordening en op gemeentelijk niveau via bestemmingsplannen en de bouwenvelop. Momenteel is in het bouwbesluit bijvoorbeeld nog nauwelijks aandacht voor natuurinclusieve maatregelen. Onder de paraplu van deze prioritaire actie kan de (financiële) haalbaarheid en het gemak van natuurinclusief werken bewezen worden, waardoor eventuele opname in landelijke, provinciale en gemeentelijke regelgeving aannemelijker wordt. Dit wordt echter gezien als mogelijke gevolgen van het stimuleren en inspireren, en niet als doelstellingen waar de prioritaire actie zich expliciet op richt.

Door de prioritaire actie in eerste instantie vooral te richten op het uitbreiden van het netwerk, is bij veel verschillende partijen energie en initiatief ontstaan. Hierdoor leren partijen vooral van elkaar, op een "bottom-up" manier. De provincie heeft een 'makelaarsfunctie' waarbij zij zorgt dat de verschillende puzzelstukjes bij elkaar gelegd kunnen worden. Dit doet zij met name door te faciliteren en kennis te (laten) ontwikkelen (o.a. toolbox) daar waar er behoefte aan is, en faciliteert, en dit bevalt de samenwerkende partijen goed. De heersende opvatting is dat natuurinclusieve maatregelen vooral werken als partijen in de maatschappij elkaar enthousiasmeren en informeren, en minder als zij van bovenaf regels opgelegd krijgen.

Succes- en faalfactoren

In onderstaande tabel zijn verschillende succes- en faalfactoren van deze actie opgenomen.

Succesfactoren	Faalfactoren
<ul style="list-style-type: none">• Uitbreiding van netwerk met nieuwe partijen zorgt voor veel enthousiasme en daadkracht• Natuurateliers zorgen voor veel motivatie en uitwisseling van ideeën tussen verschillende partijen• Faciliterende rol van de provincie past goed bij de bottom-up aanpak• Veel potentie om verbinding te zoeken met andere acties in de bebouwde omgeving	<ul style="list-style-type: none">• Eindconsumenten zijn nog niet meegenomen in het proces• Het is een cultuuromslag om natuurinclusief te denken in de bouw en de infrastructuur. Er zijn eerste stappen gezet, maar concrete gedragsverandering is nog niet duurzaam.

Aanbevelingen

Onderscheid wordt nodig tussen voorlopers en nieuwe aanhakers in het netwerk

Partijen die in de eerste stadia van het netwerk zijn aangehaakt zijn inmiddels steeds meer bekend geraakt met natuurinclusief werken. Zij hebben een andere informatiebehoefte dan partijen die meer recent zijn aangehaakt. De uitdaging ligt nu in het creëren van verschillende stromen binnen de prioritaire actie, waarbij voorlopers zich op een andere manier kunnen ontwikkelen dan de nieuwe aanhakers. Te denken valt aan aparte netwerk- en voorlichtingsbijeenkomsten voor voorlopers en nieuwe aanhakers.

Betrek de eindconsument meer bij natuurinclusief werken

Het enthousiasmeren en informeren van professionele partijen in de bouw en infrastructuur is een belangrijke eerste stap in het bevorderen van natuurinclusief werken. De eindconsument is echter nog een belangrijke stakeholder waar nog niet genoeg aandacht naartoe gaat. Door waarde te hechten aan natuurinclusieve projecten kunnen zij een natuurinclusieve manier van werken bij professionele partijen aanjagen. Hier ontstaan steeds meer initiatieven voor bijvoorbeeld op het gebied van tuinieren. De prioritaire actie richt zich momenteel nog niet op de eindconsument, maar is wel een mogelijkheid met het oog op de toekomst.

Zoek naar synergie met andere acties in de bebouwde omgeving

Binnen deze prioritaire actie worden concepten en ideeën gedeeld die voor allerlei partijen in de bebouwde omgeving relevant zijn. Het kan dus van toegevoegde waarde zijn om de samenwerking te versterken tussen deze actie en acties zoals 'vergroenen van steden en dorpen' of 'vergroenen van schoolpleinen'.

Bijlage 3: Enquête

Over Ecorys

Ecorys is een toonaangevend internationaal onderzoeks- en adviesbureau dat zich richt op de belangrijkste maatschappelijke uitdagingen. Door middel van uitmuntend, op onderzoek gebaseerd advies, helpen wij publieke en private klanten bij het maken en uitvoeren van gefundeerde beslissingen die leiden tot een betere samenleving. Wij helpen opdrachtgevers met grondige analyses, inspirerende ideeën en praktische oplossingen voor complexe markt-, beleids- en managementvraagstukken.

Onze bedrijfsgeschiedenis begon in 1929, toen een aantal Nederlandse zakenlieden van wat nu beter bekend is als de Erasmus Universiteit, het Nederlands Economisch Instituut (NEI) oprichtten. Het doel van dit gerenommeerde instituut was om een brug te slaan tussen het bedrijfsleven en de wereld van economisch onderzoek. Het NEI is in 2000 uitgegroeid tot Ecorys.

Door de jaren heen heeft Ecorys zich verspreid over de wereld met kantoren in Europa, Afrika, het Midden-Oosten en Azië. Wij werven personeel met verschillende culturele achtergronden en expertises, omdat wij ervan overtuigd zijn dat mensen met uiteenlopende eigenschappen een meerwaarde kunnen bieden voor ons bedrijf en onze klanten.

Ecorys excelleert in zeven werkgebieden:

- Economic growth;
- Social policy;
- Natural resources;
- Regions & Cities;
- Transport & Infrastructure;
- Public sector reform;
- Security & Justice.

Ecorys biedt een duidelijk aanbod aan producten en diensten:

- voorbereiding en formulering van beleid;
- programmamanagement;
- communicatie;
- capaciteitsopbouw (overheden);
- monitoring en evaluatie.

Wij hechten waarde aan onze onafhankelijkheid, onze integriteit en onze partners. Ecorys geeft om het milieu en heeft een actief maatschappelijk verantwoord ondernemingsbeleid, gericht op meerwaarde voor de samenleving en de markt. Ecorys is in het bezit van een ISO14001-certificaat dat wordt ondersteund door al onze medewerkers.

Postbus 4175
3006 AD Rotterdam
Nederland

Watermanweg 44
3067 GG Rotterdam
Nederland

T 010 453 88 00
F 010 453 07 68
E netherlands@ecorys.com
K.v.K. nr. 24316726

W www.ecorys.nl

Sound analysis, inspiring ideas

Tabel Investeringsvoorstel 'Natuur voor Elkaar' en doorvertaling in begroting 2020

Coalitieakkoord onderwerp	Actie en toelichting ¹	Budget coalitieakkoord	Prestaties begroting
Vergroenen schoolpleinen	<p>Vergroenen van schoolpleinen (prestatie 3.2.2)</p> <p>1. We voeren samen met onze partners het Plan van aanpak voor Groene Schoolpleinen uit.</p> <p><i>Toelichting</i> Voor de prioritaire actie vergroenen schoolpleinen zullen we grotendeels de huidige aanpak continueren. Wel hebben we speciale aandacht voor het vergroenen van schoolpleinen in versteende en sociale aandachtsgebieden. We zetten in op financiering van schoolpleinen en kennisbijeenkomsten. Ook zetten we in op meer aandacht voor groenbeleving in het onderwijs. We verwachten met dit bedrag ongeveer 150 van de nog resterende 500 schoolpleinen te kunnen vergroenen (subsidie 10.000 euro per school). Mogelijk hebben scholen in sociale aandachtswijken een hogere bijdrage nodig. De overige kosten zijn proceskosten voor het Programmteam Groene Schoolpleinen. Op dit moment zien wij dat de behoefte vanuit de scholen om te vergroenen in lijn is met de beschikbare middelen. We monitoren de behoefte en het tempo van aanvragen zorgvuldig. Als de behoefte toeneemt en daarvoor onvoldoende middelen beschikbaar zijn, informeren wij u tijdig.</p>	€1.8 miljoen	Toevoegen aan prestatie 3.2.2 Projecten die de relatie tussen mensen en natuur bevorderen

¹ Om aansluiting te behouden met de perspectiefbrief en het coalitieakkoord zijn in de tabel individuele acties benoemd. Uit de evaluatie en gesprekken met partners blijkt dat er veel kansen zijn om de synergie tussen acties beter te benutten, voornamelijk de acties in de bebouwde omgeving. In de praktijk zullen we de acties daarom in samenhang oppakken, zodat we meer winst kunnen halen uit de activiteiten en de inzet van partners. Ook met onze partners – zoals gemeenten – ontwikkelen we waar mogelijk integrale uitvoeringsplannen.

<p>Natuur voor Elkaar</p>	<p>Vergroening Steden en Dorpen² (prestatie 3.2.2)</p> <ol style="list-style-type: none"> 2. We helpen gemeenten en inwoners met financiële ondersteuning en kennisuitwisseling bij het vergroenen van de bebouwde omgeving. 3. We stimuleren inwoners en maatschappelijke initiatieven o.a. via de subsidiereling Natuur en Samenleving en de prijsvraag Groen, Groener, Groenst. 4. We bouwen het netwerk van Groene Lopers verder uit. 5. We bevorderen met communicatieactiviteiten het bewustzijn over de betekenis van natuur voor mensen en streven daarin naar duurzame gedragsverandering. 6. We werken samen met partners aan het project 'Overijssel Tuiniert'. <p><i>Toelichting</i> We stellen een projectteam Natuur in de stad op en werken samen met onze partners aan concretisering van de acties in een nieuw plan van aanpak samen met actie natuurinclusief werken in bouw en infrastructuur.</p> <p>Natuur en gezondheid (prestatie 3.2.2)</p> <ol style="list-style-type: none"> 7. We dragen bij aan het financieren van projecten die natuur en gezondheid verbinden. 8. We breiden het netwerk zorg- en groen uit en zetten in op groene leermodules. <p><i>Toelichting</i> We kijken met onze partners hoe deze actie ook bijdraagt aan het plan van aanpak voor natuur in de stad. We leggen ook nadrukkelijk verbinding met het programma Sociale kwaliteit en uitwerking van de rode draad gezondheid.</p> <p>Stimuleren natuurinclusieve economie (prestatie 3.3.3)</p>	<p>€3 miljoen</p>	<p>€1.1 miljoen toevoegen aan prestatie 3.2.2 Projecten die de relatie tussen mensen en natuur bevorderen. Ten behoeve van de acties Vergroening steden en dorpen & Natuur en gezondheid</p> <p>€1.65 miljoen toevoegen aan prestatie 3.3.3</p>
---------------------------	---	-------------------	---

² De prestatie 3.2.2 bevat ook structurele middelen. Deze middelen zetten wij ook in voor de verschillende acties die wij in de begroting hebben opgenomen.

	<ol style="list-style-type: none"> 1. We ondersteunen de recreatiesector en ondernemers op bedrijventerreinen bij het uitvoeren van de plannen voor meer groen. 2. We voeren de prijsvraag Ereprijs uit. <p>Natuurinclusief werken in bouw & infrastructuur opschalen (prestatie 3.3.3)</p> <ol style="list-style-type: none"> 3. Wij ontwikkelen een programmatische aanpak voor natuurinclusieve provinciale infrastructuur. We voeren tenminste 3 pilots uit. 4. We begeleiden pilots voor soortenmanagementplannen. 5. We brengen de 'toolbox natuurinclusief werken' onder de aandacht en wisselen ervaringen uit met partijen in de bouw en infrastructuur. 6. We organiseren een symposium 'natuurinclusief bouwen' in het najaar van 2020. <p><i>Toelichting</i> We stellen een projectteam Natuur in de stad op en werken samen met onze partners aan concretisering van de acties in een nieuw plan van aanpak samen met actie vergroenen steden en dorpen. Hierbij zoeken we nadrukkelijk de verbinding met condities voor soorten die in de bebouwde omgeving leven.</p>		Stimuleren natuurinclusief denken en werken. Ten behoeve van de acties Stimuleren natuurinclusieve economie & Natuurinclusief werken in bouw en infrastructuur opschalen (€0.25 is reeds toegevoegd aan de begroting)
Landschap	<p>Langjarig beheer van landschap³ (prestatie 3.2.1)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Wij ondersteunen het landschapsbeheer in Overijssel via de aanpak Streekeigen landschapsbeheer. <p><i>Toelichting</i> We voeren de aanpak Streekeigen Landschapsbeheer uit (zie Statenbrief met kenmerk: 2019/0341602). Streekeigen Landschapsbeheer is een aanpak waar alle gebieden in Overijssel gebruik van kunnen maken en waarbij gedeeld eigenaarschap en samen het landschap onderhouden centraal staan. Wij gaan het enthousiasme om</p>	€3 miljoen	Toevoegen aan prestatie 3.2.1 beheer landschap

³ De prestatie 3.2.1 bevat ook incidentele middelen voor landschap en voor vrijwilligers. Wij ondersteunen samen met onze partners vrijwilligers in het landschap en verbreden het vrijwilligerswerk om in te spelen op nieuwe maatschappelijke ontwikkelingen en ambities.

	<p>met het landschap aan de slag te gaan stimuleren door de inzet van een landschapscoördinator. Bewoners en gebruikers van een gebied kunnen het initiatief nemen om een bidbook op te stellen. We maken in gemiddeld twee gebieden per jaar het opstellen en uitvoeren van een bidbook mogelijk. Dat bidbook is een aanbod <i>van, voor en door</i> het gebied om landschapselementen langjarig te gaan onderhouden. Zo ontstaat een netwerk in de provincie van gebieden die met streekeigen landschapsbeheer bezig zijn. Dit jaar wordt de landschapscoördinator aangesteld en een regeling vastgesteld. De kennis en ervaring die wij de komende jaren opdoen met de uitvoering van Streekeigen Landschapsbeheer gebruiken wij om in het jaar 2021 de nieuwe aanpak tussentijds te evalueren en zo nodig bij te stellen om een langjarig karakter van het landschapsbeheer te borgen.</p>		
Biodiversiteit	<p><i>Conditie voor plant- en diersoorten op orde brengen⁴ (prestatie 3.1.6)</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Wij ontwikkelen en ondersteunen maatregelen om de condities voor aandachtsoorten te verbeteren. 2. Wij stimuleren dat kennis over aandachtsoorten wordt gedeeld, zodat maatregelen geoptimaliseerd kunnen worden. 3. We stimuleren activiteiten om de samenleving te betrekken bij de soorten die Overijssel rijk is. 4. We werken samen met gemeenten aan meer biodiversiteit. <p><i>Toelichting</i> We leggen nadrukkelijk de verbinding met klimaatopgave en maken onderscheid in aanpak tussen bebouwde omgeving en landelijk gebied.</p>	€2 miljoen	Toevoegen aan prestatie 3.1.6 projecten voor verbeteren biodiversiteit.

⁴ De prestatie 3.1.6 bevat ook structurele middelen. Deze middelen zetten wij ook in voor de verschillende acties die wij in de begroting hebben opgenomen.

Bijlage V: overzicht budgettaire gevolgen van de 4^e wijziging van de Begroting 2020

Natuur voor elkaar

(bedragen x € 1.000)

Volg-nummer	Kern-taak	Beleids-doel	Prestatie	I/S	Omschrijving	2020			2021			2022			2023		
						Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo
	20				Algemene dekkingsmiddelen												
			3.1.6	I	- programmakosten (Algemene reserve Kwaliteit van Overijssel)		9.550	9.550									
			3.2.1	I	- programmakosten (Reserve uitvoering Kwaliteit van Overijssel)	2.000		2.000-									
			3.2.2	I	- programmakosten (Reserve uitvoering Kwaliteit van Overijssel)	3.000		3.000-									
			3.3.3	I	- programmakosten (Reserve uitvoering Kwaliteit van Overijssel)	2.900		2.900-									
				I	- programmakosten (Reserve uitvoering Kwaliteit van Overijssel)	1.650		1.650-									
Totaal structurele exploitatiewijzigingen																	
Totaal incidentele exploitatiewijzigingen						9.550	9.550										
Totaal exploitatiewijzigingen						9.550	9.550										

LEGENDA

nr. omschrijving

- 1 Ruimtelijke ontwikkeling en waterbeheer
- 2 Milieu en energie
- 3 Vitaal platteland
- 4 Mobiliteit
- 5 Regionale economie
- 6 Cultuur en sociale kwaliteit
- 7 Kwaliteit openbaar bestuur
- 10 Overhead
- 20 Financiering en dekkingsmiddelen

Geraamd EMU-saldo vorige wijziging					108.681-		120.382-		46.058-		13.530
Mutaties EMU-saldo deze wijziging					-						
Nieuw geraamd EMU-saldo (geraamd saldo +/- lasten + baten)					108.681-		120.382-		46.058-		13.530

Lasten: - = verlaging Baten: - = verlaging Saldo: - = financiële ruimte neemt af
 + = verhoging + = verhoging + = financiële ruimte neemt toe
 = baten +/- lasten

I/S: betreft incidentele lasten & baten (I) of structurele lasten & baten (S) conform uitgangspunten Begroting 2018, Overzicht incidenteel / structureel